

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф. Ржевська
«___» _____ 2020 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР**

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «МІЖНАРОДНА
ІНФОРМАЦІЯ»

Тема: «Пацифізм як інструмент забезпечення колективної безпеки»

Виконавець: студентка 2 курсу, 208 групи, Паламарчук Дарина Олегівна

Керівник: кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій Мельничук Наталія Борисівна

Нормоконтролер:

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА ПАЦИФІЗМУ	6
1.1. Роль пацифізму у науковій думці.....	6
1.2. Місце пацифізму у світовій політиці та забезпеченні колективної безпеки.....	11
1.3. Сутність та основні ознаки явища пацифізму	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПАЦИФІЗМУ	30
2.1. Особливості світових моделей пацифізму та етапи їх впровадження...	30
2.2. Досвід впровадження пацифізму в Російській Федерації та країнах- попередників	51
2.3. Порівняльна характеристика західної та російської моделей пацифізму	61
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЄВОЇ МОДЕЛІ ПАЦИФІЗМУ	69
3.1. Дослідження ефективності моделей пацифізму за допомогою методу івент-аналізу	69
3.2. Виокремлення ефективних принципів моделі пацифізму	88
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Багаточисленні війни, насилля, різні небезпеки та катастрофи, що несуть загрозу цілісності та рівновазі розвитку суспільства, а також забезпеченню колективної безпеки приковують суспільну увагу до течії пацифізму. Ці протиприродні явища завжди будуть сприяти зародженню і активізації рухів та доктрин боротьби за мир, стабільності та справедливості.

В статуті ЮНЕСКО записано: “Думки про війну виникають в умах людей, тому у свідомості людей необхідно плекати ідею захисту миру”.

Що як не ця фраза є найактуальнішою проблемою сьогодення?!

Прийшов час саме ідеї захисту миру посісти основне місце в нашому світосприйнятті. Кожна ланка формування сучасного міжнародного світогляду вже давно розглядається крізь призму ідеї захисту миру. В шкільних програмах країн Європи вже давно присвячений цілий курс для формування в дитячій свідомості розуміння необхідності захисту миру. Таким чином, з малого, і починається процес переходу світової арени від насильницької теорії до пацифістської.

На сучасному етапі тему миротворчості необхідно розглядати не тільки з політичної, економічної, соціальної та ідеологічної точки зору, але й з духовно - моральних позицій. Без цього характеристика миротворчих зусиль та рухів трагічного XX століття буде зовнішньою, неповною, без розуміння внутрішніх процесів, що відбувалися в свідомості людей та впливали на історію.

Пацифізм засуджує та заперечує будь-яку війну як абсолютне; обґрунтовує необхідність та можливість всезагального миру через моральне вдосконалення людства; пропагує добровільну відмову від будь-яких форм насильства; виступає проти гонки озброєння, за згортання воєнної активності держав, мирне вирішення міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів.

Сьогодні пацифістський рух знову стає активним суб'єктом світової політики, який вимагає справедливих дій із боку влади. Дослідження цього

руху є важливим аспектом розуміння причин виникнення і підтримки борців за мир у світі та аналізу впливу ідеології пацифізму на діяльність міжнародних організацій.

Актуальність обраної теми визначається подіями сьогодення, що відбуваються в цілому світі. Лише співробітництво держав, об'єднаних принципами колективної безпеки, здатне розв'язати низку проблем спільного розвитку, насамперед підтримання миру в світовому та регіональному масштабі, забезпечення надійного захисту прав кожного з учасників.

Світове сьогодення диктує нам принцип людиноцентризму: людина, її права, свободи та інтереси виступають основною соціальною цінністю. Зі світового досвіду можна зробити висновок, що людиноцентристська теорія тільки набирає своїх обертів та знаходиться майже на початковій стадії свого розвитку. Пацифістська ж теорія проходить етапи свого розвитку разом з нею. Тому, поки в світі буде актуальною проблеми людиноцентризму, актуальним залишатиметься й вивчення та дослідження пацифізму.

Предметом дослідження є характерні особливості та різновид течій пацифізму.

Об'єктом дослідження – явище пацифізму.

Мета дослідження – визначити ефективні сутнісні аспекти різних течій пацифізму, з метою розробки дієвої моделі.

Завдання дослідження:

- дослідити сутність та основні ознаки явища «пацифізм»;
- визначити особливості моделей пацифізму світових лідерів;
- сформулювати ефективну модель пацифізму спираючись на світовий історичний досвід.

Методи. У роботі були використані загальнонаукові та спеціалізовані методи дослідження, а саме: історичний, за допомогою якого було досліджено етапи розвитку та впровадження пацифізму у різних країнах світу; структурний, за допомогою якого було поетапно сформовано розвиток подій у роботі; метод порівняння, за допомогою якого були виявлені

розбіжності та схожості різних течій пацифізму; метод синтезу, за допомогою якого було досліджено явище пацифізму у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин.; синергетичний метод, за допомогою якого було досліджено появу і самоорганізацію різних моделей та течій пацифізму; метод моделювання за допомогою якого здійснювалася побудова і дослідження прогностичних моделей явища пацифізму.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури. Перший розділ присвячено явищу пацифізму у світовій історії. У першому розділі представлена роль пацифізму у світовій науковій думці, досліджено місце пацифізму у світовій політиці та визначено сутність терміну «пацифізм» й окреслені основні ознаки та характеристики. Другий розділ присвячено теоретичним та практичним моделям пацифізму. У розділі представлено світовий різновид моделей пацифізму та етапи їх впровадження на прикладі таких країн світу, як Німеччина, Франція, Великобританія, Сполучені Штати Америки та Російська Федерація. Також для дослідження направленості пацифізму у вищезазначених країнах світу було виконано порівняння моделей. Третій розділ присвячено винаходженню ефективної моделі пацифізму спираючись на світовий історичний досвід. У даному розділі досліджена історія виникнення та впровадження даної течії на світовій арені, подана порівняльна характеристика критеріїв пацифізму та детальне дослідження ступеня агресивності / компромісності характеру критеріїв поділу пацифізму протягом всієї історії розвитку течії. Робота складається зі 136 сторінок і містить 100 використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА ПАЦИФІЗМУ

1.1. Роль пацифізму у науковій думці

Поява пацифістського руху сягає своїм корінням ще стародавніх часів і є впливовим суб'єктом міжнародної політики, який спрямований на захист миру та протидії збройним конфліктам.

Пацифістський рух об'єднував людей різних прошарків суспільства та сфер зайнятості. Він вів та надихав людей, які прагнули миру, стабільності та власної безпеки. На хвилях популярності руху з'являлися філософи, політики, інтелектуали, художники, письменники та релігійні діячі, які популяризували ідеї та цінності пацифізму.

Активними захисниками миру і відомими ідеологами викорінення воєн без застосування насильницьких методів були насамперед іреністи (від грецького слова «eirene» – «світ»; теоретики міжнародного миру в епоху королівського абсолютизму і релігійних воєн [1]). До них можна віднести Е.Роттердамського, О.Боні, Х.Пізанського, Ф.де Вітторіо, С.Франка та ін. [2].

Аналізуючи роботи політичних мислителів Відродження можливо виділити, що вони висували на перший план світські аргументи проти війни. Зокрема, голландський філософ XVI століття Е.Роттердамський піддавав критиці культ лицарства й ушлявлення війни, викриваючи всю дикість та жорстокість воєн.

За часів Реформації, які супроводжувалася кровопролитними релігійними зіткненнями, на противагу цьому виступило мирне крило анабаптистів («перехрещені» з попередньої віри в баптистську в дорослому віці; вони розглядали церкву як добровільну асоціацію, відокремлену від громадського управління [3]), які відкидали участь християнина як у війні, так й у політиці. Активну участь у боротьбі за мир брали квакери, що з'явилися в середині XVII століття.

Найбільш яскраво релігійна концепція миру відобразилася в Європі у

працях таких представників квакерського світогляду XVII століття, як У.Пені, Дж.Беллерс, Р.Берклі, котрі виступали за об'єднання християнської Європи на морально-релігійних засадах і висували принципи відмови від “зовнішньої плотської зброї” [2]. Епоха європейського Просвітництва породила групу блискучих мислителів, миротворчі проекти яких містили ідеї міжнародного права для досягнення “вічного миру” [4, с. 159-160]. Найбільш відомими були роботи абата І.де Сент-П'єра, Ж.-Ж.Руссо та І.Канта, який проголосив “федералізм вільних держав”, “всесвітнє громадянство” як крок до “публічного права людства взагалі і до вічного миру”. Величезний внесок у розробку ідей юридичного пацифізму внесли такі відомі знавці міжнародного права, як англійський юрист Дж.Лорімер, італійський – Р.Фіоре, російський юрист-міжнародник Л.Комаровський, юрист і дипломат Ф.Мартенс, професор міжнародного права М.Енгельгард. До того ж найбільш відомими на Заході виявилися праці російського пацифіста і промисловця І.Бліюха і Я.Новікова, які стверджували концепцію світового федералізму [2].

Цікаво й те, що вагоме значення у становленні концепції ненасильницької альтернативи мало вчення Л.Толстого, що являло собою свого роду підсумок у розвитку етико-соціального напрямку в пацифізмі. Виходячи з основної суперечності епохи – “між воєнним станом народів і моральними правилами християнства та гуманізму”, – Л.Толстой закликав до боротьби зі злом ненасильницькими засобами. Звернення великого мислителя до всіх людей – відректися від насильства – означало серію акцій “громадянської непокорі державі”, яка вимагає податків і військової служби для організованого насильства і вбивства. Розглядаючи військову повинність як останній ступінь насильства, як “камінь у зводі замку, що тримає стіни і витягування якого руйнує всю будівлю”, Л.Толстой обґрунтував ідею відмови від неї як головний метод боротьби з війнами, насильством і державою-агресором [2].

Протягом двох століть ряд політичних теоретиків переймалися проблемою, як забезпечити мир між народами, а після закінчення в 1814 році

наполеонівських війн, у Європі та в Сполучених Штатах Америки виникли народні рухи за мир. Ці рухи тяжіли передусім до ліберальних поглядів на те, що економічний прогрес та співпраця, а також торжество розуму завдяки освіті зроблять непотрібними жорстокі і руйнівні війни.

Оскільки більшість прибічників пацифізму належали до кола ліберальних демократів, марксиста зазвичай відкидали його як “буржуазний”. Але на початку XX століття соціалістичні міжнародні конгреси підтримали рух робітничого класу проти капіталістичних та імперіалістичних воєн, а меншість соціалістів теж були пацифістами і виступали проти всяких воєн [5].

Нову хвилю популярності пацифістського руху принесли дві Світові війни. Саме в цей час виявили активність багато політиків, письменників, громадських активістів, духовенство, представники інтелігенції, члени миротворчих організацій. Серед них варто згадати заклики бельгійського адвоката, голови Міжнародного бюро миру А.Лафонтена «Про що повинні сказати пацифісти» (листопад 1914 року), Б.Рассела «До інтелігенції Європи», Папи римського Бенедикта XV «До народів та урядів країн що ведуть війни» (липень 1915 року), антивоєнні статті, вірші російського поета, художника і мислителя М. Волошина (1914-1915 років) та інших.

Окремі заклики до припинення кровопролиття пролунали ще в перший рік Першої світової війни. Це були насамперед індивідуальні виступи членів миротворчих організацій, духовенства, представників європейської інтелігенції. В ті часи пролунали й колективні антивоєнні заклики деяких миротворчих організацій. Зокрема, тверду волю щодо встановлення миру висловила конференція соціалістів нейтральних країн у Копенгагені 17-18 січня 1915 року, проти війни в квітні 1915 року протестували делегати Міжнародного жіночого конгресу в Гаазі. В Росії війна викликала протести насамперед толстовців (антивоєнні заклики, демонстрації протесту, заклики до примирення). Це при тому, що в той час будь-яка антивоєнна діяльність

розглядалась як державна зрада: толстовці були заарештовані, і суд виніс жорсткий вирок, за яким вони отримали великі строки каторжних робіт.

Протягом Першої світової війни введення військового призову в Англії та Сполучених Штатах викликало масове поширення відмови служити у війську за велінням совісті з боку осіб, які не бажали воювати. З того часу пацифізм стали визначати більш точно як особисте зобов'язання ніколи не служити в збройних силах. Пацифізм такого роду найбільш поширений у країнах з протестантськими і ліберальними традиціями, які спонукають індивідів посідати свідому позицію, а також намагаються справляти вплив на уряди, домагаючись більш терпимого ставлення до відмов від участі у воєнних діях з релігійних переконань [6].

Рух за відмову від військової служби був у 1920-ті роки дуже помітним напрямком пацифізму. Його підтримували відомі письменники і вчені Б.Рассел, А.Барбюс, Р.Ролан, А.Ейнштейн, Р.Тагор, Г.Уеллс, а також М.Ганді. Значну роль у цьому русі відігравали квакери та їх Міжнародний комітет Друзів, який всюди мав свої відділення і налагоджене співробітництво з іншими миротворчими рухами в таких країнах, як в СРСР, Бельгії та Франції.

До антивоєнних ідей були прихильні багато письменників та інтелектуалів. Деякі з них стали активними пацифістами, наприклад Ж.Джюні й особливо А.Барбюс. Останній брав участь у багатьох значних пацифістських ініціативах. Разом із Р.Роланом він виступив ініціатором Всесвітнього конгресу проти імперіалістичної війни, який відбувся в Амстердамі з 27 до 29 серпня 1932 року. До комітету конгресу входили А.Ейнштейн, П.Ланжевєн, Р.Ролан, А.Барбюс, М.Горький, Д.Пассос, Е.Сінклер [7, с. 139].

Багато хто з пацифістів стає дедалі більшим прихильником руху неучасті чи ненасильницьких форм опору, виступаючи проти расизму та інших виявів несправедливості, проти війн і приготувань до війни.

Розуміння миру як вищої цінності людства закріпила і діяльність М.Ганді,

чия тактика ненасильницького опору в боротьбі за незалежність Індії змінила саме ставлення до ненасильницької боротьби, як грізної зброї перемоги. Центральною у вченні М.Ганді стала доктрина ахімси (ненасильства). Йому вдалося перенести принципи ахімси, цього морально-етичного кодексу поведінки людини, із повсякденного на більш високий рівень політичних дій [8]. М.Ганді переводить ненасильство із суто релігійної або етичної сфери, що лише опосередковано впливає на політичні процеси, у площину власне політики. В цьому баченні ненасильство виступає вже не як відмова від боротьби, а як одна з форм боротьби, причому як найефективніший засіб боротьби з насильством. Для М.Ганді кінцевою метою є вдосконалення світу, збереження та перетворення його за допомогою любові і найглибшої пошани до людини [9, с. 143].

Рішучим пацифістом вважав себе і американський баптистський проповідник та лідер руху за громадянські права 1960-х років М.Лютер Кінг, який у практичних акціях і кампаніях проти несправедливості і за громадянське рівноправ'я послідовно застосовував саме ненасильницькі методи активної боротьби [10]. У 1963 році Кінг разом зі своїм заступником Р.Ебернаті, засновником Конгресу расової рівності Б.Рустином та іншими лідерами організував найбільшу в історії США демонстрацію за громадянські права.

У 1964 році Кінгу була присуджена Нобелівська премія миру. У вступній промові представник Норвезького нобелівського комітету Гунар Ян відзначив: “Хоча Мартін Лютер Кінг непричетний до міжнародних справ, його боротьба служить справі миру... У західному світі він був першим, хто продемонстрував, що боротьба не обов'язково має на увазі насильство”.

У своїй Нобелівській лекції Кінг говорив: “Ненасильство означає, що мій народ всі ці роки терпляче переносив страждання, не заподіюючи їх іншим... Це значить, що ми не відчуваємо більше страху. Але із цього не треба робити висновок, що ми хочемо злякати тих або інших або навіть суспільство, частиною якого ми є. Рух не прагне звільнити негрів за рахунок

припинення й поневолення білих. Він не хоче перемоги над кимось. Він бажає звільнення американського” [11].

Діяльність видатних людей, які відстоювали ідею всезагального миру, боролися за надію безпечного існування, творили історію пацифізму, не залишилась забутою. Було створено Нобелівську премію миру. Починаючи від X Загального конгресу миру в Глазго (1901 року) і до сьогодні нагороджуються почесні особистості та міжнародні організації, які боролися і продовжують боротьбу за мир у всьому світі. Серед них: Ж.Дюнан, ініціатор створення Міжнародного товариства «Червоний Хрест» (1/2 премії), та Ф.Пассі, засновник і президент першого Французького товариства боротьби за мир (1/2 премії) (1901 рік); Т.Рузвельт, президент США, за роль в укладенні Портсмутського мирного договору 1905 року між Росією та Японією (1906 рік); Міжнародний комітет «Червоного Хреста» (1917, 1944, 1963 років); Т.Вільсон, президент США, ініціатор створення Ліги Націй (1919 рік); Г.Кіссінджер, державний секретар США (1973 рік); Мати Тереза (А.Бонеджіу), засновниця і настоятелька католицького Ордена милосердя (1979 рік); 14-й Далай-лама (Т.Гьятсо), релігійний та політичний лідер тибетського народу (1989 рік); М.Горбачов, президент СРСР, за роль у закінченні Холодної війни (1990 рік); ООН – за внесок у створення більш організованого світу і зміцнення миру в усьому світі (2001 рік); Б.Обама – за величезні зусилля у зміцненні міжнародної дипломатії і співпраці між народами (2009 рік); Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) – за величезні зусилля у ліквідації хімічної зброї (2013 рік) та багато інших [12].

1.2. Місце пацифізму у світовій політиці та забезпеченні колективної безпеки

Ідея ненасильства народилася в давньосхідних релігійних культурах. Вона була невід’ємною частиною загальносвітоглядних систем індуїзму, буддизму і конфуціанства. Концепція ненасильства отримала своє віддзеркалення і

розвиток у ранньому християнстві, яке виробляє свій підхід до ненасильства, полягаючий у концепції самопожертвування і любові до ближнього. Перехід християнства в ранг державної релігії ознаменувався відступом від принципу ненасильства як абсолютного пацифізму [13].

Ситуація у світі занадто нестабільна, тому в інтересах збереження миру та життя на Землі зовнішня політика держав, світових союзів та неурядових організацій спрямована на вирішення головного завдання міжнародної політики – недопущення воєнних зіткнень, ядерної війни та світової злочинності і, особливо, напруженості між народами, державами та міжнародними союзами [14].

Зі зростанням на світовій арені ролі міжнародних організацій пацифістський рух набуває офіційного оформлення у вигляді міжнародних організацій, союзів та асоціацій, основні принципи досягнення миру яких будувалися на справедливості, взаємній допомозі, єдності та захисті прав людини. Об'єднання громадян у товариства під назвою «друзі миру» розпочалося у Великобританії та Сполучених Штатах Америки відразу після наполеонівських воєн і війни у 1812 році. В обох країнах організацією товариств миру займалися переважно лідери євангелістської християнської церкви. Лідери цього руху (К.Уорчестер в Америці, Д.Т.Прайс і В.Аллен у Великобританії) були переконані, що розсудливі люди можуть покінчити з війною. Сформоване К.Аппеном у 1816 році Лондонське товариство миру протягом першої половини XIX століття залишалося осередком європейського пацифізму. Першою офіційно визнаною пацифістською організацією на території Європи стало Товариство миру, утворене в Женеві в грудні 1830 році графом Ж.-Ж. де Селлоном [2].

Створена в 1867 році в Женеві Ліга миру і свободи, що проголосила «мир через свободу» і «Сполучені Штати Європи», стала визначною віхою в історії європейського пацифізму. Очолювана французьким філософом Ш.Лемоньє, прихильником А.Сен-Сімона і стійким республіканцем, Ліга протягом багатьох років утверджувала принципи свободи і соціального

оновлення суспільства, а також розпуску постійних армій. «Асамблея європейської демократії» (як називали її сучасники) розвивала ідеї створення федерації вільних автономних провінцій і комун, а в 70-і роки XIX століття в ролі гаранта миру пропонувала Арбітражний трибунал [2].

Перша світова війна, яку більшість політиків і воєначальників надіялись закінчити в досить короткі строки, стала катастрофічною подією не тільки для Європи та Росії, але й для всього світу. Вона призвела до величезних людських втрат, привела до революцій в Росії та Німеччині, де постали тоталітарні режими, до громадянської війни в Росії та масової еміграції біженців в Європу та Америку, до розколу світу на два ворожі табори.

У період Першої світової війни значну увагу дослідники приділяли саме питанню відношення до війни та радикальному погляду на зміни та демократії [8]. Цей період ознаменований прахом довоєнного пацифізму, який був переможений націоналізмом та шовінізмом. Тільки після усвідомлення масштабів безглузвих втрат в суспільних рухах різних країн народжується протест проти війни та намагання покінчити з нею та війнами взагалі.

Спротив війні, включаючи страйки, дезертирство та заколоти, є складовою анархістської традиції і зумовлюються виступом анархістів проти держави. При цьому більшість анархістів визнавали необхідність застосування насильницьких методів політичного опору державі, але дехто з них теж був безумовним пацифістом.

Що стосується соціал-демократичних рухів різного спрямування, то вони не виробили “послідовно принципової, безумовної антивоєнної позиції”. В кращому випадку вони вважали війну небажаною, але невідворотною; в гіршому (як це було із більшовиками) – бажаною, тому, що вона дасть їм можливість перетворити її в громадянську та знищити існуючі уряди [2].

Прийшовши до влади, більшовики в Росії першими пішли на підписання сепаратного миру із Німеччиною, але не тому, що перейшли на пацифістські позиції, а тому, що боялися німецького наступу і намагались залучити на свій бік війська, що були задіяні на німецькому фронті.

Після завершення Першої світової війни пацифістський рух переживав розкол. З одного боку, посилилась роль офіційного пацифізму, що призвело до створення у 1918-1919 роках програми президента США В.Вільсона та Ліги Націй, з іншого боку, розвивалась пропаганда ідей пацифізму на громадському рівні.

Президент Вільсон хотів нового миру без анексій і репарацій. Як політик і політолог, він, звичайно, уявляв собі, як досі в Європі проводилась політика так званих національних інтересів: 20 млн. загиблих в результаті Першої світової війни. Вільсон був переконаний, що держави та їх уряди не мають права так діяти й надалі. Вільсон вів мову не лише про “геополітику”, але й про “зміну мислення”, адже війна була завершена, але мир аж ніяк не був виграний [4].

Також можна пригадати й зовнішню політику Т.В.Вільсона (28-го президента США: 1913-1921 років) і його «14 пунктів», план французького прем'єр-міністра А.Бріана, спрямований на недопущення в майбутньому європейських конфліктів, пакт Бріана-Келлога (1928 року), в якому було висунуто принцип відмови від війни як знаряддя національної політики і який передбачав моральну відповідальність державної політики [15]. Угоду було підписано поза рамками Ліги Націй спочатку 15 (Австралія, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Індія, Італія, США, Франція, Німеччина, Канада, Нова Зеландія, ПАР, Польща, Чехословаччина та Японія), а згодом ще 47 державами. Її ратифікували у багатьох країнах, зокрема в США, Французькій республіці, Великій Британії, Німецькій Державі, Королівстві Італія, Японській імперії, Радянському Союзу. Угода стала найбільш масштабним актом в рамках миротворчих ініціатив після Першої світової війни. Це породило офіційний пацифізм, який формував міжнародно-правові

концепції припинення війни і спирався на такі відомі світові організації, як Ліга Націй, арбітраж та Міжнародний суд.

До офіційного пацифізму належав і відомий план французького прем'єр-міністра А.Бріана, спрямований на недопущення в майбутньому європейських конфліктів. Однак офіційний пацифізм досить швидко продемонстрував свою неспроможність протистояти війнам і конфліктам, головним чином через те, що представники офіційних кіл розглядали свої мирні ідеї і проекти як засіб відмови від військової служби. Це посилювало антимілітаристські настрої частини суспільства, але не дало серйозних політичних результатів [8].

У перехідний період велику роль в різноманітних пацифістських рухах, особливо в США, відігравали жінки. Особливо значний вплив мала американська секція Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу, що об'єднувала до 13 тисяч членів. Поряд з іншими миротворчими організаціями жіночі об'єднання брали участь в чисельних компаніях за роззброєння, що розгорнулися у 1920-ті роки. Проте їх діяльність призвела лише до постановки проблеми про моральне роззброєння і “духовне замирення народів”.

В цілому, згідно з висновками дослідників, пацифістські організації, незважаючи на значну активність, залишалися малочисельними і безсилими вплинути на світові процеси, що призвели до економічної кризи 1929-1933 років і приходу до влади фашизму в Німеччині. У цей період відбувається вихід Японії з Ліги Націй і він ознаменовує собою новий етап в історії миротворчості, що характеризується розколом між прихильниками безумовного пацифізму з визнанням ними тільки методів насильницького впливу і опорою на Лігу Націй і тими, хто вважав за необхідне зупинити агресора, навіть за допомогою насильства [12].

Всередині пацифістського руху існувала і така течія, яка вимагала не заважати А.Гітлеру “відновлювати справедливість”, порушену Версальським мирним договором. Реакцією на такий рух була стаття Р.Роллана “Пацифізм і

революція”, де пацифізм звинувачувався у капітуляції перед злом, а тому результатом стала його відставка з посади голови Міжнародної Ліги борців за мир.

Помітну роль у розколі миротворчих рухів зіграло також існування СРСР з його ідеологією Світової революції і насильницького розповсюдження комуністичного режиму. У зв’язку з цим в Європі та Америці багато хто сприймав фашизм як своєрідний захист від “комуністичної загрози”, що в свою чергу сприяло розколу антифашистського руху [10].

Таким чином на початку 1930-х років пацифістський рух в цілому можна охарактеризувати як антивоєнний, а вже в середині 1930-х років в ньому відбувається процес усвідомлення боротьби з конкретним агресором – фашизмом. У травні 1935 року А.Барбюс висунув ідею формування широкого фронту миру, який зміг би об’єднати комуністичні та пацифістські сили на антифашистській основі. У свою чергу курс на створення широкого фронту миру і загальної антифашистської єдності проголосив VII Конгрес Комуністичного інтернаціоналу (Комінтерну).

Брюссельський Конгрес миру (3-6 вересня 1936 року) спробував об’єднати пацифістський і антифашистський рухи і пройшов під гаслом: “Світ в небезпеці. Ми повинні його врятувати!”. Демократичні, пацифістські і комуністичні делегати Конгресу (всього близько 600 осіб) заявили про готовність спільно боротися за відвернення війни і утворити Всесвітнє об’єднання за мир (ВОМ). У травні 1938 року виконком ВОМ публічно засудив фашизм як підпалювача війни і висловив протест проти аншлюсу Австрії.

Серйозного удару пацифістському рухові було нанесено Мюнхенською угодою 1938 року. Після цього з’явилися ідеї досягнення миру “будь-якою ціною”, вимоги угоди з агресорами, відмови від колективної безпеки тощо [7]. В цілому пацифістський рух, що значно зміцнів після Першої світової

війни, виявився неспроможним відвернути загрозу нового військового конфлікту і не організував досить широкого і активного опору фашизму.

Під час Другої Світової війни (1939-1945 років) жодна політична група не виступила із закликом до поразки свого уряду, організації антивоєнного страйку чи до перетворення “імперіалістичної війни на громадянську”, бо всі вони були єдині в одному – необхідно покласти край пануванню фашизму. А тому усі – від Комінтерну до абсолютних пацифістів – рішуче відкидали будь-які компроміси з агресорами і послідовно дотримувались принципу їх беззастережної капітуляції [15].

В результаті спільних дій у боротьбі з фашизмом країни - союзники прийшли до спільного планування системи колективної безпеки. Було прийнято принцип гегемонії великих держав і в 1945 році утворено Організацію Об'єднаних Націй, що мала стати інструментом забезпечення колективної безпеки, соціальної, економічної та політичної стабільності.

Післявоєнний період привів до радикальних змін у напрямках пацифістського руху, що обумовлено двома важливими факторами: розколом Світу на два ворожі табори і політикою “Холодної війни” між ними та винаходом й апробацією ядерної зброї масового знищення.

На арені були протиставлені сильні держави. З одного боку - СРСР, де панував тоталітарний режим, а країна все ще продовжувала претендувати на роль лідера “Світової революції” і вела відповідну політику в Східній Європі та слабкорозвинутих країнах по всьому світові. З іншого - країни Заходу, особливо США, де посилювався потяг до світового панування, до жорсткої конфронтації з Радянським Союзом і країнами радянського блоку. Усе це створювало атмосферу глобальної ворожнечі, формувало негативні стереотипи конкуруючих країн. Фактично було сформовано нову філософію культури війни і конфронтації, культуру сили і озброєнь [8].

Компанію за заборону ядерної зброї або ж за встановлення над нею міжнародного контролю почали самі ж винахідники – вчені - фізики. Так, Н.Бор намагався переконати керівників Великобританії і США в

необхідності укласти міжнародну угоду про припинення виробництва ядерної зброї в післявоєнний період. Манхеттенська група учених, що працювала в США над створенням атомної бомби, в червні 1945 року звернулася до свого уряду із застереженням про небезпеку, яку несе світу атомна бомба. Своїм зверненням вони спробували відвернути застосування атомної бомби проти Японії. Початок масовому рухові за ядерне роззброєння було покладено після атомного бомбардування Хіросіми й Нагасакі з боку США.

Боротьба з ядерною загрозою складала зміст багатьох антивоєнних рухів і акцій. Варто згадати, наприклад, багаторічне “стояння” біля воріт американської бази ядерної зброї біля містечка Грінем Коммон (Англія), організоване британськими квакерами [15]. Сотні чоловіків, жінок та підлітків жили в палатках, висловлюючи свій мовчазний протест проти присутності американської ядерної зброї на їх землі.

У період “Холодної війни” можливо відзначити і активізацію християнських миротворчих церков і організацій. Зокрема, у 1948 році напередодні І Асамблеї Всесвітньої Ради церков, 78 богословів і глав церков з 15 країн направили до Ради заяву під назвою «Церква. Християнин. Війна». Однак, ця заява не принесла очікуваного результату. Всесвітня рада не приділила належної уваги антивоєнному рухові і проблемі морального аспекту війни. Тоді три традиційні релігійні організації: церква Братства, меноніти і Релігійне товариство друзів (квакери) разом з Міжнародною співдружністю примирення випустили у 1953 році спільну декларацію «Мир – це воля Бога», де були викладені основні принципи християнського духовного пацифізму:

1. “війна несумісна з ученням і прикладом Христа”;
2. ніякі групові, національні, громадські і державні інтереси не можуть виправдати участь людини у війні та вбивстві собі подібних;

3. створена людським розумом “концепція справедливої війни” незадовільна з етичних позицій і “знаходиться в конфлікті з істиною одкровення”;

4. завдання кожного християнина — “подолати зло добром”, не застосовуючи зброї;

5. християнину не варто будувати “утопічних ілюзій щодо того, що етика Євангелія може бути застосована в своєму справжньому сенсі до міжнародних відносин”, поки люди в своїй масі не приймуть основні вимоги Христа [10].

Висновок декларації – християнська церква повинна відторгати війну тому, що вона суперечить волі Божій. В дусі цієї декларації пацифістські церкви діяли протягом усього періоду “Холодної війни”.

Поряд із релігійними рухами в цей період виникла велика кількість громадських організацій – «Лікарі без кордонів», «Матері за мир» та інші, які створювались простими людьми, стурбованими зростанням міжнародної напруженості та гонкою ядерних озброєнь.

Завдяки хрущовській “відлизі”, в русі за розрядку міжнародної напруженості стали брати участь політики і дипломати. Це було свідченням зближення офіційного пацифізму і руху громадських сил. Частіше стали лунати урядові заяви про необхідність підтримки миру у всьому світі та про роззброєння [8].

Саме в 1960-80-ті роки було досягнуто значних успіхів в теоретичній розробці проблем війни і миру. Вчені і громадські діячі, письменники і артисти, служителі церкви, лауреати Нобелівської та інших премій миру присвячували свої праці обґрунтуванню суті і значення концепцій миру, ненасилля і роззброєння.

З’явилась нова галузь науки – конфліктологія, яка вивчає практичні методи вирішення конфліктів мирним, ненасильницьким шляхом. У СРСР було створено офіційний “рух за мир” та його організаційний центр – Радянський комітет захисту миру. Комітет грав подвійну роль. З одного

боку, він розгортав широку пропагандистську кампанію “боротьби за мир”, не забуваючи при цьому підкреслювати поділ усього світу на два ворожих табори і тим самим підтримуючи “Холодну війну” [12]. З іншого – співробітники Комітету захисту миру контролювали можливі зв’язки простих громадян СРСР з представниками іноземних країн, всіляко перешкоджаючи виникненню неформальних відносин.

В той же час в кінці 1950-х роках в СРСР видатні вчені - фізики А.Сахаров, П.Капіца та інші намагалися не допустити випробування ядерної зброї, за що піддавалися утискам і звинуваченням у пацифізмі з боку влади. Суть концепції А.Сахарова полягала в тому, що він пов’язав проблему відвернення ядерної війни з соціально-економічними реформами в СРСР, з правами людини і на цій основі висунув ідею зближення соціалістичної і капіталістичної систем.

Іншою силою в СРСР, що виступала за утвердження гуманістичних цінностей, були письменники, поети, художники – так звані “шістдесятники”, більшість з яких були учасниками війни. Початок незалежному миротворчому рухові в СРСР було покладено 25 серпня 1968 року. В той день семеро вийшли на Красну площу у м. Москві висловити свій протест проти введення радянських військ до Чехословаччини і були за це тюремно ув’язнені. Прикладом боротьби з агресивною зовнішньою політикою СРСР є відкритий лист А.Сахарова Генеральному секретареві ЦК КПРС Л.Брежнєву, написаний 27 червня 1980 року у зв’язку з вторгненням радянських військ до Афганістану [10].

Реальним внеском у боротьбу за мир стала політика “нового мислення”, ініційована лідером СРСР М.Горбачовим всередині 1980-х роках. Зокрема, М.Горбачов закликав до без’ядерного і ненасильницького миру на основі пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими. Поступово починає змінюватися офіційна державна ідеологія. В період перебудови в союзних республіках виникають чисельні неурядові антимілітаристські групи і рухи:

рух за закриття ядерних полігонів “Невада-Семіпалатинськ” в Казахстані, “Рух за без’ядерну Північ” та інші.

Після падіння Берлінської стіни у 1989 році завершилось протистояння двох систем, але не зменшилась кількість локальних війн та конфліктів. Збройне протистояння і терористичні акції в Ірландії, Боснії, Косово, проблема курдів, війна в Югославії, війна в Чечні, придністровський та абхазський конфлікти є новою загрозою для миру та стабільності у світі. Найбільш реально сучасному світові загрожує міжнародний тероризм.

На початку 90-х років у цілому світі еволюціонує пацифістський рух за альтернативну політику глобалізації в інтересах усього людства. З’являється поняття «новий пацифізм», ідеологічною основою якого є офіційно визнана ООН концепція «культури миру». Ця концепція, висунута на початку 90-х років ХХ століття колишнім Генеральним директором ЮНЕСКО Ф.Сарагоса, отримала подальший розвиток у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, відразу завоювала найширшу підтримку світової громадської думки [17].

У 2000 році, оголошеному ООН роком Культури Миру, 75 млн. осіб підписали випущений ЮНЕСКО «Маніфест 2000 за культуру миру та ненасильство». Понад 2 000 міжнародних та національних неурядових організацій приєдналися до цієї кампанії. Виникла ціла міжнародна мережа таких організацій і рухів [17].

Протягом 2000-2020 років відбулися масові виступи пацифістів проти воєн, насилля та соціальної несправедливості, які намагалися вплинути на егоїстичну політику світових корпорації та держав задля досягнення політичної стабільності та безпеки у світі. Наприклад, акції «Die-in» упродовж 2003-2014 років проти перезапуску японських АЕС [16], масові виступи в різних країнах проти війни в Іраку, акція «НАТО, гру закінчено» 2012 рік в Брюсселі, метою якої була боротьба проти протиракетної оборони та небезпечної ядерної зброї на території Європи [18]. Нещодавно знову відбувся протест під назвою «Ніч Гая Фокса» в Лондоні [19], який проходить кожного року з 5-го на 6-е листопада. Протестувальники вийшли на вулиці

для боротьби з політичним гнобленням та несправедливістю з боку владних структур, зупинення російського імперіалізму, педофільї та ліквідації монопольної політики ТНК.

Отже, пацифізм є ідеологією, що заперечує збройні конфлікти, мілітаризм, злочинність та політичну нестабільність. Ця течія стала тією ідеєю та силою, яка веде за собою людей на боротьбу за мирне існування. Ідеологи пацифістського руху намагалися закріпити принципи боротьби за мир у статутах міжнародних організацій, щоб надалі офіційно проводити політику, спрямовану на придушення амбіційних планів міжнародних акторів. Поступово формувався рух прибічників миру в усьому світі, який став впливовим суб'єктом міжнародної політики, об'єднував різні народи та країни під егідою збереження миру у світі. Пацифізм набуває рис своєрідної нової культури миру, яка охоплює різні верстви населення; утілює цінності, погляди та типи поведінки, що надихають соціум взаємодіяти на основі принципів свободи, справедливості, народної єдності, дотримання прав людини, терпимості і солідарності, водночас відкидати насильство і протидіяти руйнівним конфліктам шляхом усунення їх глибинних причин. Пацифізм став утіленням мирного співіснування, відмови від війни та насилля.

1.3. Сутність та основні ознаки явища пацифізму

Самі поняття «пацифізм» та «пацифістський рух» з'явилися в середині XIX – на початку XX століття, але вже до того часу мали тривалу історію свого зародження і формування. На думку більшості вчених, слово «пацифізм» запозичене з французького «pacifisme».

За Оксфордським словником англійської мови (OED), цей термін визначається так: “Політика чи доктрина, яка відмовляється від війни і будь-якої форми насильницької дії в ролі способу вирішення конфлікту, особливо в міжнародних справах”. Відповідно до словника, спочатку поняття «pacifist» було вжито в прокламації Е.Арно на міжнародному конгресі миру, що

відбувся 1902 році Уперше в науці використав цей термін В.Джеймс у статті в журналі *Quarterly Review*, випущеному в липні 1910 року [20].

Велика радянська енциклопедія наводить визначення такого змісту: “Пацифізм (від лат. «*Pacificus*» – «миротворчий», від «рах» – «мир» і «*facio*» – «роблю») – антивоєнний рух, учасники якого головним засобом запобігання війнам вважають засудження їхнього аморального характеру.” Пацифізм (від латинського «*pacificus*» – той, що примиряє) - переконання в тому, що всі війни є злом, наскільки б справедливою не була причина для боротьби. Це переконання часто ґрунтується на релігійній вірі, але має також і гуманістичні та політичні корені. Пацифізм тісно пов’язаний зі спротивом війні, але не тотожний йому, оскільки деякі рухи виступають проти воєн з огляду на непацифістські причини і за допомогою непацифістських засобів.

Пацифісти засуджують будь-яку війну, заперечуючи правомірність справедливих визвольних воєн. Вони вірять у можливість запобігання війнам лише за допомогою переконання і мирних маніфестацій, без усунення соціально-економічних і політичних умов, що породжують війни. Пов’язаний із буржуазно-ліберальною ідеологією, пацифізм залучає до сфери свого впливу досить широкі демократичні кола [21].

Отже, якщо тлумачити пацифізм як систему поглядів, то для комплексного визначення та розуміння терміну необхідно об’єднати ідеї європейського пацифізму, в основі якого лежить відмова від насильства взагалі і воєн зокрема, досягнення миру ненасильницькими засобами та вітчизняний пацифізм – миротворчий рух, що уособлює ідеї та цінності гуманності і ліберальності. Вони допомагають створити повну картину розуміння поняття пацифізму, яка допоможе краще сприйняти сутність та причини появи пацифістського руху.

Протопацифістські філософські уявлення та ідеї боротьби за мир почали формуватися в давні часи. Перші спроби заперечення воєнних конфліктів зробили релігійні вчення.

Вважається, що яскравим історичним витоком ідей боротьби за мир і

найбільш послідовним ідеологічним їх утіленням був джайнізм, що знайшов вияв в особливій фундаментальній пацифістській історії та культурі Індії. Пацифістські ідеї мають місце і в буддизмі, засновник якого – Будда – вимагав від своїх послідовників абсолютного утримання від будь-якого акту насильства щодо своїх побратимів [22].

На заході пацифізм формувався із настанов раннього християнства, яке буквально тлумачило Новий Заповіт, закликаючи “не противитися злу насиллям” і “підставляти другу щоку”. Так, наприклад, християни відмовлялися йти на війну і служити у війську Римської імперії. Поступово християнська церква розробила теорію справедливої війни, яка була спрямована на обмеження воєнних дій і визначала справедливі причини виникнення воєн та справедливі методи їх ведення, але й дозволяла християнам воювати, якщо цього вимагала від них держава [9, с.143].

Проте в рамках християнської віри виникла й утопічна течія, спрямована на відродження й утвердження цілковитого пацифізму. До сект, що поділяють пацифістські переконання, належать квакери, меноніти, духоборці, свідки Єгови та ін. У зв'язку з цим, деякі християни вважають пацифізм передусім релігійним, а не політичним явищем, хоча квакери завжди брали активну участь і в політиці.

Як суб'єкт міжнародної політики, пацифістський рух остаточно сформувався на тлі двох світових воєн та поширення ядерної зброї масового знищення. Це створило можливості для проведення всесвітніх конгресів та сприяло виступам щодо боротьби за мир та роззброєння. На рівні глав держав та урядів було ухвалено міжнародні акти, декларації та документи, що перешкоджали розповсюдженню ядерної зброї, і спрямовували зусилля на її заборону. Пацифізм став символом тієї доктрини, за якої національні держави вважаються повноважними, незалежними політичними одиницями, серед яких можливі найгостріші конфлікти. Тому саме пацифізм став проявом тієї ідеології, яка виражає негативний бік збройних конфліктів [23]. Цей рух стоїть біля витоків заперечень будь-яких воєнних сутичок, насилля

та розповсюдження ядерної зброї. Головна мета такого руху – боротьба за мир, безпека та стабільність.

Ідеологічною основою пацифізму виступають ліберальні і гуманістичні цінності. Носіями ідей пацифізму є різні верстви населення: інтелігенція, релігійно набудовані миротворці, молодь, неформальні організації, що включають ентузіастів, і т. д.

В основі пацифізму лежить ідея про загальне братство людей, необхідності подолати військові форми дозволу політичних проблем. Пацифізм традиційно спирався на ідею мирного дозволу політичних конфліктів. Він має безліч форм, але основною формою боротьби за мир представники цього руху вважають переконання і особистий приклад [24].

Для пацифістів характерна пропагандистська діяльність. Вони теоретично й ідеологічно доводять, що політичні і військові конфлікти необхідно вирішувати за столом переговорів. У практичній сфері вони діють на основі особистого прикладу: відмовляються брати участь у політичних актах насильного характеру, організовують різні масові акції, направлені на мирне врегулювання конфліктів, безпосередньо займаються миротворчою діяльністю і т. д. Пацифізм зароджувався як ідейний напрям [25]. Його прихильники виходили не стільки з реальної політичної практики, скільки зі свого розуміння суспільства, людини і миру політики, тобто зі світогляду. В той же час обмежити або виключити практику дозволу політичних суперечок військовим способом є дуже складною задачею. Тому пацифізм дотепер несе на собі відбиток утопізму. Багато політиків до цього руху відносяться досить іронічно. Практична сторона цього руху дотепер не розвинута – пацифістам не вдалося досягти серйозних результатів, не дивлячись на те, що війна до кінця XX століття себе просто зжила.

У пошуках альтернативи війні пацифісти окреслили також можливості застосування організованого ненасильницького опору як основи політики оборони. З часів розроблення ядерної зброї інтерес до цих ідей значно посилювався. У середині пацифістського руху існують розбіжності в наголосах,

наприклад між тими, хто говорить про необхідність проведення міжнародних переговорів і досягнення злагоди між народами, і тими, хто зосереджує увагу на ненасильницькому опорі політиці мілітаризму. Іноді розрізняють також безумовних пацифістів, які віддають перевагу особистій відмові брати участь у війні і виступають проти будь-якого застосування збройних сил, і пацифістів, які підтримують політичні заходи, спрямовані на запобігання війні, але можуть водночас і не відкидати можливість застосування сили такими міжнародними організаціями, як Ліга Націй або Організація Об'єднаних Націй. Багато учасників рухів за мир є пацифістами, але не безумовними.

Пацифізм має й інші відгалуження. Багато хто з пацифістів відмовляється від застосування будь-якого насильства на рівні особистості - чи то у формі покарання, чи для самозахисту. Дехто намагається також поширити принцип ненасильства на організацію суспільства, доводячи, що це покладе край усім формам примусу та експлуатації. Пацифізм зазвичай включає переконання, що цілі визначаються засобами, отже, застосування насильницьких засобів завжди матиме своїм наслідком насильство.

У більш широкому сенсі термін пацифізм відноситься до цілого напрямку думки і практичної діяльності в культурі західного світу, націленого на визначення того, коли застосування сили в політичних цілях є виправданим, і встановлення межі навіть і для такого виправданого застосування сили. У такому сенсі її джерела і прояви охоплюють релігійну та філософську моральну думку, теорію права, внутрішнє і міжнародне звичаєве та позитивне право, воєнну теорію і практику.

На сучасному етапі, дослідження практичних методів вирішення конфліктів мирним ненасильницьким шляхом є конче необхідним задля упередження збройних суперечностей та проектування методів та принципів пацифізму як концепції миру на внутрішню та зовнішню суспільно-політичну діяльність у державі. Саме пацифізм як антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких воєн незалежно від їх

характеру й мети [26], і має вирішити проблеми становлення та розвитку політичних цінностей, які забезпечують злагоду в суспільстві, або окремих соціальних групах, стосовно основних напрямів розв'язання проблем, віру в бажаний і найкращий тип політичної системи, у політичну мету, засоби її досягнення та уявлення про них [27, с. 121].

Сьогодні, спираючись на досвід країн світу, постає актуальне завдання дослідити історіографію та сутність пацифізму, проаналізувати його місце та роль у політичному житті країн та визначити можливі ризики і переваги, пов'язані з діяльністю антивоєнного напрямлення. У порівнянні з позиціями минулих століть сьогодні пацифізм наповнився новим змістом. Це пов'язано, насамперед, з тим, що у XX століття людство зіткнулося з новими глобальними викликами – двома світовими війнами [28]. Поняття пацифізму в XX століття відрізняється багатоплановістю і різноманітністю. Про це, насамперед, свідчить те, що його діяльність може бути у різних сферах соціальної дійсності:

1) офіційної направленості (коли пацифізм діє на міждержавному і дипломатичному рівнях. Ця позиція бере свій початок із міжнародних конференцій у Гаазі на урядовому рівні, учасники яких були сповнені рішучості виробити такі правові норми та механізми, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення);

2) ліберальної направленості (головною метою є врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій; визнання війни як абсолютного зла);

3) соціал-демократичної направленості (сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції. Бере свій початок із конференції соціалістів нейтральних країн у Копенгагені 17-18 січня 1915 року, проти війни у квітні 1915 року протестували делегати Міжнародного жіночого конгресу в Гаазі. В Росії війна викликала протести, насамперед, толстовців (антивоєнні заклики, демонстрації протесту, заклики до примирення));

4) радикальної направленості (будь-яка антивоєнна діяльність

розглядалась як державна зрада [29, с. 67-84]). Так, толстовці були заарештовані, і суд виніс вирок, за яким вони відбували різні строки каторжних робіт; псевдопацифізм тоталітарних режимів та індивідуальний пацифізм таких видатних особистостей, як Л.Толстой, М.Ганді;

5) релігійний, що спирається передовсім на духовні цінності і процеси;

6) глобальний, який створив концепцію «культури миру» [30].

Пацифізм буває пасивним і активним, абсолютним і відносним [29, с. 58-60]. Ми маємо сьогодні негативне і позитивне розуміння миру. Перше має на увазі мир як просту відсутність війни, інше – передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним. В основі цього розуміння – взаєморозуміння, терпимість, економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода [31, с. 11]. Існує велика кількість видів пацифістської діяльності, зокрема це: форми неучасті у війні і насиллі; різноманітні способи примирення противників за допомогою посередників; теоретичні проекти встановлення загального миру; спроби створення міжнародних органів, що гарантують безпеку і збереження миру, зокрема міжнародного арбітражу; мирні конгреси і конференції; демонстрації і маніфестації; релігійно-філософські теорії [32, с. 72-100].

На сучасному етапі розвитку країн світу спостерігається процес глобалізації, в основі якого є всесвітня економічна, політична і культурна інтеграції та уніфікації [33, с. 35]. Основним наслідком цього є світовий розподіл праці, міграція капіталу в масштабах всієї планети, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства [25, с. 120-121].

Виходячи з вище наведеного, можливо зробити висновок, що не дивлячись на кількість різновидностей течій пацифізму їх об'єднує достатньо спільних ознак, таких як: визнання війни як абсолютного зла, врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та

організацій, мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним, економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода, концепція “культури миру” та багато інших.

За висловом 40-го президента США Р.Рейгана, “мир - це не відсутність конфлікту, а здатність справлятися з конфліктом мирними засобами”. Тому сьогодні, більшість країн намагаються вчитися безпековим стратегіям у тих, хто довів ефективність своїх підходів до досягнення миру.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПАЦИФІЗМУ

2.1. Особливості світових моделей пацифізму та етапи їх впровадження

На сьогоднішній день у світі існує безліч невирішених конфліктів, як у середині країн так і на міжнародній арені. Наявність гарячих точок, терактів, міждержавних воєн, все це ставить під загрозу колективну безпеку. З цього випливає, що проблема вирішення конфліктів мирним ненасильницьким шляхом, є конче необхідною передумовою задля упередження збройних суперечностей та проектування методів і принципів пацифізму як концепції миру на внутрішню та зовнішню суспільно-політичну діяльність у державі.

Сьогодні, спираючись на досвід країн світу, постає актуальне завдання дослідити історіографію та сутність пацифізму, проаналізувати його місце та роль у політичному житті країн.

Німеччина

З плином часу пацифізм в Німеччині змінився, і в ньому збереглися різні групи, що розділяють загальну віру в протидію участі у війні. Ці рухи, як індивідуальні, так і колективні, історично були невеликими за чисельністю і погано організованими. З культурою війни в ранній історії Німеччини пацифізм не був культурно розповсюдженим явищем, оскільки уряду використовував засоби масової інформації для просування розширення Німеччини як зростаючої імперії. В межах Німеччини християнські групи були найбільш послідовними групами в класифікації пацифістів, так як протидія насильству є ключовою частиною їхньої віри. Протягом історії Федеративної Республіки Німеччини кількість прихильників пацифізму зростала. Сприйняття пацифістів в суспільстві також змінювалося в залежності від історичного періоду.

Одним із представників довоєнного пацифізму в Німеччині був І.Кант. Він є автором трактату «До вічного миру». Сама назва трактату вказує на

схильність Канта до пацифістських поглядів. Розглядаючи взаємовідносини між державами, Кант заявляє: “Ні одна держава не повинна шляхом насильства втручатись у політичне будівництво і управління інших держав”. Кант вважав, що втручання сторонніх держав означає порушення прав незалежного народу. У зв’язку з чим робить висновок, що “... війна... і застосування засобів, які ведуть до неї, повинні бути безумовно заборонені”. Філософ зазначає, що з метою усунення причин, які породжують конфлікти і війни між державами, істотну роль може відігравати союз держав, які виступають проти війни. Кант-гуманіст закликає не тільки за мирне врегулювання воєнних та інших конфліктів, але й за право кожної людини, народу мирно існувати, “право на земну поверхню, яка належить усьому людству” [34].

Німецький пацифізм не був такий організований в часи Першої світової війни. Тим не менш велика кількість груп зайняли пацифістські погляди, які розвивалися протягом всієї війни.

У цей період виникла група жінок-супротивників війни, група пацифістів, які виступали проти війни, оскільки, на думку цієї групи, війна була викликана чоловічими цінностями і поглядами. Ця активність жіночих груп стала результатом зміни культурних, політичних і соціальних ролей жінок, які склалися під час війни [35].

На початку війни ставлення Німеччини до війни було позитивним, тому що стрімко зростала кількість призовників, у зв’язку з чим зменшувалась кількість прихильників пацифістського руху. В цей час уряд активно брав участь в цензурі населення, а саме пацифістських публікацій, з метою уникнення поширення поглядів, прямо протилежних уряду. Уряд залишався поблажливим по відношенню до тих, хто дотримувався пацифістських поглядів, що контрастує з позицією нацистського уряду і інших урядів, які взяли концепцію тотальної війни на внутрішньому фронті. У 1915 році в Гаазі відбулася конференція жінок за мир, на якій обговорювалися методи припинення війни шляхом переговорів. Після цієї конференції уряд почав

обмежувати пацифістів і їх групи, так як, ця конференція послабила позицію Німеччини в переговорах.

До кінця війни громадська підтримка різко впала, що призвело до збільшення підтримки пацифістських ідей, незважаючи на те, що рух залишався невеликим за розміром [36]. В цей час уряд намагався встановити більший контроль над тилом, щоб надати більше ресурсів солдатам на передовій. Після російської революції пацифістський рух також отримав підтримку і натхнення завдяки марксистській ідеології, що стоїть за революцією.

Література під час війни була обмежена, а та, яка просувалася, мала схожі погляди. Ці погляди підтримували військові зусилля, які були досягнуті шляхом виправдання війни, а також прославляли акти героїзму і жертв. До кінця війни пацифістська література практично не існувала.

В часи Другої Світової війни існування пацифістів в Німеччині знаходилося на найнижчому рівні і було найменш організовано, в результаті політики нацистського уряду щодо рухів, які виступали проти їх режиму.

Пацифістами в цей час - в основному були індивідууми, які не мали необхідності бути частиною формалізованої групи. В цей час підтримка пацифізму в народі була на найнижчому рівні через значну підтримку військових дій на чолі з ідеологією фюрера А.Гітлера. Нацизм був побудований за результатами Першої світової війни, як засіб вирішення проблем, що виникли після війни. У зв'язку з чим він суперечив пацифістській ідеології, яка була однією з причин відповіді нацистів пацифістським групам і окремим особам в ході Другої світової війни. Звірства Другої світової війни сприяли подальшому активному розвитку пацифістського руху в період Холодної війни в Німеччині.

Починаючи з 1960-х років спостерігалось значне зростання студентських протестів в рамках пацифізму. Профспілки також були ще однією групою, яка в цей час активно брала участь в пацифізм. Політика

роззброєння також була активно обговорюваної політикою в той час, і пацифістський рух виступав за прийняття цієї політики [37].

В 60-х роках в Федеративній Республіці Німеччині виникла самостійна галузь "історичної науки про проблеми світу" (historische Friedensforschung). Дослідники нового покоління взялися за вивчення ліберальної і антимілітаристської альтернативи історичного розвитку країни. Антивоєнний рух розглядалося тоді, як рух соціальний, як "проектування соціальних протиріч на сферу зовнішньої політики". Пацифізм вважався спробою виходу з соціальної кризи модернізації мирним шляхом на основі "альтернативної моделі для агресивного імперіалізму".

В 1981 році в Бонні (місто в західній частині Німеччини) відбулася мирна акція протесту, яка була демонстрацією проти виробництва ядерної зброї і мілітаризму системи альянсу НАТО. Значні людські жертви змістили культуру Німеччини в бік мілітаризму, що призвело до росту популярності пацифістських поглядів. Мирний захід відвідали близько 300 000 чоловік, що було значним числом для пацифістського заходу в Західній Німеччині, оскільки воно контрастує з історичними розмірами пацифістських рухів. Ще одним фактором, що вплинув на розмір демонстрації в Бонні, був план НАТО щодо введення в Німеччину ядерних сил середньої дальності (РСМД) в складі їх військового арсеналу. Основними побоюваннями з приводу цієї політики були наслідки для внутрішньої і міжнародної відповідальності як ядерної держави.

У Західній Німеччині було набагато більше пацифістів, ніж у Східній Німеччині. Християнсько-моральна етика була рушійною силою руху, однак не всі пацифісти були християнами. Хоча ці християнські рухи і групи історично були єдиними послідовними пацифістами [38].

Зовнішня політика сучасної Німеччини була більш пацифістської, ніж політика попередніх історичних епох. Уряд уникає застосування сили, якщо немає необхідності в гуманітарному втручанні, що випливає з принципу колективної безпеки Організації Об'єднаних Націй. Один із прикладів

використання пацифізму урядом продемонстрований в їх відповіді на оголошення США війни Іраку, оскільки Німеччина була першою союзною країною, яка засудила це рішення і відмовилася від участі у війні. Це зашкодило двостороннім відносинам між країнами і стало важливим моментом для сучасної німецької зовнішньої політики і її опори на пацифізм. Уряд Німеччини також утримався від участі у війні в Косово, це було ще одним прикладом, коли НАТО приймало участь без військової підтримки Німеччини.

З часом використання пацифізму змінилося, оскільки змінилася ідеологія і позиції основних німецьких політичних партій. Протягом 1990-х років існувала обмежувальна згода щодо того, чи повинен уряд Німеччини виступати проти застосування сили. [39]

Однак з початку 2000-х років ліві партії стали проводити політику пацифізму і протидії участі у війні. У той час як права християнсько-демократична партія дотримується політики, згідно з якою Німеччина повинна бути здатна захищатися за допомогою військової сили. В той же час Німеччина зміцнила свою економічну і політичну владу над Європою, зробивши вплив своєї зовнішньої політики значним.

Франція

З часів зародження течії пацифізму у Франції виникло багато його різновидностей та існує безліч трактувань. Для одних пацифізм був важливим вибором психологічного або соціального характеру, для інших - засобом вираження схильності або ідеологічної антипатії. Існував пацифізм активістів і невизначений пацифізм громадської думки. Спогади про пацифізм часто тісно пов'язані з його впливом на проблеми безпеки Франції та з її поразкою, яке вважається наслідком пацифізму.

Аж до початку XIX століття підтримка міжнародного миру залишалися лише в інтересах королів, філософів, учених і політологів. Тільки незадовго до закінчення епохи Великої Французької революції і наполеонівських воєн

прості європейці стали створювати громадські неурядові асоціації з питань, що безпосередньо впливали на життя людей [40]. У число таких питань входили боротьба зі шкідливими звичками (наприклад, з алкоголізмом), освіта для дітей бідняків, скасування работоргівлі, встановлення загального виборчого права, зміна статусу жінок і т. д.

У Парижі через сто років після Французької революції і скасування рабства, під час Всесвітньої промислової виставки відбулися два дуже важливих для руху миру події: перша Міжпарламентська конференція і перший Загальний конгрес світу. Після цього парламентарії і пацифісти стали проводити періодичні зустрічі.

З ініціативи простих громадян були створені різні общини, які виступали за встановлення миру, за скорочення гонки озброєнь, за приборкання мілітаризму і за вироблення мирних способів вирішення міжнародних конфліктів. З часом діяльність товариств боротьби за мир виходила за межі державних кордонів, оскільки інакше важко було б розраховувати на успіх [41].

Рухи за мир стали активними в західному світі після 1900 року, часто спираючись на договори, які дозволяли б суперечки через арбітраж. Раптовий початок Першої світової війни у липні 1914 року похитнув рух за мир. Соціалістичні партії в кожній індустріальній країні дотримувалися антивоєнної політики, але коли почалася війна, всі вони підтримали свої уряди. Були широко розрекламовані дисиденти, деякі з яких були ув'язнені за протидію законопроектів [42]. Багато соціалістичних груп і рухів були антимілітаристським, стверджуючи, що війна за своєю природою є типом державного примусу робітничого класу в інтересах капіталістичних еліт. Лідер французьких соціалістів-пацифістів Ж.Жорес був убитий націоналістом 31 липня 1914 року.

У 1915 році британськими ліберальними лідерами було створено Товариство Ліги націй, щоб сприяти створенню сильної міжнародної організації, здатної забезпечити мирне вирішення конфлікту. Однією із

керуючих країн стала Франція, що стосується національних товариств Ліги націй, найбільш великими і впливовими вони були в Англії, США і Франції.

Країни, які були до першої світової війни великими координаційними центрами суспільства світу (Швеція, Німеччина, Австрія), після війни втратили чільну роль, передавши свої функції новим організаціям (в США, Франції, Канаді, Англії) [43].

До 30-их років пацифізм у Франції процвітав, сформувалися як масові політичні рухи, так і різні комітети, метою яких був вплив на членів парламентів при вирішенні конкретних питань. Але у 30-ті роки пацифізм у Франції зазнав значної еволюції. У 1939 році він вже не уявляв непереборної перешкоди для твердої політики по відношенню до фашизму.

Думки про переможений пацифізм чітко видно в словах А.Монтерлана, який 24 вересня 1939 р сів у потяг на Східному вокзалі Парижа. Він бачив “тисячі чоловіків в кепках”, які абсолютно спокійно, “з миром виїжджали на війну”. Ця картина спонукала його дати такий коментар: “Двадцять років пацифістської пропаганди було випито і без якого б то не було результату переварено французьким народом” [44].

Якщо у вересні 1938 році пацифізм був значною мірою урядовим, визнаним, антикомуністичним і мав у своєму розпорядженні вагомий кількість прихильників, то через рік він став антиурядовим, представляв меншість і був спотворений прилученням комуністів.

Новий етап в еволюції ідей і практики пацифізму у Франції був пов'язаний з появою і поширенням ядерної зброї. Йшлося про необхідність поставити перепону поширенню ядерної зброї або заборони її взагалі. На рівні громадськості були поширені різноманітні масові акції і рухи проти атомної зброї. А на рівні глав держав і урядів були прийняті міжнародні акти, декларації та документи, що ставлять перепону на шляху розповсюдження ядерної зброї і спрямовані на його заборону [45].

На той момент, у Франції знаходилося в розпорядженні найбільш потужне озброєння, в порівнянні з іншими європейськими демократичними

державами, тому одне із відповідальних місць на міжнародній арені належало саме цій країні. Франція на чолі зі світовими лідерами приймали акції та рішення, спрямовані проти ядерної зброї, що склали важливий невід'ємний компонент в процесі закінчення Холодної війни.

На сьогоднішній день Франція дотримується ненасильницьких методів як у внутрішній так і у зовнішній політиці. Країна займає рішучі позиції не лише у Європі, а й на міжнародній арені загалом. Дотепер уряд Франції дотримується принципів європейського пацифізму.

Пацифізм був закономірною реакцією інтелекту на жахи війни і висловлював бажання уникнути їх повторення. Два важливих постулати пацифістів мали особливо велике значення для розвитку Франції. Перший - полягав у принциповій відмові від війни, як засобу вирішення міжнародних суперечок. Другий - ніс більш вузький європейський змістоліття Він полягав у визнанні внутрішнього культурного споріднення всіх народів Європи, як передумови для їх політичної єдності [46].

Французи вірять, що європейці воюють між собою через те, що погано усвідомлюють свою внутрішню спорідненість. Відповідно, пропонують подолати "особливість" європейських народів, поставивши загальноєвропейський початок кожного з них над устремліннями окремих держав і урядів. Саме на такій основі французький уряд вбачає засіб викорінення війн.

Великобританія

Перші пацифістські організації виникли у Великій Британії та США на початку XIX століття та стали досить суттєвими елементами європейської дійсності. Найбільш рельєфно відображені ці утворення у мирних конгресах, які скликалися з 40-х років XIX століття (перший мирний конгрес відбувся у Лондоні в червні 1843 року, другий – в Брюсселі у вересні 1848 року, третій – в Парижі в серпні 1849 року, четвертий – у Франкфурті в 1850 року, п'ятий – у Лондоні в липні 1851 року) [47].

Особливістю їх діяльності стала багаточисельність, яка з кожним роком поширювалась – якщо на першому конгресі було 325 делегатів, то на п'ятому кількість учасників досягла 1200 чоловік. Надалі конгреси продовжували скликатися, однак їх значення зменшилось.

Спочатку в Європі і Америці основними виразниками пацифістських ідей були всі ті ж протестантські сектанти, особливо квакери, які вважали за краще діяти через громадські організації. Першою такою структурою стало Нью-йоркське товариство світу, створене в 1815 році комерсантом Д.Лоджем. Рік по тому аналогічне товариство в Лондоні створив квакер В.Аллен. Інший квакер, американець Е.Бурра, в 1846 році заснував в Англії Лігу братства, яка переслідувала ті ж цілі і згодом поглинула Лондонське товариство світу [48].

Проповідь пацифізму була прихильно прийнята в Англії, оскільки, як згодом пояснював французький пацифіст барон д'Естурвіль де Констан, "Незважаючи на культ атлетичних видів спорту, руху, подорожі та пригоди, англійці дуже прив'язані до світу і до грошей, які дозволяють їм насолоджуватися цим світом". Там же, де з'являлися гроші, не могли не з'явитися і професійні пацифісти, які живуть за рахунок діяльності в пацифістських організаціях, читання лекцій, а також видання книг і статей відповідної спрямованості.

Перша світова війна привела до втрати великої кількості людських життів в Великобританії. Після деякого коливання щодо розумності участі Великобританії у війні і вимушеного відходу у відставку окремих членів уряду кабінет міністрів ліберальної партії в 1914 році з ентузіазмом втягнув країну в збройний конфлікт [49]. Немає сумнівів, що спочатку війна була популярною, хоча Великобританія єдина серед великих держав не мала великої армії і не розраховувала на військову повинність. Пропагандистські кампанії в підтримку вербування знаходили гарячий відгук. Переконати населення, що поведінка Німеччини, особливо в питанні порушення нейтралітету Бельгії, неприпустима, було дуже легко. Більшість британців

вірили, що мотиви вступу країни у війну були справедливими і безкорисними.

Протягом Першої світової війни введення військового призову в Англії викликало масове поширення відмови служити у війську за велінням совісті з боку осіб, які не бажали воювати. З того часу пацифізм стали визначати більш точно як особисте зобов'язання ніколи не служити в збройних силах [50].

На початку XX століття з'явилася на світ теорія світу нобелівського лауреата Н.Ейнджелла, яка відома на Заході як "новий пацифізм". Дана теорія досі вивчається в багатьох європейських університетах, в інститутах міжнародних відносин і дипломатичних школах, не втративши своєї значущості та актуальності.

Представляючи лауреата Нобелівської премії світу 1934 року, К.Лос Ланге зазначав, що в Англії Н.Ейнджелла порівнюють за значимістю з Дж.Свіфтом і Р.Кобденом, і це "висока заслужена похвала". Діяльність Н.Ейнджелла як інтернаціоналіста, активного проповідника принципу колективної безпеки, загальноновизнана [51].

Діяльність антивоєнних організацій Британії, теорія і практика британського пацифізму першої третини XX століття також вивчені недостатньо.

З безлічі сторінок історії Великобританії XX століття в радянській історіографії і суспільствознавстві розроблялися переважно проблеми боротьби трудящих за свої права, діяльності тред-юніонів, розвитку комуністичного руху, а також "імперіалістична" зовнішня політика британського уряду і протидію їй з боку робітників організацій. Тим часом, в антивоєнній боротьбі в Англії брали участь не тільки представники робітничого руху і не тільки тісно пов'язана з ними інтелігенція, яку в радянській історіографії прийнято було називати прогресивною - на відміну від інтелігенції буржуазної. Антивоєнної пропагандою займалися також представники британської інтелігенції з числа тих, хто прагнув виступати з

надкласових позицій. Для характеристики рухів, очолюваних такого роду "буржуазними" інтелігентами у вітчизняній літературі, як правило, застосовувався термін "пацифістський". Боротьба за мир вважалася монополією робочих, а термін "пацифізм", так само, як і поняття "дрібнобуржуазний", мав певний негативний відтінок. Такого роду підхід дослідників до пацифізму і пацифістам на Заході пояснювався, насамперед, негативним ставленням радянської влади до цього явища [52].

У першій третині XX століття в монографії англійця Д.Мартіна "Пацифізм. Історичне і соціологічне дослідження", яка досі може вважатися кращою теоретичною роботою про пацифістському (антивоєнному) русі, було виділено 5 різних підходів до вирішення питання війни і миру:

1) "лінія націоналістичної гарячки", яку можна було спостерігати перед Першою світовою війною аж до літа 1917 року і яка мала велику поширеність серед "пасивної маси робітничого класу";

2) "реалістична школа мислення" в останні роки Великої війни з переважаючою вірою в Лігу націй як інститут, який максимально можливо зменшував міжнародну анархію, і допускала, що Ліга буде відображати ті військово-політичні центрування, які існують в світі;

3) "точка зору самої Ліги як в "слабкій", так і "сильній" версії. "Слабка" інтерпретація Ліги виключала санкції, бо вважалося, що Ліга сама по собі була структурою недосконалою, і санкції здатні були лише зцементувати наявні несправедливості, особливо ті, що були наслідком Версальського мирного договору. Рішення бачилося в поступовому створенні системи міжнародного арбітражу та відмову від озброєнь. Згідно "сильної" версії Ліги націй, що набула поширення в лейбористських колах після 1934 року в розпорядженні Ліги повинні бути санкції або "як підстава міжнародного порядку, або як суттєвий елемент в ньому", а зовнішня політика будь-якої держави повинна визначатися захистом Ліги і реалізацією її рішень на практиці;

4) "позиція некомуністичних лівих", які вважали війну творінням капіталістичних урядів, а Лігу - асоціацією цих урядів і які підкреслювали ефективність загального страйку в боротьбі проти війни;

5) нарешті, "пацифістська точка зору": прихильники якої заперечували війну або на релігійній, або на утилітаристській основі [53].

Вважаючи, що пацифізм в строгому сенсі слова виник у Великобританії і США як політичний фактор тільки після початку Великої війни, англійський дослідник П.Брок вказував на чотири, з його точки зору, найважливіших джерела для розуміння пацифізму: доктрина непротивлення, яку розробляли анабаптисти і меноніти під час Реформації; "Антивоєнне свідцтво", що виникло в англійській історії в "період добробуту" серед квакерів, які внесли значний вклад у створення організованого англо-американського антивоєнного руху; інституційний підхід до проблеми війни, що розвивалася англійськими і американськими громадами; соціалістичний антимілітаризм, який виник разом з організованим робочим рухом в другій половині XIX століття.

В середині 20-х років Союз Ліги націй зробив великий крок вперед і перетворився в основний форум, де обговорювалися проблеми війни і миру. У 1925 році союзу була подарована Королівська хартія, а число підписів, зібраних ним у тому ж році, склала понад 250 тисяч - цифра, яка в 1931 році зросла до понад 400 тисяч. Масштаб і цілі діяльності Союзу Ліги націй, як на місцях, так і в загальнонаціональних рамках, відразу виділило його в особливу категорію в порівнянні з іншими товариствами світу [54].

Це була хрестоносна організація, яка проводить гучні кампанії, здатна критикувати консервативний уряд (хоча і є офіційно «позапартійною»). Ліга націй мала репутацію чесної і позбавленої протиріч організації, що її заслуги вивчали в школах Великобританії. Лише деякі відділення лейбористської партії вбачали факти, які дозволяли їм характеризувати Лігу як «капіталістичну змову».

Існуючі в 30-х роках рухи миру, які відображались в діяльності ряду товариств і організацій, почали рухатися в різні напрямки. З одного боку, існував антивоєнний рух Великобританії, утворений в листопаді 1932 року, в результаті відбувся проведеного в Амстердамі Світового антивоєнного конгресу. На жовтневій 1933 року конференції лейбористської партії лідери заявили, що не братимуть участі у війні. Згодом відбувся ще один заклик до загального страйку, спрямованого проти військової істерії. Але при всьому цьому, все ж залишалися члени партії, які вважали, що в світлі приходу А.Гітлера до влади в Німеччині подібна позиція є хибною, хоча вони і поділяли думку, що національний уряд не заслуговує довіри.

У жовтні 1934 року Д.Шеппард - широко відомий священик англіканської церкви - розіслав в газети лист з проханням до читачів надіслати йому поштові картки, в яких вони давали б обітницю ніколи більше не підтримувати війну. У підсумку, в травні 1936 був утворений Союз прихильників миру, швидко отримав близько 100 тисяч «обітниць» і підтримку таких інтелектуалів, як Б.Расселл і О.Хакслі. Нетривалий час навіть вважалося, що цей рух може вплинути на політичне життя [55].

З іншого боку, існувала ідея «плебісциту світу», висунута лордом Р.Сесілом зі Спілки Ліги націй. Передбачалося проведення референдуму серед населення Великобританії з конкретної проблеми світу. З осені 1934 року по травень 1935 року по всій Англії йшла підготовка до референдуму під керівництвом Комітету «Національна декларація» за підтримки лейбористської та ліберальної партій, товариств миру і церков. Основною метою плебісциту було визначення ступеня підтримки народів Ліги націй, роззброєння і всесвітнього заборони на виробництво і продаж озброєнь приватними фірмами.

Результатом стала загальна плутанина. З цього часу підтримка Ліги націй з боку народу пішла на спад незважаючи на вступ до цієї організації Радянського Союзу. Гадали, що вибирати слід з двох концепцій: або незалежний від обставин абсолютний пацифізм, або думка в традиційному дусі

балансу сил. У зв'язку з цим найбільш привабливим для багатьох лівих сил, а також і для деяких правих був альянс з Радянським Союзом. Здавалося, що світ найкращим чином можна зберегти, створивши твердий оборонний союз Великобританії, Франції і СРСР, за участю ряду малих держав.

Влітку 1938 року більшість англійців схилилося в бік примирення і переговорів, а не до прийняття ідеї неминучості війни. Пацифісти в принципі були представлені прихильниками прагматичного підходу, які вважали, що Великобританія не готова до участі в будь-якому збройному конфлікті [56].

Отже, «Рух миру» у Великобританії в період між двома війнами був чітким і виразним. Його заклики отримували відгук серед населення, яке сподівалося, що війна 1914-1918 років покладе край війнам. Ґрунтовних розбіжностей між урядами різного політичного забарвлення і народом не було. Жоден з урядів Великобританії не збирався брати участь у війні, якщо цього можна було уникнути. Однак були розбіжності не тільки між урядами і групами громадської думки, але також і в самому русі миру, що стосуються найкращої стратегії в досягненні «закінчення воєн». На деякий час виникла загальна згода, що Ліга націй може бути «організацією світу», проте, коли в 30-х роках треба було приймати жорсткі рішення, цей консенсус став розпадатися.

Рух світу не міг чинити сильного і послідовного тиску, оскільки він не був однорідним. Але незважаючи на подальший в результаті поразки, суспільний інтерес до проблем війни і миру в період між двома війнами знаходився в Великобританії, мабуть, на найбільш високому рівні, ніж в будь-якому іншій європейській державі.

Таким чином, ефективність заходів, які проводила Велика Британія у напрямку побудови європейської системи безпеки, не може бути оцінена однозначно. З одного боку, політика британського уряду була досить результативною та сприяла підтримці миру в Європі. З іншого боку, усі дії офіційного Лондона були побудовані, виходячи з власних інтересів, що призводило до загострення протиріч між європейськими країнами. Подібна

політика держав щодо європейської системи безпеки призвела до наростання військової загрози, яка згодом переросла у Другу світову війну [57].

На сьогоднішній день, Великобританія проявляє стурбованість питанням світового миру, що можна спостерігати з офіційних звернень представників королівської сім'ї та членів уряду. Однак, реальні дії вказують на дотримання Великобританією нейтральної позиції в питаннях військових міждержавних конфліктів, керуючись власними інтересами та вигодами.

Сполучені Штати Америки

Напередодні Першої світової війни пацифістський рух в США представляв собою усталену систему взаємовідносин між різними об'єднаннями захисників миру, багато з яких перебували у фінансовій залежності від двох великих фондів (Фонду Карнегі та Фонду Е.Джина). Рух носив елітарний характер, склад груп, в цілому був соціально, майново і релігійно однорідний [58].

Найбільш авторитетною організацією пацифістів в США в передвоєнний період було Американське суспільство миру, з розгалуженою мережею регіональних підрозділів на місцях. При цьому слід мати на увазі, що в рядах цієї пацифістської організації Америки, ледь налічувалося 7000 активістів. [59]

Вивчення джерел та наукової літератури дозволило виявити програмні установки, які визначили найважливіші напрями діяльності довоєнного пацифізму:

1) необхідність розробки єдиного кодексу міжнародного права з метою вирішення спорів між державами за допомогою незалежного, неупередженого трибуналу, який не сприяв би примиренню ворогуючих сторін за допомогою компромісу, а вирішував би розбіжності керуючись єдиним законом. Ідеалом такого трибуналу повинен був стати міжнародний суд в Гаазі, який перебував в 1914 році в процесі формування;

2) доцільність створення міжнародної федерації держав, або ліги, яка б не допускала конфліктів між учасниками об'єднання, а також припиняла б агресію з боку країн, які не є членами даної організації. У цій міжнародній організації американські пацифісти бачили, перш за все, США, Великобританію, Францію, а потім і Росію. Жодну країну, як були переконані американські пацифісти, не треба було примушувати до вирішення конфліктів шляхом арбітражу. Проте, з тими, хто відмовлявся від цього механізму врегулювання, припинялося б всяке економічне і дипломатичне співробітництво. В такому випадку, як вважали пацифісти, нічого не залишалося б, окрім, прийняття волі більшості, щоб повернути собі привілейований статус члена союзу держав;

3) потреба в формуванні інтернаціональних збройних сил, «міжнародної поліції», яка припиняла б агресивні спроби різних держав розв'язати війну, а також забезпечувала б виконання рішень міжнародних трибуналів. На думку американських пацифістів, це повинно було стати об'єднанням добре озброєних загонів і військових кораблів, яке б утримувалися всіма державами, які підписали угоду про спільний захист [60].

При цьому передбачалося глобальне скорочення озброєнь у всьому світі, з тим, щоб навіть обмежені сили міжнародної поліції були переважаючими потенціалом можливого агресора [61].

Таким чином, в пацифістському русі в США в передвоєнний період переважали ліберальні настрої, характерні для значної частини американських інтелектуалів, які складали основу переважної більшості організацій і груп пацифістської спрямованості.

Початок бойових дій в Європі викликав розкол пацифізму в США, частина захисників миру в умовах війни сконцентрували свою діяльність на проблемах післявоєнного світоустрою [62]. При цьому, в пацифістський рух прийшли нові активісти, які до 1914 року займалися переважно проблемами робочого законодавства, виборчого права для жінок.

У період 1914-1917 років спостерігалися дві тенденції в пацифістському русі: спроби посередництва в організації мирної конференції до зими 1916-1917 років змінилися боротьбою з ростом мілітаризму в США. Вперше в цей час акції захисників світу стають масовими [63].

Після вступу США у війну в країні було сформовано складний, багаторівневий механізм придушення інакомислення, жертвами якого стали противники збройних способів вирішення конфліктів. [64].

Під впливом даних обставин ідеологічні розбіжності в колі пацифістів посилювалися. На зміну таким, що відмовилися від боротьби діям прийшли більш радикально налаштовані активісти.

Вступ США в Першу світову війну викликав подальше розмежування представників різних пацифістських груп. Керівництво найавторитетніших американських організацій, Фонду Карнегі та Американського товариства миру, однозначно підтримало політику адміністрації президента Вільсона. Це було обумовлено гаслом, під яким США вступили у війну: «Зробити світ безпечним для демократії» [65]. Пацифісти, що підтримували сторону уряду не критикували дії адміністрації, за це офіційна цензура друкувала їх роздуми щодо проектів післявоєнного світоустрою. Деякі захисники світу взяли участь в роботі групи «Інкуайрі», неофіційної дослідницької групи, яка підготувала для президента В. Вільсона матеріали для його програми світу, відомої як «14 пунктів» [66].

Представники ще одного напрямку американського пацифізму, не підтримуючи військової політики уряду, допомагали адміністрації в реалізації інших програм, наприклад, при вирішенні продовольчої проблеми, при зборі гуманітарної допомоги для біженців тощо. Деякі з них сконцентрувалися на юридичній допомозі постраждалим від нового законодавства або ж повернулися до колишніх соціальних питань, якими займалися до війни: робоче законодавство, проблеми охорони здоров'я тощо. Так, з лав активних пацифістів вийшла Жіноча партія миру.

Лише найстійкіші пацифісти продовжували активну боротьбу проти мілітаризму. Зокрема, було сформовано Народну раду за мир і демократію. За членство в Раді звільняли з роботи і відраховували з навчальних закладів [67].

Американські пацифісти не мали прямого впливу на формулювання післявоєнних мирних договорів і статуту Ліги Націй. Проте, багато пунктів цих документів перегукувалися з програмами захисників світу, в силу чого вони, в більшості своїй підтримали Вільсона в його боротьбі з Конгресом за ратифікацію мирних договорів.

Після Першої світової війни пацифістський рух в США являв собою конгломерат організацій різної ідеологічної та соціальної спрямованості. Склад активістів значно розширився, «помолодшав» і «полівів. Тим самим були закладені основи для подальшого зростання масового руху миру в США. [68].

Друга світова війна завдала удару американському народу з тієї ж несподіванкою, з якої хвилі літаків над Пірл-Харбором поклали початок його знищенню. Але для тих, хто захищав стратегію нейтралітету в справі збереження миру, вона стала чимось на зразок розрядки в болісній роботі, так як вони вже зазнали поразки в досягненні своїх найважливіших політичних цілей. Президент надав союзникам військову і економічну допомогу, взяв на себе зобов'язання щодо ВМС в Атлантиці і переглянув законодавство про нейтралітет [69].

Для тих нейтралів, які одночасно були інтернаціоналістами, поразка була ще глибшою і гострішою. Перед лицем загрози реальної війни і тоталітаризму вони чудово зорганізувалися для ефективної політичної діяльності. Вони створили сильну коаліцію з традиційними інтернаціоналістами, чію прихильність до збереження миру за допомогою міжнародних організацій і справедливості вони поділяли. Вважаючи нейтралітет гнучким інструментом інтернаціоналізму і розглядаючи колективну безпеку, як шлях до більш суворого обмеження національних

конфліктів, деякі пацифісти використовували будь-яку можливість зв'язати народ зобов'язаннями твердого та суворого нейтралітету. З цією метою вони намагалися чинити тиск навіть на мирну коаліцію і стали свідками її розпаду.

Настільки ж серйозною в тактичному плані була їхня нездатність підтримати незалежну, міжнародну і політичну організаційну основу після розпаду політичного центру. Крім того, за великим рахунком, вони ставили специфічні політичні цілі, які були вище їх розуміння міжнародних відносин, і особливо підкреслювали моральну перевагу невтручання у війну над їх власним аналізом міжнародного конфлікту [70].

Таким чином, нейтралітет незмінно, але не логічно, асоціювався лише з ізоляціонізмом. Саме вплив війни і тоталітаризму, який призвів до утворення величезної коаліції, символізує кампанію за мир, загострив відмінність у поглядах і зруйнував коаліцію, а також значно послабив силу бачення міжнародних відносин, до якої закликали ті, хто знаходився в опозиції до стратегії колективної безпеки.

Напередодні Другої світової війни і під час неї не було (як це було під час Першої світової війни) ні ідеологічного, ні організаційного забезпечення широкої прогресивної антивоєнної коаліції. Інтернаціоналізм ототожнювався з колективною безпекою та пізніше з військовими союзами. [71]

Після Другої Світової війни США отримало перевагу в області атомної зброї, флоту і стратегічної авіації.

Навесні 1947 року президент США оприлюднив свою «Доктрину Трумена» або доктрину «стримування комунізму», згідно з якою “світ в цілому повинен прийняти американську систему”, а Сполучені Штати зобов'язані вступити в бій з будь-яким революційним рухом, будь-якими претензіями Радянського Союзу [72]. Визначальним при цьому був конфлікт двох способів життя. Один з них, за словами Трумена, базувався на правах особистості, вільних виборах, законних інститутах і гарантії від агресії. Інший - на контролі над представниками засобів масової інформації, нав'язуванні волі меншості більшості, на терорі і пригніченні.

Одним з інструментів стримування став американський план економічної допомоги, оголошений 5 червня 1947 року державним секретарем США Дж.Маршаллом, який заявив про надання безоплатної допомоги Європі, яка буде спрямована “не проти якоїсь країни або доктрини, а проти голоду, бідності, відчаю і хаосу” [73].

Спочатку СРСР і країни Центральної Європи проявили зацікавленість в плані, але після переговорів в Парижі, делегація 83 радянських економістів на чолі з В.Молотовим покинула їх за вказівкою І.Сталіна 16 країн, що долучилися до плану отримали значну допомогу у період з 1948 року по 1952 рік. Його реалізація фактично завершила розділ сфер впливу в Європі. Комунисти втратили свої позиції в Західній Європі [74].

Іншою характерною рисою «Холодної війни» стала «гонка озброєнь». У 1950 році була прийнята директива Ради національної безпеки «Цілі і програми США в галузі національної безпеки» (СНБ-68), яка ґрунтувалася на наступному положенні: “СРСР прагне до світового панування, радянська військова перевага все більше зростає, у зв'язку з чим переговори з радянським керівництвом неможливі”. Звідси робився висновок про необхідність нарощування американського військового потенціалу. Директива орієнтувалася на кризову конфронтацію з СРСР “до тих пір, поки не відбудуться зміни в характері радянської системи”. Таким чином СРСР був змушений включитися в нав'язану йому «гонку озброєнь». У 1950-1953 роках стався перший збройний локальний конфлікт за участю двох наддержав в Кореї [75].

Після смерті І.Сталіна нове радянське керівництво, очолюване Г.Маленковим, а потім М.Хрущовим, вдалося до низки великих кроків для пом'якшення міжнародної напруженості. Заявивши, що “немає такого спірного або невирішеного питання, яке не могло б бути вирішене мирним шляхом”, радянський уряд домовився з США про закінчення Корейської війни.

У 1954 році Вашингтон прийняв військову доктрину “потужної відплати”, що передбачала використання всієї потужності американського стратегічного потенціалу в разі виникнення збройного конфлікту з СРСР в будь-якому регіоні. Але в кінці 50-х років ситуація різко змінилася: в 1957 році Радянський Союз запустив перший штучний супутник, в 1959 році ввів в експлуатацію перший підводний човен з атомним реактором на борту. У нових умовах розвитку озброєння ядерна війна втрачала свій сенс, оскільки заздалегідь не мала б переможця [76]. Навіть беручи до уваги переваги США в кількості накопиченої ядерної зброї, ракетно-ядерного потенціалу СРСР було досить для нанесення США “неприйняттого збитку”.

В обставинах ядерного протистояння сталася низка криз: 1 травня 1960 року над Єкатеринбургом був збитий американський літак-розвідник, пілот Г.Пауерс потрапив в полон. В жовтні 1961 року вибухнула Берлінський криза, з'явилася «берлінська стіна», а через рік сталася знаменита Карибська криза, що поставила все людство на межу ядерної війни. Своєрідним підсумком криз стала розрядка: 5 серпня 1963 року СРСР, Великобританія і США підписали в Москві договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі і під водою, а в 1968 році договір про нерозповсюдження ядерної зброї [77].

По всій видимості, в кінці 70-х років в Москві склалася точка зору, що в умовах досягнутого паритету і політики «розрядки», саме СРСР належить зовнішньополітична ініціатива. У цих умовах США взяв курс на конфронтацію: в січні 1980 року президент проголосив «Доктрину Картера», згідно з якою Перська затока оголошувалася зоною американських інтересів, де допускалося використання збройної сили для її захисту.

З приходом до влади Р.Рейгана була зроблена програма великомасштабної модернізації різних типів озброєння з використанням нових технологій, що мала на меті домогтися стратегічної переваги над СРСР. Саме Рейгану належать знамениті слова про те, що СРСР є “імперією зла”, а Америка - це “народ, обраний Богом” для здійснення “священного

плану - залишити марксизм-ленінізм на попелищі історії” [78]. У 1981-1982 роках були введені обмеження на торгівлю з СРСР, в 1983 році прийнята програма стратегічної оборонної ініціативи або так званих «зоряних воєн», покликана створити багатошаровий захист США від міжконтинентальних ракет.

На сьогоднішній день, Сполучені Штати Америки залишаються однією із найвпливовіших країн світу. Перевага в області атомної зброї, флоту і стратегічної авіації дає цій країні займати вагому позицію у питаннях щодо вирішення міжнародних конфліктів. Зараз США приймають участь у 6 війнах одночасно (війна у Афганістані, Пакистані, Сомалі, Сирії, Ємені та Лівії), водночас країна займається і вирішенням внутрішніх конфліктів у державі (як приклад – протести Black Lives Matter). Нажаль, не завжди уряд США діє згідно принципів ненасильницької політики, але вплив європейського пацифізму і політики «м’якої сили» займає вагоме місце при вирішенні суперечок і конфліктів, як на міжнародній арені, так і всередині країни.

2.2. Досвід впровадження пацифізму в Російській Федерації та країнах-попередників

На початку XIX століття в Росії було вже 56 менонітських поселень, мешканці яких дотримувалися принципу радикального пацифізму. На той час в Російській імперії були і пацифісти, готові швидше йти на каторгу, ніж брати в руки зброю [79]. З XVII століття в Росії існувала секта духоборів, які вважали людське тіло храмом і вмістилищем божого духу, а тому категорично виступали проти вбивств. Їх підтримувала й секта молокан, які також відмовлялися давати державі рекрутів. Якщо менонітам влада виявляла прихильність, то російські сектанти піддавалися постійним гонінням. Так, Микола I незабаром після сходження на престол ухвалив: "Хто не бажає прийняти лоно православ'я і відтепер не буде служити в армії, негайно буде засланий в спеціально відведене місце". Першими від цього указу постраждали духобори, які були вислані в Грузію [80].

З такою ж ворожістю російська влада поставилися і до інших пацифістських сектантів, найнебезпечнішими з яких вважалися толстовці.

Граф Лев Толстой почав проповідувати свої несхожі з православ'ям погляди в 1880-х роках, а з 1901 року перейшов до відкритої пацифістської пропаганди. У зверненої до нижнім чинам "Солдатської пам'ятці" Л.Толстой писав: "В Євангелії сказано, що не тільки не потрібно вбивати своїх братів, але не потрібно робити того, що веде до вбивства ... Хіба може совість твоя бути не в тобі, а в єфрейтор, фельдфебель, ротному? .. Соромно положення блудниці, яка завжди готова віддати своє тіло на осквернення того, на кого вкаже господар, але більш ганебне становище солдата, завжди готового на найбільший злочин, на вбивство людини, кожної людини, на якого тільки вкаже начальник" [81].

Хоча Л.Толстой за свої проповіді був відлучений від церкви, його послідовників це не відлякало, і в перші роки ХХ століття в Росії виник організований внесками рух. У ньому брали участь не тільки напівписьменні сектанти-селяни, а й цілком освічена публіка. Одним з вождів толстовства став князь Д.Хілков. Близько знайомий йому сучасник писав: "Князь Дмитро Олександрович Хілков був козацьким сотником і брав участь у війні з турками на Кавказі в 1877 році. На війні йому довелося власноруч зарубати турка. Це так подіяло на нього, що він вийшов у відставку [82]. Крім того, на нього мали великий вплив духобори, в селищі яких на постої була його сотня. Залишивши службу, він оселився в своєму маєтку Павлівка, Сумського повіту, Харківської губернії. Але бути поміщиком він не хотів, роздав всю землю селянам, залишивши собі тільки сім десятин, побудував хату і працював як селянин". Одружившись на Цецилії Вінер, послідовниці Л.Толстого, і познайомившись через неї з письменником, князь звернувся в нову віру. Поєднавши духоборчества з поглядами Л.Толстого, Д.Хілков став проповідувати серед своїх селян. За свою віру він постраждав: разом з дружиною його вислали в Закавказзя, а їхні діти насильно були хрещені в православ'я.

Але головний удар по пацифізму толстовців завдала зовсім не державна влада, а сам хід історичних подій. Незабаром після висилки Д.Хілкова з'ясувалося, що толстовці не були такими принциповими супротивниками насильства, якими хотіли здаватися. Восени 1901 року, селяни хілковської Павлівки, що вважалися затятими толстовцями, не втрималися від участі в повстанні, в ході якого була розгромлена православна церква. Коли ж почалася Перша світова війна, принципам змінив і сам Д.Хілков, він пішов добровольцем на фронт і загинув у 1914 році. Словом, початок соціальних катаклізмів знову поставив хрест на пацифістських ідеалах [83].

Не уникли тієї ж долі і меноніти. Хоча в ході Першої світової війни представники цієї громади призивалися на фронт тільки в якості санітарів або служили в лісових командах, тобто на лісоповалах, початок громадянської війни змусив їх взятися за зброю.

Війна і революція привели до зміни соціальної основи пацифізму і розробці різноманітних миротворчих і ненасильницьких альтернатив з метою збереження миру. Неоднорідність пацифізму визначалася, з одного боку, відмінністю соціальної природи окремих його напрямків, еволюція яких великою мірою проходила в руслі ліберальних, релігійних та ряду соціалістичних установок в підходах до проблем війни і миру; з іншого - вони поділялися на численні течії і автономні організації, що відрізнялися по питанню про методи боротьби з війною і ступеня застосування насильства [84].

Альтернатива війни і насильства полягала в очах більшості пацифістів в створенні міжнародного механізму безпеки, який політичними і моральними методами зміг би регулювати міжнародні відносини і запобігати цим військовий вплив. Тому ідея, а потім створення Ліги націй, яка проголосила мирні методи врегулювання конфліктів, відповідали антимілітаристській атмосфері військових і післявоєнних років [85].

Але з приходом радянської влади від пацифізму і інших протестантських сект довелося відмовитися. У 1919 році більшовики особливим декретом звільнили від військової служби всіх тих, кому віра забороняла тримати зброю. Але після виходу декрету у євангелістів і баптистів з'явилося чимало нових послідовників, так що число потенційних відмовників досягло приблизно мільйона. Влада поспішила вжити заходів: в 1923 році був заарештований лідер євангелістів І.Проханов, який вимагав визнати відмову від несення військової служби нормою для будь-якого християнина. У тому ж році І.Проханов вийшов на свободу, але його світогляд докорінно змінився. Проведений за його ініціативою з'їзд євангелістів визнав загальний військовий обов'язок цілком правомірним [86]. Прикладу євангелістів у 1926 році пішли і баптисти. Підсумок виховної роботи органів з сектантами-пацифістами виявився вражаючим: у роки Великої Вітчизняної війни від служби в армії з релігійних мотивів відмовилися лише 837 осіб.

Стурбована зростаючими розбіжностями в соціал-пацифістському русі, Генеральна Рада МФП 10 листопада 1938 року закликала до термінової розробки єдиної антивоєнної платформи і скликанню конференції всіх без винятку урядів. Реалізація спільної стратегії світу зустрілися з перешкодами, викликаними не тільки крахом політики соціалістичного пацифізму, недостатнім політичним досвідом самих мас, а й падінням авторитету Комуністичного інтернаціоналу (Комінтерн), ідеалів широкого фронту світу, в зв'язку з репресіями в Радянському Союзі керівництва багатьох компартій, антифашистів [87].

Разом з тим сталінський терор обрушився на російських пацифістів-толстовців, чиї землеробські комуни зазнали масових репресій. Тисячі послідовників Л.Толстого, мріяли про вільну працю і про здійснення ідеалів великого мислителя, були знищені. Не можна не згадати про звернення Я.Драгуновського до радянського уряду від 25 травня 1936 року у зв'язку з арештами і судом над толстовцями, в якому він переконував уряд у

неправомірності репресій, бо між ідеєю комунізму і «розумною релігійністю толстовства» немає ворожості. Різницю він бачив тільки “в методі насильства”. “Ідея, заснована на розумі, - це світовий інтернаціоналізм, метод насильства - це егоїстичний, роз'єднує деспотизм”. Звертаючись до репресованих толстовців, Я.Драгуновський вигукував: “Судять не вас ... а судять ту ідею, яку ви хотіли дотримуватися! Судять життєрозуміння, засноване на розумі. Судять свідомість. Судять наш розум “ [88].

Антивоєнні ідеї Комінтерну не тільки не були реалізовані для залучення пацифістських сил, навпаки, тріщина між ними значно зросла. На початку 1938 року в зв'язку з судовим процесом у справі «правотроцькистського» блоку ряд лідерів соціал-пацифізму були звинувачені в шпигунстві на користь Німеччини і Японії. Буря протесту захлеснула соціалістичну пресу, сприяючи відходу пацифістів від політики єдиного антифашистського фронту.

Хвиля терору в СРСР, яка напередодні війни значно знекровила антивоєнний потенціал, внесла сумніви в кола пацифістської громадськості. В атмосфері 30-х років, коли фашизм був головним ворогом, а комуністи були борцями проти нього, масові репресії в Москві, здавалося, були позбавлені здорового глузду і сприймалися з недовірою. Більш того, антивоєнна громадська думка сформувала стереотип вигляду комуніста-антифашиста, який, хоча і асоціювався з неприйнятним для багатьох революційним насильством, але ніколи не асоціювався зі зрадою [89].

Одним з найбільш яскравих документів в зв'язку з цим є лист Р.Роллана французькому письменникові-комуністу Ж.Р.Блоку (3 березня 1938 року) з приводу процесу над Бухариним, Риковим, Крестінським і іншими: “Московський процес для мене роздирання .. . чи не думають кращі друзі СРСР, що треба було б найшвидшим способом відправити радянській владі листа ... закликає їх подумати про те, які плачевні наслідки для Народного фронту, для співпраці комуністичної і соціалістичної партій, для спільного

захисту Іспанії матиме рішення, засуджують засуджених до смертної кари? “ [90].

Лідери антивоєнних сил, такі, як А.Барбюс, Р.Роллан, А.Жід, Т.Манн і інші, хоча і не могли судити про масові репресії в СРСР, проте засуджували, за словами С.Цвейга, “ідолопоклонство, яким оточений Сталін “. Більшість поділяли позицію Р.Роллана: “Я не Сталіна захищаю, а СРСР - хто б не стояв в його голові ...” [91]. До Москви хлинули потоки листів на захист засуджених антифашистів.

Більшості ж пацифістів сталінська Росія представлялася, за словами О.Хакслі, “надцентралізованою олігархією, ... авторитарно-мілітаристського типу, близькою до царської Росії, муссолінівської Італії, довоєнної і гітлерівської Німеччини”. О.Хакслі, висловлюючи думку багатьох пацифістів, виступав проти сталінського насильства, судових процесів, тюрем і репресій: “Керівники країни наполегливо використовували насильницькі методи, що залишилися від царизму ... з метою досягнення беззаперечного придушення населення” [92].

Положення ускладнювалося тим, що в багатьох рішеннях Комінтерну до ворожих були віднесені і ряд пацифістських організацій, з якими комуністи перш за все намагалися співпрацювати. Багато хто із соціал-демократичних та пацифістських лідерів, які засуджували репресії в СРСР, представлялися “паліями війни”. Все це зміщало акценти антифашистської боротьби, заохочувало сектантські тенденції і спонукало комуністів згортати політику широких антифашистських спілок

У вересні 1947 року на першій нараді Інформаційного бюро комуністичних і робітничих партій прозвучала доповідь А.Жданова про утворення в світі двох таборів – “табір імперіалістичний і антидемократичний, що має своєю основною метою встановлення світового панування і розгром демократії, і табір антиімперіалістичний і демократичний, що має своєю основною метою підриг імперіалізму, зміцнення демократії та ліквідацію залишків фашизму”. Створення

Інформаційного бюро означало появу єдиного центру керівництва світовим комуністичним рухом. У країнах починаються соціально-економічні перетворення за радянським зразком [93].

Етапом поглиблення «Холодної війни» стала Берлінська криза. Ще в 1947 році західні союзники взяли курс на створення на територіях американської, англійської та французької окупаційних зон західнонімецької держави. У свою чергу СРСР спробував витіснити союзників з Берліна (західні сектори Берліна представляли собою ізольований анклав всередині радянської зони окупації). В результаті сталася «Берлінський криза», тобто транспортна блокада західної частини міста з боку СРСР [94]. Однак в травні 1949 році СРСР зняв обмеження на перевезення до Західного Берліна. Восени того ж року відбувся поділ Німеччини: у вересні була створена Федеративна республіка Німеччина (ФРН), а в жовтні Німецька демократична республіка (НДР).

Іншою характерною рисою «Холодної війни» стала «Гонка озброєнь». У 1950 році у США була прийнята директива Ради національної безпеки яка орієнтувалася на кризову конфронтацію з СРСР “до тих пір, поки не відбудеться зміни в характері радянської системи” [95]. Таким чином СРСР був змушений включитися в нав'язану йому гонку озброєнь. У 1950-1953 роках стався перший збройний локальний конфлікт за участю двох наддержав в Кореї.

Зі зміною влади у СРСР була й змінена направленість зовнішньої політики. У 1956 році М. Хрущов проголосив курс на запобігання війни і заявив, що “фатальної неминучості війни немає”. Пізніше в Програмі КПРС (1962 року) підкреслювалося: “Мирне співіснування соціалістичних і капіталістичних держав - об'єктивна необхідність розвитку людського суспільства. Війна не може і не повинна служити засобом для вирішення міжнародних суперечок”

До 70-х років Радянський Союз досяг зразкового військово-стратегічного паритету з США. Обидві наддержави за сукупністю ракетно-

ядерної потуги придбали можливість «гарантованої відплати», тобто нанесення ударом неприйнятної збитку потенційному супротивникові.

Новим тут стало ставлення до супротивника, виражене у формулі “від конфронтації до переговорів”. 29 травня 1972 року між країнами була підписана згода «Основи взаємовідносин між СРСР і США», що підкреслювала необхідність мирного співіснування двох систем. Обидві сторони взяли на себе зобов'язання робити все можливе для запобігання військових конфліктів та ядерної війни [96].

Структурними документами цих намірів став «Договір про обмеження систем протиракетної оборони» (ПРО) і «Тимчасова угода про деякі заходи в галузі обмеження стратегічних наступальних озброєнь» (ОСО-1), що встановлювали межу нарощування озброєнь. Пізніше, в 1974 році, СРСР і США підписали протокол, за яким вони погодилися на протиракетну оборону лише одного району: СРСР прикрив Москву, а США - базу для запуску балістичних ракет в штаті Північна Дакота.

У 1979 році в Женеві на зустрічі президента США Дж.Картера і генерального секретаря ЦК КПРС Л.Брежнєва був підписаний новий договір про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСО-2), за яким скорочувалася загальна кількість ядерних носіїв до 2400 і передбачалося стримування процесу модернізації стратегічних озброєнь. Однак після введення радянських військ в Афганістан у грудні 1979 році США відмовилися ратифікувати договір, хоча його пункти частково дотримувалися обома сторонами. У той же час створювалися сили швидкого реагування, покликані захищати американські інтереси в будь-якій точці світу [97].

В кінці 70-х років в Москві склалася точка зору, що в умовах досягнутого паритету і політики «розрядки», саме СРСР належить зовнішньополітична ініціатива: відбувається нарощування та модернізація звичайних озброєнь в Європі, розміщення ракет середньої дальності, масштабне нарощування сил ВМС, з'являється активна участь в підтримці дружніх режимів в країнах третього світу. У цих умовах США взяв курс на

конфронтацію: в січні 1980 року президент проголосив «Доктрину Картера», згідно з якою Перська затока оголошувалася зоною американських інтересів і допускалося використання збройної сили для її захисту.

Останній етап «холодної війни» пов'язаний з серйозними змінами, що відбулися в СРСР після приходу до влади нового керівництва країни на чолі з М.Горбачовим, який проводив політику “нового політичного мислення” у зовнішній політиці [98].

Справжнім проривом стали Женевські переговори на вищому рівні між СРСР і США в листопаді 1985 року сторони прийшли до єдиної думки, що “ядерна війна не повинна бути розв'язана, в ній не може бути переможців”, а їх метою є “запобігання гонки озброєнь в космосі і припинення її на Землі”.

У грудні 1987 року у Вашингтоні відбулася нова радянсько-американська зустріч, що закінчилася підписанням Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності (від 500 до 5,5 тис. км.) в ядерному і неядерному оснащенні. Ці заходи включили регулярний взаємний контроль за виконанням домовленостей, таким чином вперше в історії був знищений цілий клас новітніх озброєнь.

У 1988 році в СРСР була сформульована концепція «свободи вибору» як універсального принципу міжнародних відносин, Радянський Союз почав виведення своїх військ зі Східної Європи.

У листопаді 1989 року під час стихійних виступів був зруйнований символ «холодної війни» - бетонна стіна, що розділяла Західний і Східний Берлін. У Східній Європі відбувається низка «оксамитових революцій», компартії втрачають владу.

2-3 грудня 1989 року на Мальті відбулася зустріч між новим президентом США Дж.Бушем і М.Горбачовим, на якій останній підтвердив “свободу вибору” для країн Східної Європи. Був проголошений курс на 50% скорочення стратегічних наступальних озброєнь. Радянський Союз відмовився від своєї зони впливу в Східній Європі. За підсумками зустрічі М.Горбачов заявив, що “світ виходить з епохи «Холодної війни» і вступає в

нову еру”. Зі свого боку Дж.Буш підкреслив, що “Захід не буде намагатися витягти певні переваги з незвичайних змін, що відбуваються на Сході”. У березні 1991 року офіційно відбувся розпуск ОВД, в грудні стався розпад Радянського Союзу [99].

З початком перебудови прорадянський пацифізм почав сходити нанівець. Однак свого головного завдання - поставити громадську думку Заходу на службу радянській зовнішній політиці - він так і не домогся. І причиною тому, як і в інших випадках, була війна, оскільки ніяка пропаганда не могла змусити громадян на Заході вірити в миролюбність країни, що окупувала Афганістан [100].

Звичайно всі види пацифізму, що виникли в минулому, продовжують існувати і сьогодні. В будь-якій країні світу сучасний пацифіст може розраховувати на гранти з боку релігійних організацій, робити парламентську кар'єру, отримувати допомогу від зацікавлених іноземних урядів або просто ухилитися від служби в "гарячій точці", вказавши на свої переконання. Але варто наблизитися справжній війні, як пацифізм швидко втрачає свої важко завойовані позиції, яскравим прикладом цього є Російська Федерація.

Сьогодні, уряд Росії керується принципами радикального пацифізму – “Мир за будь-яку ціну”. Більшість росіян не можуть уявити собі життя без армії. Йдеться про те, що “у Росії є два головних оборонних інструмента - армія і флот”. Тому без воєн, армій і флотів, керівна гілка країни не вбачає реалізації внутрішньої та зовнішньої політики країни на міжнародній арені.

На сьогоднішній день, Росія відома своїми жорсткими методами введення політики. Велика кількість санкцій і обмежень прийнято проти даної країни, що вказує наскільки політика країни є агресивною. Санкції це складова міжнародної реакції на збройну агресію РФ проти України. Метою санкцій є припинення фінансування, озброєння та постачання Росією терористів на схід України.

В 2017—2018 роках між США, Європою та Китаєм виникла серія економічних та політичних суперечок, що з одного боку, призвело до виникнення різких протиріч всередині ЄС, з іншого — дозволило Росії сподіватись на зиск як гравця, що міг би підсилити кожен з сторін конфлікту та домогтись відміни санкцій. Але більшість новин про країну є негативними і в більшості вона згадується, як світовий агресор тому ситуація на сьогоднішній день лише погіршилася. Як приклад, в липні 2020 року Британія оголосила про введення персональних санкцій проти громадян РФ у рамках «Акту Магнітського». За цим документом деяким росіянам буде заборонено в'їжджати до Британії, а також буде заморожено їхні рахунки в британських банках. Тому сподівання, що санкції можливо відмінити є здебільш оманливими, ніж реальними.

Лише у разі кардинальної зміни введення зовнішньої політики і звернення до принципів пацифізму може призвести до полегшення санкцій проти країни.

2.3. Порівняльна характеристика західної та російської моделей пацифізму

Сьогодні, спираючись на досвід країн світу, постає актуальне завдання проаналізувати місце та роль пацифізму у політичному житті країн та визначити можливі ризики і переваги, пов'язані з діяльністю антивійськового напрямлення. Для цього необхідно докладніше розглянути та порівняти досвід впровадження пацифізму у різних країнах світу.

У попередніх підрозділах була представлена історія розвитку течії пацифізму у таких країнах, як Німеччина, Франція, Великобританія, Сполучені Штати Америки та Російська Федерація. На сьогоднішній день, дані країни світу вважаються лідерами на світовій арені. Завдяки своєму військовому потенціалу та вирішальних позицій у міжнародних відносинах вони були обрані для аналізу такої течії, як пацифізм. Для більш детального

дослідження необхідно проаналізувати відношення цих країн до складових пацифізму. Основними складовими пацифізму є: 1.«Відношення до війни та радикальний погляд на зміни», 2.«Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» та 3.«Державні цінності».

Кожна зі складових має детальний опис і характеристики. Складова під номером 1 говорить про відношення міжнародних акторів до війни. Можливо зробити висновок стосовно притаманних способів введення внутрішньої і зовнішньої політики. Дана складова містить такі характеристики: 1.1. Правові норми та механізми, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення, 1.2. Врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій, 1.3. Визнання війни як абсолютного зла, 1.4. Сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції, 1.5. Будь-яка антивоєнна діяльність розглядалась як державна зрада, 1.6. Має на увазі мир як просту відсутність війни, 1.7. В якості доступного і головного інструменту антивоєнної боротьби загальний натиск, міжнародний страйк, міжнародний бойкот, 1.8. Пацифізм є частиною класової боротьби пролетаріату, 1.9. Революційне пораженство, мирні ініціативи.

Складова під номером 2 говорить про наявність гуманності та дипломатичних принципів у міжнародних акторів під час ведення міжнародної взаємодії. Цій складовій властиві такі характеристики: 2.1. Чинити так, аби завжди розглядати інших людей як цілі, а не як засоби, 2.2. Взаєморозуміння, терпимість, 2.3. Передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним, 2.4. Вироблення правових норм, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення, 2.5. Врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій, 2.6. Економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода.

Складова під номером 3 впливає з культурних особливостей нації. Завдяки чому можливо зробити висновок стосовно міжнародної культурної

взаємодії через спільні інтереси та цінності. Складається ця складова з таких характеристик: 3.1. Економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода, 3.2. Передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним, 3.3. Орієнтація на західну демократію. Мир без війни, демократія і свобода, 3.4. Елемент персональної етичної відповідальності був головним в їх поглядах, 3.5. Спирається передовсім на духовні цінності і процеси, 3.6. Моральні принципи християнства як рушійна сила в боротьбі за досягнення миру і соціальної справедливості, 3.7. Концепція «культури миру», 3.8. Організація, що виступає проти соціального розвитку, обмежує та порушує права людини. Проаналізувавши ставлення країн по кожній з характеристик складових, можливо зробити висновок стосовно направленості пацифізму у вищенаведених країнах світу.

Спочатку необхідно розглянути притаманність характеристик першої складової у політиці країн світу (див. таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1. Притаманність характеристик складової «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни» у політиці країн світу

Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Складова пацифізму	Характеристики складової	Німеччина	Франція	Великобританія	Штати Сполучені Америки	Російська Федерація
		1.1.	+	+	+	+	+
		1.2.	+	+	+	-	-
		1.3.	+	+	+	-	-
		1.4.	-	+	-	+	+
		1.5.	-	-	-	+	+
		1.6.	+	+	+	+	-

	1.7.	-	+	+	+	-
	1.8.	-	-	+	+	+
	1.9.	-	-	-	-	+

З даної таблиці отримали такі результати: Німеччина (4+), Франція (6+), Великобританія (6+), США (6+) та Росія (5+). Можливо зробити висновок, що усі з вищенаведених країн підтримують ідею миру, як просту відсутність війни, а існування законодавчих актів та документів, що забороняють чи обмежують ведення війни є значущими та вирішальними на міжнародній арені. Але не дивлячись на це, країни мають розвинутий військовий потенціал, тому у разі виникнення конфліктів, їх вирішення може бути не завжди мирним шляхом.

Для детальнішого порівняння кількості наявних характеристик складової у вищезазначених країнах світу необхідно переглянути картограму стосовно складової «Відношення до держави та радикального погляду на зміни» (див. рисунок 2.1.)

Рисунок 2.1. Картограма країн світу по відношенню до складової «Відношення до держави та радикального погляду на зміни»

Далі розглянемо притаманність характеристик другої складової у політиці країн світу (див. таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2. Притаманність характеристик складової «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» у політиці країн світу

Складові паціфізму	Характеристики складової	Німеччина	Франція	Великобританія	Сполучені Штати Америки	Російська Федерація
Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	2.1.	+	+	+	-	-
	2.2.	+	+	+	+	-
	2.3.	+	+	+	+	+
	2.4.	+	+	+	+	-
	2.5.	+	+	+	+	-
	2.6.	+	+	+	+	+

При даному дослідженні отримали такі результати: Німеччина (6+), Франція (6+), Великобританія (6+), США (5+) та Росія (2+). Можливо зробити висновок, що європейський пацифізм є найгуманнішим, його принципи доволі такі розповсюдженні, тому американський пацифізм не сильно відрізняється своїми поглядами на міжнародні відносини. Але, нажаль, на сьогоднішній день Російська Федерація являється світовим агресором, тому більшість її дій на міжнародній арені не відповідають основним принципам пацифізму.

Для детальнішого порівняння кількості наявних характеристик складової у вищезазначених країнах світу необхідно переглянути картограму стосовно складової «Гуманізм та радикальний погляд на зміни» (див. рисунок 2.2.)

Рисунок 2.2. Картограма країн світу по відношенню до складової «Гуманізм та радикальний погляд на зміни»

Далі розглянемо притаманність характеристик третьої складової у політиці країн світу (див. таблиця 2.3.).

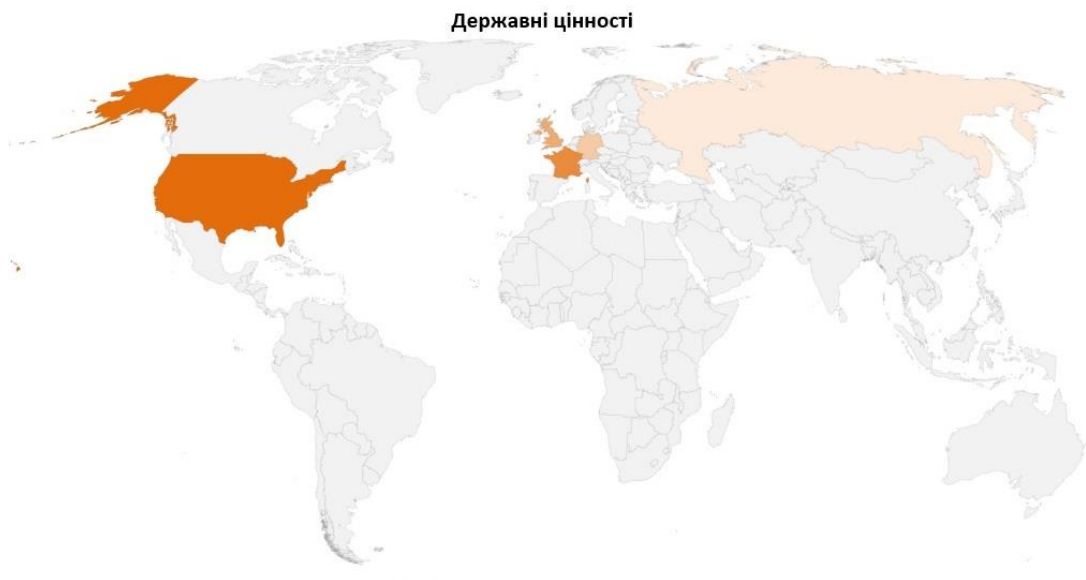
Таблиця 2.3. Притаманність характеристик складової «Державні цінності» у політиці країн світу

Складова пацифізму	Характеристики складової	Німеччина	Франція	Великобританія	Сполучені Штати Америки	Російська Федерація
Державні цінності	3.1.	+	+	+	+	-
	3.2.	+	+	+	+	+
	3.3.	+	+	+	+	-
	3.4.	+	+	+	+	+
	3.5.	-	-	+	+	-
	3.6.	-	+	-	+	-
	3.7.	+	+	+	+	+
	3.8.	-	+	-	+	+

Виходячи з даної таблиці маємо такі результати: Німеччина (5+), Франція (7+), Великобританія (6+), США (8+) та Росія (4+). Можливо зробити висновок стосовно наявності принципів пацифізму у внутрішній політиці даних країн. Європейський пацифізм спрямований на свободу та персональний розвиток особистості, що дуже помітно з даної таблиці. У Сполучених Штатах Америки економічний та соціальний розвиток є основними пріоритетами у внутрішній політиці країни. Не дивлячись на те, що у Російській Федерації прослідковується концепція «культури миру», кількість ресурсів спрямованих на соціальний розвиток недостатня, з чого й випливає відношення народу до країни, як до організації, що обмежує права людини.

Для детальнішого порівняння кількості наявних характеристик складової у вищезазначених країнах світу необхідно переглянути картограму стосовно складової «Державні цінності» (див. рисунок 2.3.)

Рисунок 2.3. Картограма країн світу по відношенню до складової «Державні цінності»

Дослідивши різновид течій пацифізму у передових країнах світу, можливо зробити висновок, що не дивлячись на різноманітність

зовнішньополітичних цінностей, існує те спільне, що підтримує мир і чого намагаються дотримуватися країни світу у своїй політиці.

Задля стабільності функціонування всіх інститутів політичної системи у країні та розвитку зовнішніх міжнародних відносин необхідно дотримуватися таких принципів пацифізму як: ведення діалогу між різноманітними релігіями і культурами у країні, служіння соціальній справедливості і в першу чергу боротьбі з бідністю та іншими формами дискримінації; служінню примиренню між народами і всередині народів, пошуку вирішення конфліктів шляхом компромісів та консенсусу; пошуку методів здійснення екологічної відповідальності заради майбутніх поколінь; пошуку форм більш справедливого розподілу матеріальних благ та інших життєвих ресурсів. Дотримання даних принципів є важливою складовою процесу побудови громадянського суспільства та іміджу країни на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЄВОЇ МОДЕЛІ ПАЦИФІЗМУ

3.1. Дослідження ефективності моделей пацифізму за допомогою методу івент-аналізу

Історія розвитку такої течії, як пацифізм бере свій початок ще з часів наполеонівських воєн, але за багато років до цих подій, такі мислителі, як Кант почали розвивати ідею ненасильницького співіснування. Протягом історії існування даної течії, було розроблено безліч моделей і принципів пацифізму, що відрізнялися один від одного. Різновид моделей залежав від культурних особливостей нації, релігії, форми державного правління, зовнішньополітичних відносин та багато інших факторів, що впливали на розвиток держави й суспільства. Існують основні принципи пацифізму, на яких базуються більшість з сьогодні існуючих моделей. Але для окреслення дієвої та ефективної моделі пацифізму необхідно дослідити історію становлення даної течії. В історії існування пацифізму можливо окреслити шість основних періодів розвитку (див. таблиця 3.1.). Для більш зручного дослідження далі по тексту будуть використовуватися не назва періоду, а його нумерація.

Таблиця 3.1. Періоди розвитку течії пацифізму

№	Період	Опис
1	Довоєнний 1795-1916 роки	Період зародження поняття «пацифізм» та закладені перші й основні принципи.
2	Першої світової 1916-1918 роки	Легітимізація насильницьких засобів досягнення поставленої мети. Поява перших мирних протестів.
3	Перехід від Першої до Другої світової 1919-1938 роки	Створення Ліги Націй та перших світових організацій, що зайнялися кодифікацією міжнародного права, питаннями арбітражу, безпеки і т. п.
4	Другої світової 1939-1945 роки	Протидія фашизму, як один з напрямів пацифізму. Перші випробування ядерної

		та атомної зброї.
5	Період Холодної війни 1946-1990 роки	Поява двох найсильніших центрів світу, що стало причиною для появи світової напруженості.
6	1991 рік – до наших днів	Проголошення незалежності багатьох країн, реформи, обрання та переобрання президентів, революції.

За допомогою детального дослідження різних моделей пацифізму, було окреслено основні критерії пацифізму та їх підвиди. (див. таблиця 3.2.). Для більш зручного дослідження далі по тексту будуть використовуватися не назва підвидів критерію, а їх нумерація.

Таблиця 3.2. Критерії пацифізму.

Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	<p>1.1. правові норми та механізми, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення (<i>Пацифізм офіційної направленості</i>)</p> <p>1.2. врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій (<i>Пацифізм ліберальної направленості</i>)</p> <p>1.3. визнання війни як абсолютного зла (<i>Пацифізм ліберальної направленості</i>)</p> <p>1.4. сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції (<i>Пацифізм соціал-демократичної направленості</i>)</p> <p>1.5. будь-яка антивоєнна діяльність розглядалась як державна зрада (<i>Пацифізм радикальної направленості</i>)</p> <p>1.6. має на увазі мир як просту відсутність війни (<i>Негативне розуміння миру</i>)</p> <p>1.7. в якості доступного і головного інструменту антивоєнної боротьби загальний натиск, міжнародний страйк, міжнародний бойкот (<i>Радикальний пацифізм</i>)</p> <p>1.8. пацифізм є частиною класової боротьби пролетаріату (<i>Соціалістичний пацифізм</i>)</p> <p>1.9 революційне поразенство, мирні ініціативи Радянської Росії (<i>Російський пацифізм 1917 і першої половини 1918 року.</i>)</p>
Гуманізм та погляд на міжнародні	2.1. чинити так, аби завжди розглядати

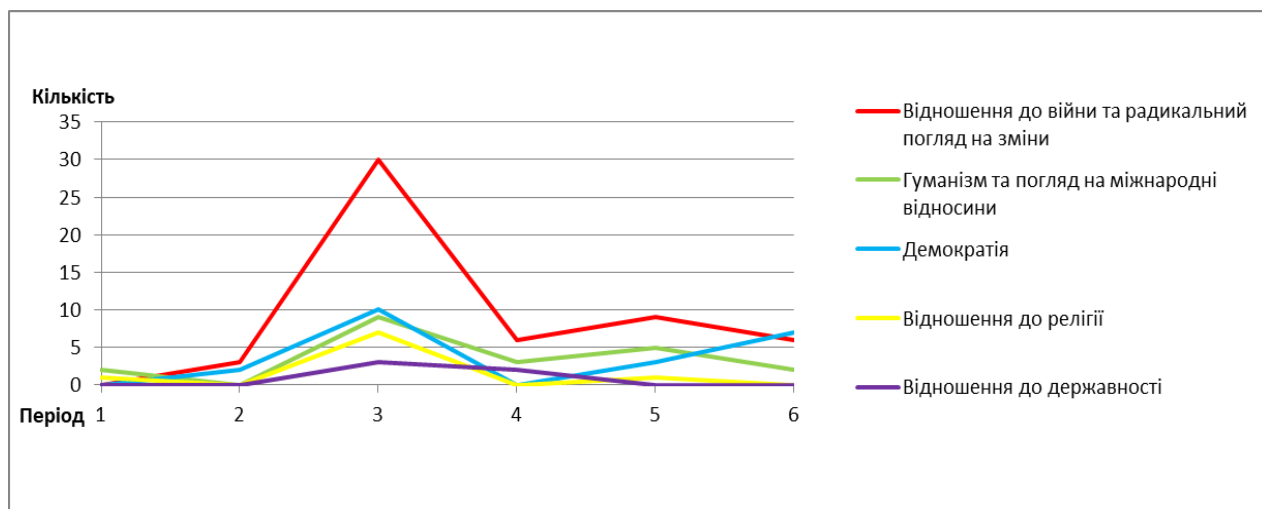
Відносини	<p>інших людей як цілі, а не як засоби (<i>Німецький пацифізм (Категоричний імператив Канта)</i>)</p> <p>2.2. взаєморозуміння, терпимість (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p> <p>2.3. передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p> <p>2.4. вироблення правових норм, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення (<i>Пацифізм офіційної направленості</i>)</p> <p>2.5. врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій (<i>Пацифізм ліберальної направленості</i>)</p> <p>2.6. економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p>
Демократія	<p>- 3.1. економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p> <p>- 3.2. передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p> <p>- 3.3. орієнтація на західну демократію. Мир без війни, демократія і свобода (<i>Соціалістичний пацифізм</i>)</p> <p>-3.4. елемент персональної етичної відповідальності був головним в їх поглядах (<i>Християнсько-соціалістичний пацифізм</i>)</p>
Відношення до релігії	<p>4.1. спирається передовсім на духовні цінності і процеси (<i>Релігійний пацифізм</i>)</p> <p>4.2. моральні принципи християнства як рушійна сила в боротьбі за досягнення миру і соціальної справедливості (<i>Християнсько-соціалістичний пацифізм</i>)</p> <p>4.3. концепція «культури миру» (<i>Глобальний пацифізм</i>)</p>
Відношення до державності	<p>5.1. організація, що виступає проти соціального розвитку, обмежує та порушує права людини (<i>Анархо-пацифізм</i>)</p> <p>5.2. економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода (<i>Позитивне розуміння миру</i>)</p>

Визначивши основні критерії пацифізму, можливо розглянути на що був спрямований пацифізм у різні періоди історії (див. таблиця 3.3.).

Таблиця 3.3. Спрямування течії пацифізму у різний період історії

Період	Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	Демократія	Відношення до релігії	Відношення до державності
1	0	2	0	1	0
2	3	0	2	0	0
3	30	9	10	7	3
4	6	3	0	0	2
5	9	5	3	1	0
6	6	2	7	0	0

Графік 3.1. Спрямування течії пацифізму у різний період історії

Графік 3.1. демонструє основні мотиви та характеристики спрямування пацифіського руху у певні історичні етапи - періоди (періоди відповідають розподілу в таблиці 3.1.). Виходячи з графіку можливо стверджувати, що у Довоєнний період найбільшої уваги приділялося гуманізму та відношенню до релігії. У період Першої Світової війни значну увагу дослідники приділяли саме питанню відношення до війни та радикальному погляду на зміни. Найбільш насиченим періодом становлення пацифізму вважається

період переходу від Першої до Другої світової війни. Саме в цей період розвиток пацифізму було спрямовано на вирішення питань демократії, Відношення до державності, відношення до релігії, гуманізму та становленню МВ, а особливу увагу було приділено питанню війни і радикальних змін. Аналізуючи графік та наведені дані Таблиці 3.2. можливо відзначити, що у період Другої Світової війни питання погляду на війну залишалося актуальним, а точніше розповсюдження призиву рішучості та цілеспрямованості у меті покладання кінця фашизму, дотримуючись принципів відмови від війни. Гостро постають і питання гуманізму та погляду на міжнародні відносини. Під час Другої Світової війни (1939-1945 рр.) жодна політична група не виступила із закликом до поразки свого уряду, організації антивоєнного страйку чи до перетворення “імперіалістичної війни на громадянську”, бо всі вони були єдині в одному – необхідно покласти край пануванню фашизму. А тому усі – від Комінтерну до абсолютних пацифістів – рішуче відкидали будь-які компроміси з агресорами і послідовно дотримувались принципу їх беззастережної капітуляції. В результаті спільних дій у боротьбі з фашизмом країни-союзниці прийшли до спільного планування системи колективної безпеки. Було прийнято принцип гегемонії великих держав і в 1945 р. утворено Організацію Об’єднаних Націй, що мала стати інструментом забезпечення колективної безпеки, соціальної, економічної та політичної стабільності. Післявоєнний період привів до радикальних змін у напрямках пацифіського руху, що обумовлено двома важливими факторами: розколом Світу на два ворожі табори і політикою “холодної війни” між ними та винаходом й апробацією ядерної зброї масового знищення. На арені були протиставлені сильні держави. З одного боку - СРСР, де панував тоталітарний режим, а країна все ще продовжувала претендувати на роль лідера “Світової революції” і вела відповідну політику в Східній Європі та у слабкорозвинутих країнах по всьому світові. З іншого - країни Заходу, особливо США, де посилювався потяг до світового панування, до жорсткої конфронтації з Радянським Союзом і

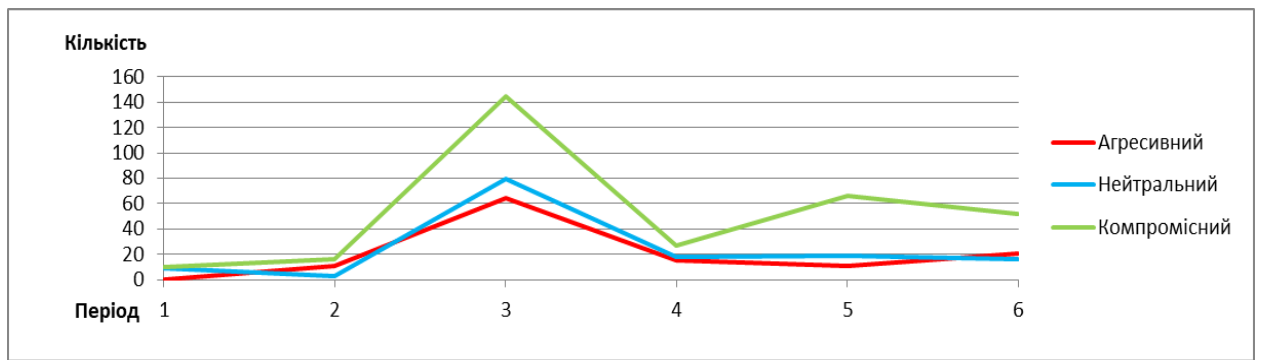
країнами радянського блоку. Усе це створювало атмосферу глобальної ворожнечі, формувало негативні стереотипи конкуруючих країн. Фактично було сформовано нову філософію культури війни і конфронтації, культуру сили і озброєнь. Починаючи з 2000 років питання демократії стає все більш актуальним для багатьох країн світу. У світі, все змінилося. Світ, радикалізується зовсім по-іншому: сучасний пацифізм, не може бути без прагматизму і навіть в деякій мірі цинізму (незважаючи на те, що мова йде про життя людей). Тому сьогодні, більшість країн намагаються вчитися безпековим стратегіям у тих, хто довів ефективність своїх підходів до досягнення миру.

Для більш детального дослідження кожного з періодів було проаналізовано основні події тих часів, які б порушували, або ж розповсюджували ідею пацифізму, а також проаналізовано відношення кожного з учасників стосовно певного підвиду критеріїв (див. Додаток А, таблиця А1). Для кількісної оцінки ступеня агресивності / компромісності характеру критеріїв поділу течії пацифізму протягом всієї історії див. таблицю 3.4.

Таблиця 3.4. Результати дослідження ступеня агресивності / компромісності характеру критеріїв поділу течії пацифізму протягом всієї історії

Період	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
1	-	9	10
2	11	3	16
3	64	80	145
4	15	18	27
5	11	19	66
6	21	16	52

Графік 3.2. Ступень агресивності / компромісності характеру критеріїв поділу пацифізму протягом всієї історії розвитку течії

За допомогою даного графіку можливо зробити висновок стосовно ступеня агресивності / компромісності характеру критеріїв поділу пацифізму протягом всієї історії розвитку течії. Загальна кількість агресивних проявів поведінки акторів складає 122, це означає, що у деяких питаннях стосовно ведення внутрішньої та зовнішньої політики, взаємодії міжнародних акторів та улаштування міжнародних відносин взагалі, прихильники певних течій теорії пацифізму вбачали лише у жорстких та радикальних змінах, діях. Найбільша кількість агресивних за характером критеріїв була в перехід від Першої до Другої світової воєн. Це було викликано різними подіями, а саме: всесвітнє напруження, зміна влади, зміна курсу зовнішньої політики країн, поява фашизму, громадські війни, криза та економічна нестабільність країн. Сумарна кількість нейтральних проявів поведінки акторів на міжнародній арені складає 145, це говорить про те, що більшість методів врегулювання конфліктів та суперечок за допомогою принципів пацифізму було сприйнято, як необхідні. Найбільша кількість нейтральних за характером критеріїв була в перехід від Першої до Другої світової воєн, це було викликано невизначеністю акторів МВ стосовно подальших дій на міжнародній арені. Кожен мав на меті зберегти цілісність своїх кордонів, тому діяли обережно та без яскраво виражених наслідків. Кількість компромісних проявів поведінки акторів сумарно складає 316, це демонструє, що основою пацифізму є мир. Завдяки чому можливо зробити висновок, що будь-яка течія пацифізму має на меті одну ідею – врегулювання конфліктів мирним шляхом. Усі учасники міжнародних відносин декларують, що вирішення суперечок мирним шляхом вважається компромісним і намагаються дотримуватися головних принципів

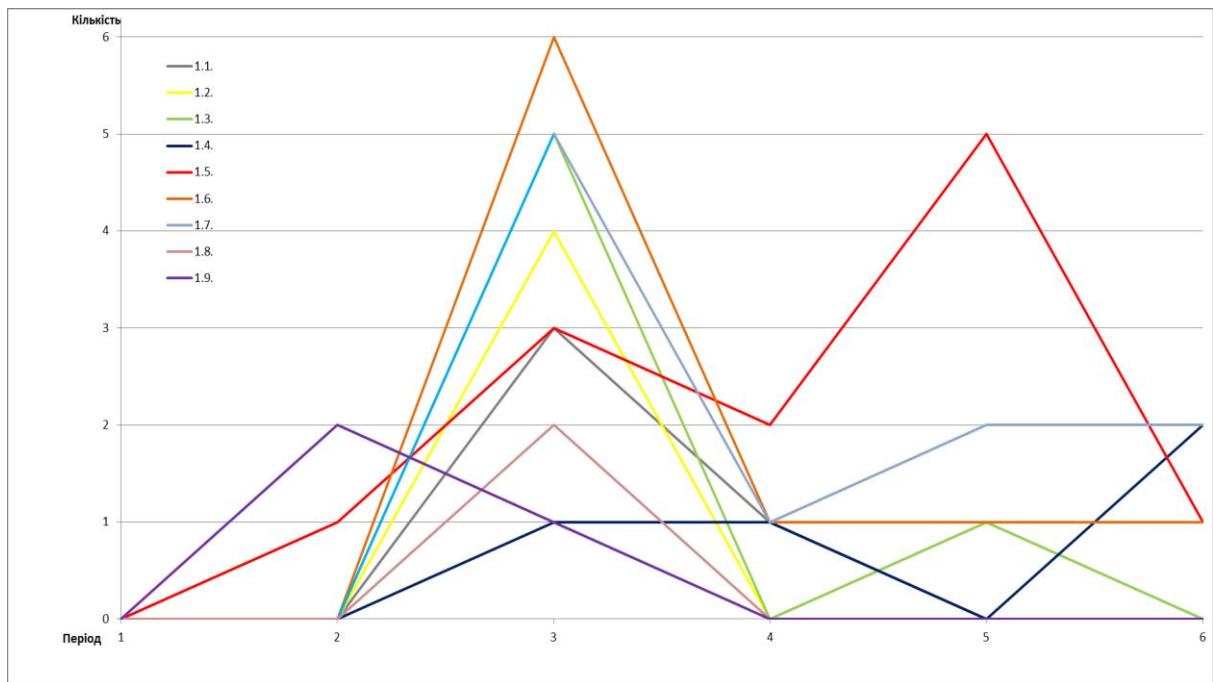
пацифізму. Яскравим прикладом вважається теорія м'якої сили (soft power). Під "м'якою силою" мається на увазі здатність держави досягати своїх цілей за рахунок привабливості власної культури, суспільно-політичних цінностей — на противагу "жорсткій силі", ґрунтованій на військовому і економічному тиску. Звичайно і по нині існують країни, що використовують більш радикальні методи вирішення конфліктів, але це не говорить про дієвість цих методів, а навпаки найчастіше демонструє неспроможність держави врегульовувати компромісно внутрішні чи зовнішні суперечки.

Далі розглянемо критерій «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму для дослідження змін спрямованості пацифізму у різний період історії (див. таблиця 3.5.).

Таблиця 3.5. Критерій «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму

Період	1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	1.5.	1.6.	1.7.	1.8.	1.9
1									
2					1				2
3	3	4	5	1	3	6	5	2	1
4	1			1	2	1	1		
5			1		5	1	2		
6				2	1	1	2		

Графік 3.3. Критерій «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму

Даний графік зображує зміну уваги до кожного підвиду критерію стосовно відношення до війни та радикального погляду на зміни в певний період часу. Слід зазначити, що розглядання миру як простої відсутності війни (*Негативне розуміння миру (підвид 1.6.)*) найчастіше використовувалося для трактування ставлення до війни в період з 1919-1938 рр. Сьогодні, актуальності набуває теза сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції (*Пацифізм соціал-демократичної направленості (підвид 1.4.)*) та в якості доступного і головного інструменту антивоєнної боротьби загальний натиск, міжнародний страйк, міжнародний бойкот (*Радикальний пацифізм (підвид 1.7.)*).

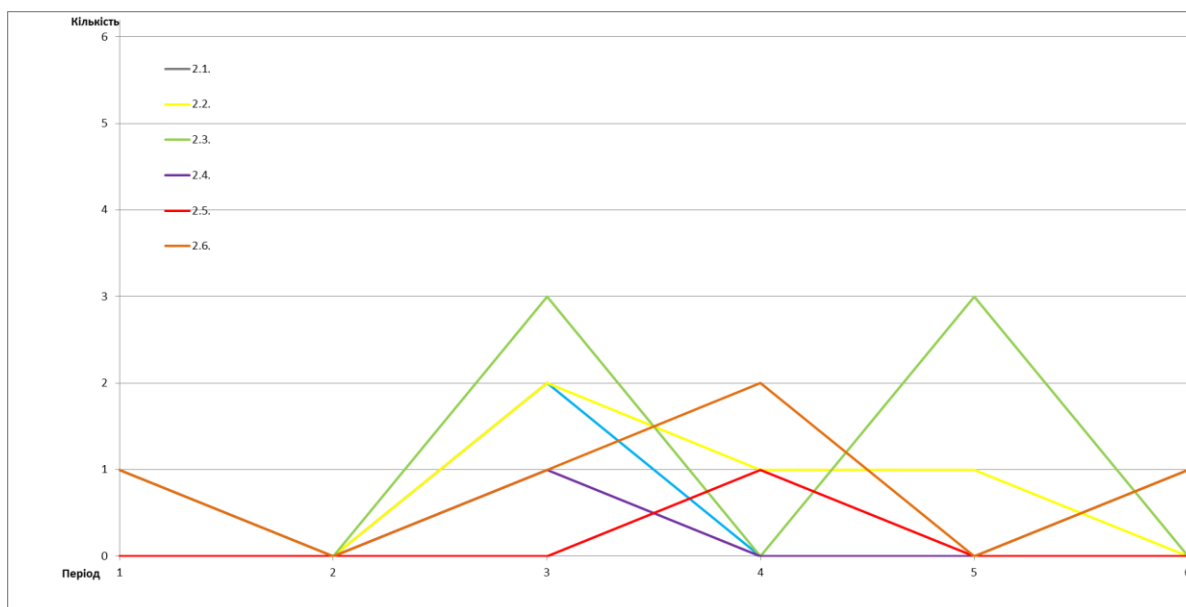
Далі розглянемо критерій «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму для дослідження змін спрямованості пацифізму у різний період історії (див. таблиця 3.6.)

Таблиця 3.6. Критерій «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму

Період	2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	2.5.	2.6.
1	1					1
2						

3	2	2	3	1		1
4		1			1	2
5		1	3			
6	1					1

Графік 3.4. Критерій «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» у розрізі різних течій та підходів до визначення пацифізму

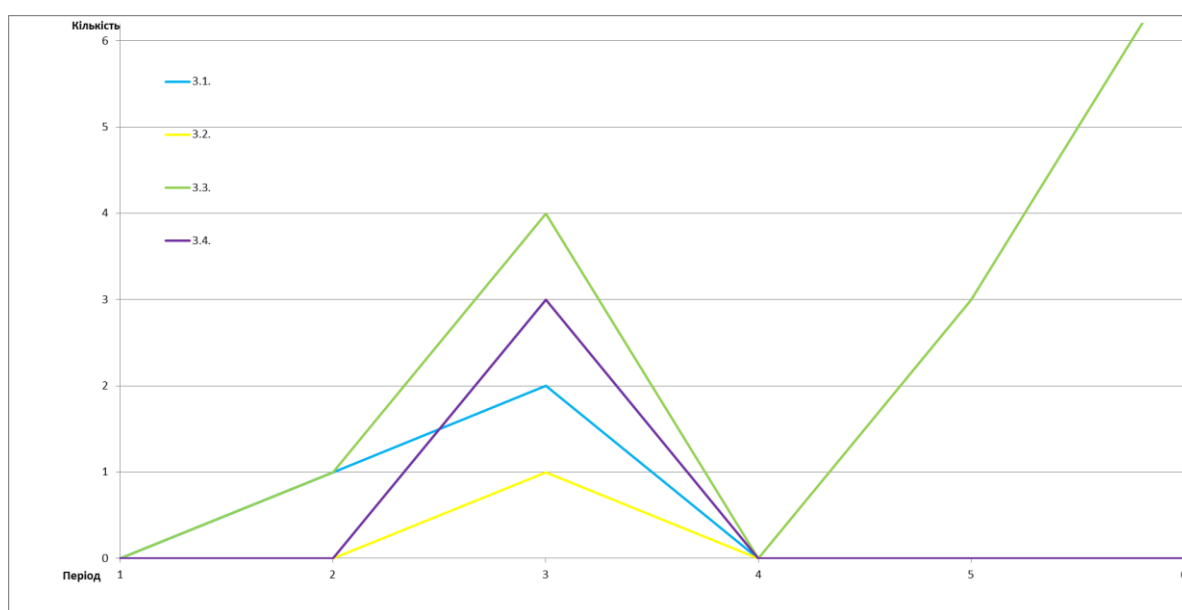
Графік 3.4. ілюструє активність кожного підвиду критерію стосовно гуманізму та погляду на міжнародні відносини. Слід відмітити, що передбачення мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним з 1919-1938 рр. та в період Холодної війни міжнародні актори вважали за необхідне (*Позитивне розуміння миру (підвид 2.3.)*). У наш час з'явилася нова думка - чинити так, аби завжди розглядати інших людей як цілі, а не як засоби (*Німецький пацифізм (Категоричний імператив Канта) підвид 2.1.)*).

Далі розглянемо критерій «Демократія» у розрізі різних підходів до трактування пацифізму для дослідження змін спрямованості пацифізму у різний період історії (див. таблиця 3.7.).

Таблиця 3.7. Критерій «Демократія» у розрізі різних підходів до трактування пацифізму

Період	3.1.	3.2.	3.3.	3.4.
1				
2	1		1	
3	2	1	4	3
4				
5			3	
6			7	

Графік 3.5. Критерій «Демократія» у розрізі різних підходів до трактування пацифізму

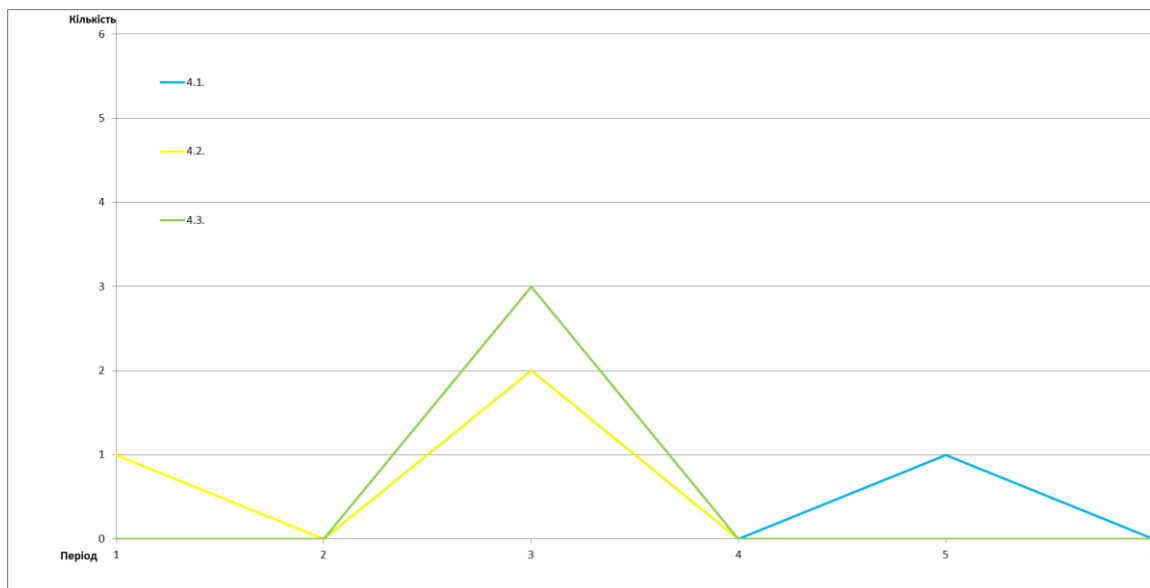
Завдяки даному графіку, можливо зазначити, що трактування демократії найчастіше використовувалося, як свобода та мир без війни. І не дивлячись на зміни з часом це висловлювання залишається доволі актуальним. Графік 3.5. ілюструє, як у різні періоди історії розвитку пацифізму міжнародні актори стрімко прямували і продовжують прямувати до свободи, соціального розвитку та демократії.

Далі розглянемо критерій «Відношення до релігії» у розрізі визначення пацифізму у різних течіях для дослідження змін спрямованості пацифізму у різний період історії (див. таблиця 3.8.).

Таблиця 3.8. Критерій «Відношення до релігії» у розрізі визначення пацифізму у різних течіях

Період	4.1.	4.2.	4.3.
1		1	
2			
3	2	2	3
4			
5	1		
6			

Графік 3.6. Критерій «Відношення до релігії» у розрізі визначення пацифізму у різних течіях

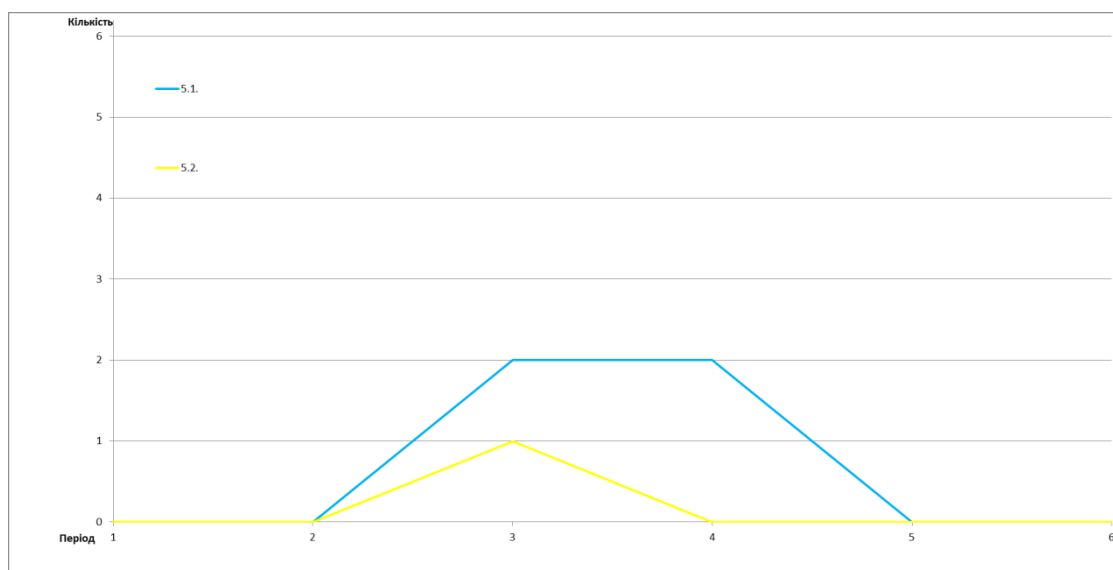
Графік 3.6. зображує зміну у відношенні до релігії у певний період часу. Можливо помітити, що концепція «культури миру» в перехід від Першої до Другої світової війни, 1919-1938 рр., сильно активізувалася (*Глобальний пацифізм (підвид 4.3.)*). Слід відмітити, що паралельно набувала розповсюдження й ідея спирання передовсім на духовні цінності і процеси (*Релігійний пацифізм (підвид 4.1.)*).

Далі розглянемо критерій «Відношення до державності» у розрізі різних трактувань пацифізму для дослідження змін спрямованості пацифізму у різний період історії (див. таблиця 3.9.).

Таблиця 3.9. Критерій «Відношення до державності» у розрізі різних трактувань пацифізму

Період	5.1.	5.2.
1		
2		
3	2	1
4	2	
5		
6		

Графік 3.7. Критерій «Відношення до державності» у розрізі різних трактувань пацифізму

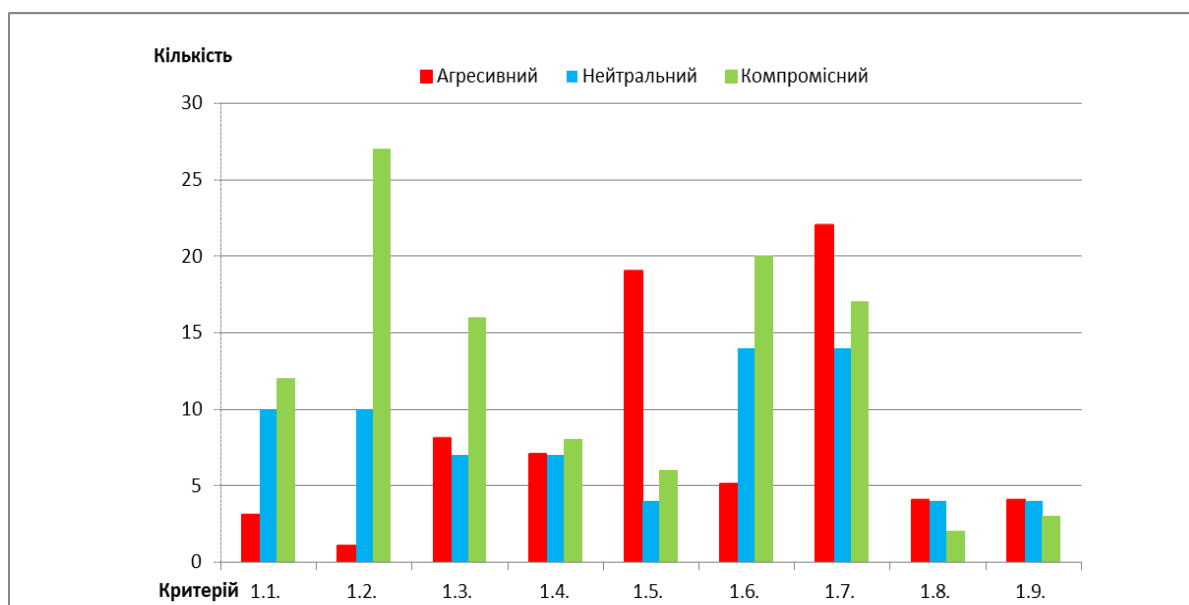
Даний графік ілюструє ставлення до держави різних соціальних груп. Можливо помітити агресивне ставлення, що супроводжувалося думкою про державу, як про організацію, що виступає проти соціального розвитку, обмежує та порушує права людини (*Анархо-пацифізм (підвид 5.1.)*). Але на протипагу даній думці існувала й віра у державу, що виступала гарантом економічного і соціального розвитку, демократії і свобод (*Позитивне розуміння миру(підвид 5.2.)*).

Далі розглянемо характер підвидів критерію «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни» для дослідження ступеня агресивності / компромісності кожного з підвидів (див. таблиця 3.10.).

Таблиця 3.10. Характер підвидів критерію «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни»

Критерій	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
1.1.	3	10	12
1.2.	1	10	27
1.3.	8	7	16
1.4.	7	7	8
1.5.	19	4	6
1.6.	5	14	20
1.7.	22	14	17
1.8.	4	4	2
1.9.	4	4	3

Графік 3.8. Характер підвидів критерію «Відношення до війни та радикальний погляд на зміни»

Даний графік зображує характер кожного підвиду критерію 1.1.-1.9. Слід зазначити, що агресивний характер має найменша кількість підвидів критерію (73), але нейтральний характер має 74 підвиди критерію, що

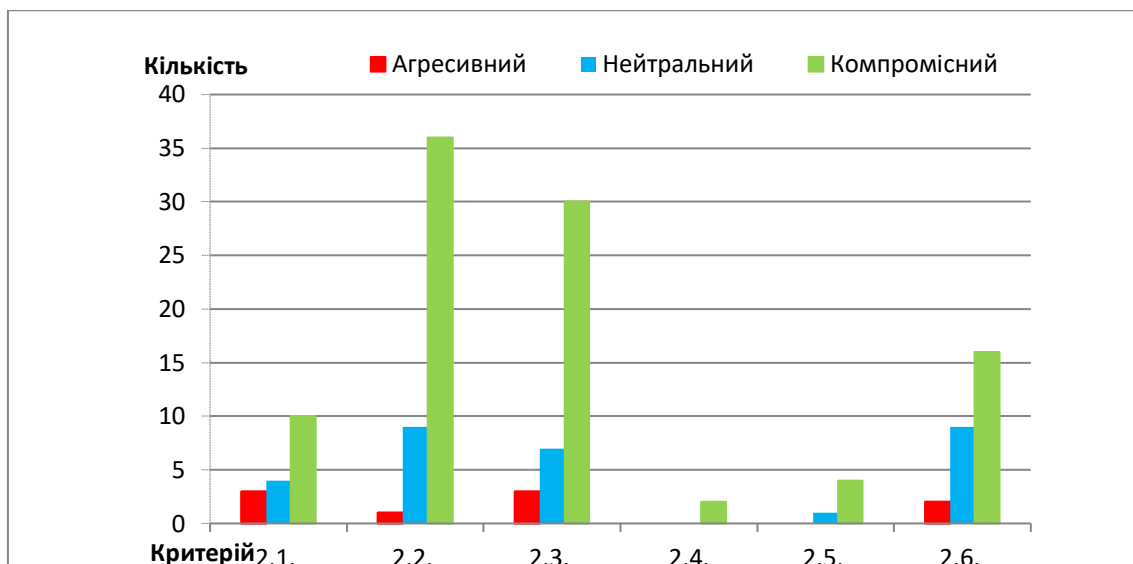
говорить нам про невелику різницю. Можливо стверджувати, що ці дані вказують нам на неоднозначний погляд на радикальні зміни. Очевидно, що вагома кількість людей сприймали жорсткі дії для врегулювання розбіжностей, як необхідні, тому деякі країни й по сьогодні використовують дану тактику для вирішення проблем внутрішньої та зовнішньої політики. Але найбільша кількість підвидів критерію мають компромісний характер (105), це однозначно підтверджує використання та розповсюдження більш дипломатичних методів вирішення конфліктів на міжнародній арені. Як приклад, на сьогоднішній день впроваджено багато світових правових норм та механізмів, які б забороняли та обмежували війни і різні варварські методи їх ведення.

Далі розглянемо характер підвидів критерію «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини» для дослідження ступеня агресивності / компромісності кожного з підвидів (див. таблиця 3.11.).

Таблиця 3.11. Характер підвидів критерію «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини»

Критерій	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
2.1.	3	4	10
2.2.	1	9	36
2.3.	3	7	30
2.4.	0	0	2
2.5.	0	1	4
2.6.	2	9	16

Графік 3.9. Характер підвидів критерію «Гуманізм та погляд на міжнародні відносини»

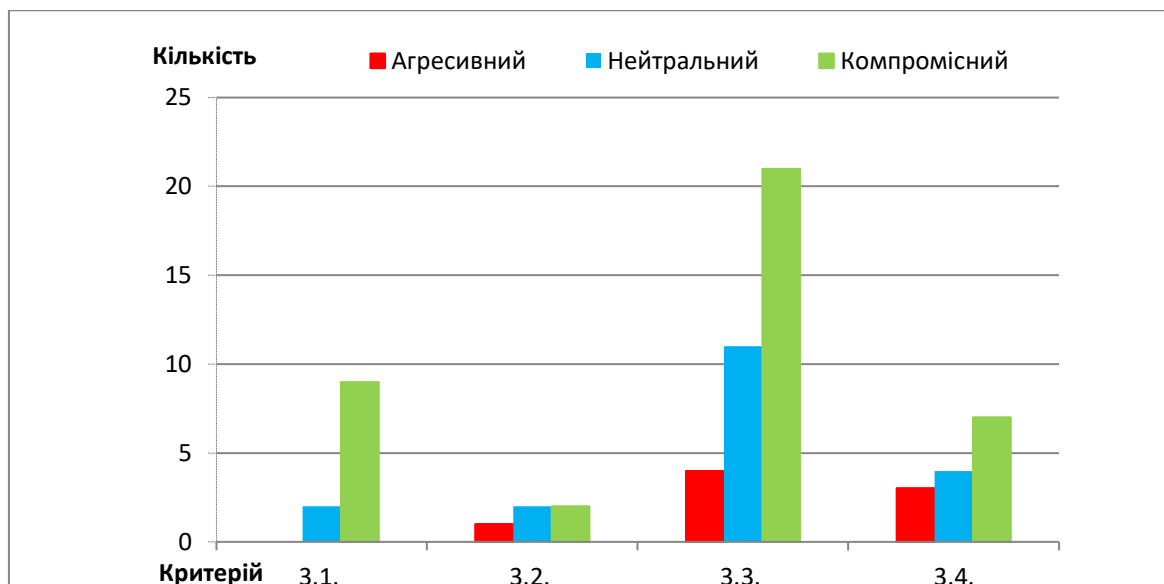
Графік 3.9. зображує характер кожного підвиду критерію 2.1.-2.6. Можливо помітити, що агресивний характер має найменша кількість підвидів критерію, їх всього 9. Це означає, що більшість акторів на міжнародній арені підтримують більш гуманні способи взаємодії. Нейтральний характер мають 30 підвидів критерію, бо економічний і соціальний розвиток займають перші позиції у зовнішній політиці країн. Найбільша кількість підвидів критерію мають компромісний характер (82), що говорить про взаєморозуміння та терпимість, яких дотримуються учасники МВ.

Далі розглянемо характер підвидів критерію «Демократія» для дослідження ступеня агресивності / компромісності кожного з підвидів (див. таблиця 3.12.).

Таблиця 3.12. Характер підвидів критерію «Демократія»

Критерій	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
3.1.	0	2	9
3.2.	1	2	2
3.3.	4	11	21
3.4.	3	4	7

Графік 3.10. Характер підвидів критерію «Демократія»

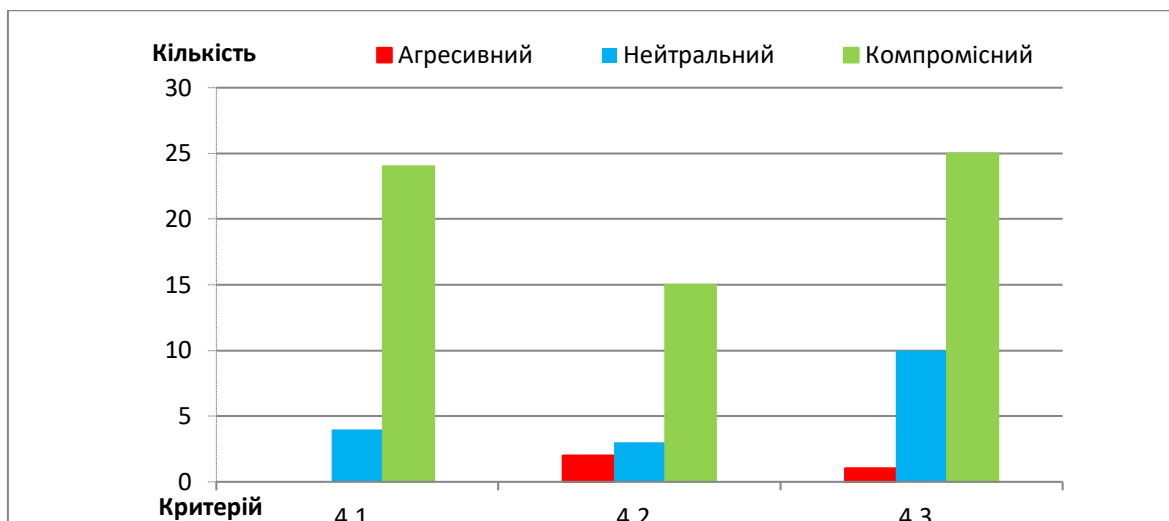
Даний графік зображує характер кожного підвиду критерію 3.1.-3.4. Можливо помітити, що агресивний характер має найменша кількість підвидів критерію, їх всього 8, це означає що найменша кількість акторів на міжнародній арені агітують за радикальні методи ведення міжнародної діяльності. Більшість підтримує політику миру. Нейтральний характер мають 19 підвидів критерію, що говорить про наявність демократії та свободи в усіх їх проявах. Найбільша кількість підвидів критерію мають компромісний характер (39), бо наявність гарантій і факторів, що роблять цей мир справедливим сприймається за необхідне

Далі розглянемо характер підвидів по критерію «Відношення до релігії» для дослідження ступеня агресивності / компромісності кожного з підвидів (див. таблиця 3.13.).

Таблиця 3.13. Характер підвидів по критерію «Відношення до релігії»

Критерій	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
4.1.	0	4	24
4.2.	2	3	15
4.3.	1	10	25

Графік 3.11. Характер підвидів по критерію «Відношення до релігії»

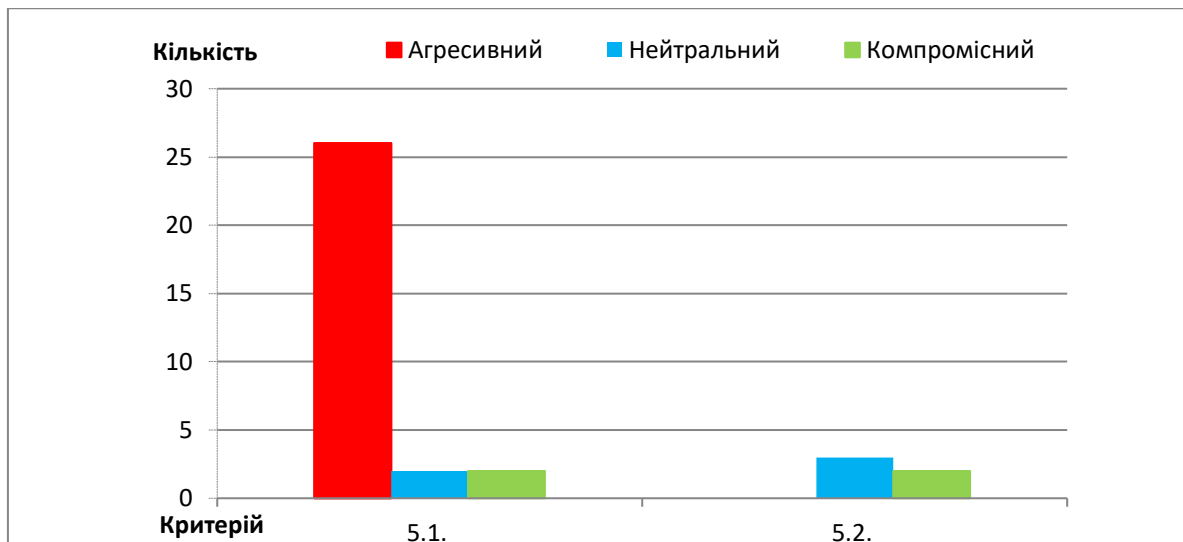
Графік 3.11. зображує характер кожного підвиду критерію 4.1. - 4.3. Можливо помітити, що агресивний характер має найменша кількість підвидів критерію, їх всього 3. Очевидно, що релігійний чинник займає вагоме місце у веденні зовнішньої політики країн. Існує повага до особистості та культури, що в свою чергу створює сприятливі умови для взаєморозуміння. Нейтральний характер мають 17 підвидів критерію. А найбільша кількість підвидів критерію мають компромісний характер (64), що говорить про моральні принципи, які в першу чергу спиралися на духовні цінності і процеси, завдяки чому можливим стало підтримувати діалог на міжнародній арені дипломатичним шляхом.

Далі розглянемо характер підвидів по критерію «Відношення до державності» для дослідження ступеня агресивності / компромісності кожного з підвидів (див. таблиця 3.14.).

Таблиця 3.14. Характер підвидів по критерію «Відношення до державності»

Критерій	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
5.1.	26	2	2
5.2.	0	3	2

Графік 3.12. Характер підвидів по критерію «Відношення до державності»

Даний графік зображує характер кожного підвиду критерію 5.1. - 5.2. Можливо помітити, що агресивний характер має найбільша кількість підвидів критерію, їх аж 26. Це викликано негативним ставленням до держави в антидемократичні періоди історії. Нейтральний характер мають лише 5 підвидів критерію. А найменша кількість підвидів критерію мають компромісний характер, їх всього 4. Така статистика говорить про недовіру до держави, протягом довгого проміжку часу. Але на сьогоднішній день, дана ситуація різко змінилася і можливо помітити, як країни намагаються надати максимально необхідні умови для персонального та соціального розвитку.

Дослідження проявів критеріїв пацифізму дозволило побачити що було притаманно явищу пацифізму у певний період історії. Дослідження з точки зору ступеня агресивності / компромісності дозволило оцінити характер проявів пацифізму з першого по шостий періоди. Отже, пацифізм є ідеологією, що заперечує збройні конфлікти, мілітаризм, злочинність та політичну нестабільність. Ця доктрина стала тією ідеєю та силою, яка веде за собою людей на боротьбу за мирне існування. Ідеологи пацифістського руху намагалися закріпити принципи боротьби за мир у статутах міжнародних організацій, щоб надалі офіційно проводити політику, спрямовану на придушення амбіційних планів міжнародних акторів. Поступово формувався рух прибічників миру в усьому світі, який став впливовим суб'єктом

міжнародної політики, об'єднував різні народи та країни під егідою збереження миру у світі. Пацифізм набуває рис своєрідної нової культури миру, яка охоплює різні верстви населення; утілює цінності, погляди та типи поведінки, що надихають соціум взаємодіяти на основі принципів свободи, справедливості, народної єдності, дотримання прав людини, терпимості і солідарності, водночас відкидати насильство і протидіяти руйнівним конфліктам шляхом усунення їх глибинних причин.

3.2. Виокремлення ефективних принципів моделі пацифізму

На сьогоднішній день існує великий різновид течій пацифізму. Кожній країні характерні свої особливості та принципи ведення міжнародної діяльності. Для виготовлення ефективної і дієвої моделі пацифізму необхідно дослідити плюси та мінуси найвпливовіших течій.

Для детальнішого дослідження ефективних принципів пацифізму необхідно розглянути моделі пацифізму двох найбільш активних учасників на міжнародній арені в період становлення пацифізму. Росія та учасники МВ (Німеччина, Франція, Англія, Японія, США, Канада, Італія) зіграли ключові ролі у становленні різних течій пацифізму, як найактивніші актори міжнародної діяльності.

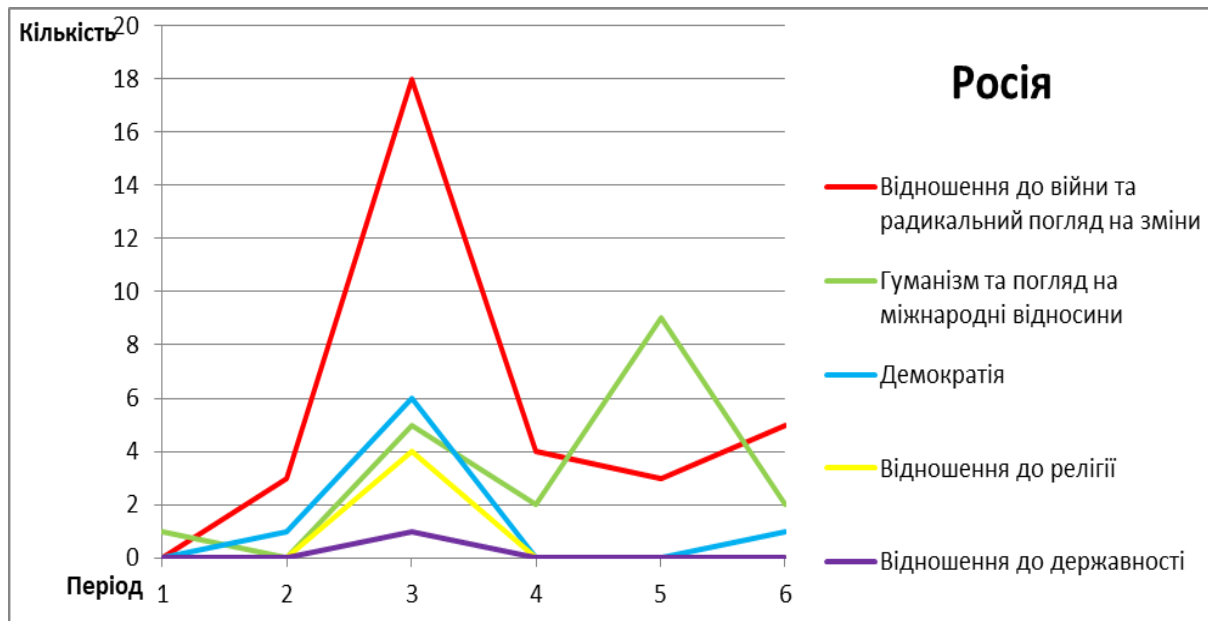
Спершу розглянемо учасника Росію по відношенню до кожного критерія, щоб зробити висновок стосовно спрямування зовнішньополітичного курсу держави (див. таблиця 3.15.).

Таблиця 3.15. Притаманність критеріїв для течії пацифізму у Росії в різний період часу

Період	Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	Демократія	Відношення до релігії	Відношення до державності
1	0	1	0	0	0
2	3	0	1	0	0

3	18	5	6	4	1
4	4	2	0	0	0
5	3	9	0	0	0
6	5	2	1	0	0

Графік 3.13. Притаманність критеріїв для течії пацифізму у Росії в різний період часу

Виходячи з графіку 3.13. можливо зробити висновок, що у зовнішньополітичному курсі Росії значну роль відігравав критерій відношення до війни та радикальний погляд на зміни. Це спричинено тим, що досить довгий період часу Росія виступала світовим агресором на міжнародній арені, а наявність ядерної зброї лише поглиблювала напруження. Радикальний погляд на зміни був дуже притаманний політиці даної країни. Можливо помітити, як після Першої Світової війни Росія активізувала нові погляди у веденні політики. Вагома увага почала приділятися гуманізму, демократії та релігійному чиннику. Почала розвиватися соціальна складова, що спричинило покращення та стабільний нейтралітет у відношенні до держави. Але з 2000 років політичний курс Росії знову різко змінився та почав приділяти більшу увагу політиці жорсткої сили, з метою отримання ключових позицій на міжнародній арені.

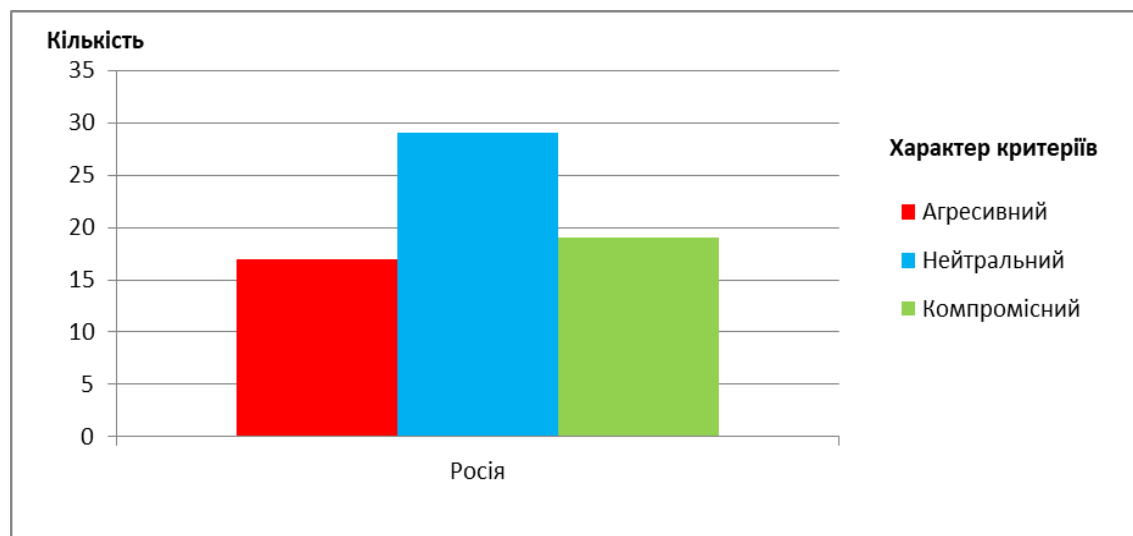
Радикальна активізація воєнно-політичних чинників державного розвитку спричинила застосування воєнної сили проти Грузії (2008 р.), України (2014-2016 рр.), Сирії (2015-2016рр.). Це відбулося на основі одночасної дії багатьох чинників. Проте головним з них є радикальна зміна воєнної політики Росії, яка, позбавившись демократичних обмежень, зосередила увагу на збройно-силовому відновленні геополітичних позицій, орієнтуючись при цьому на радянські стандарти регіонального та глобального домінування.

Далі розглянемо ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасника Росії за усі періоди розвитку явища пацифізму. (див. таблиця 3.16.).

Таблиця 3.16. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасника Росії

Учасник	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
Росія	17	29	19

Графік 3.14. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасника Росії

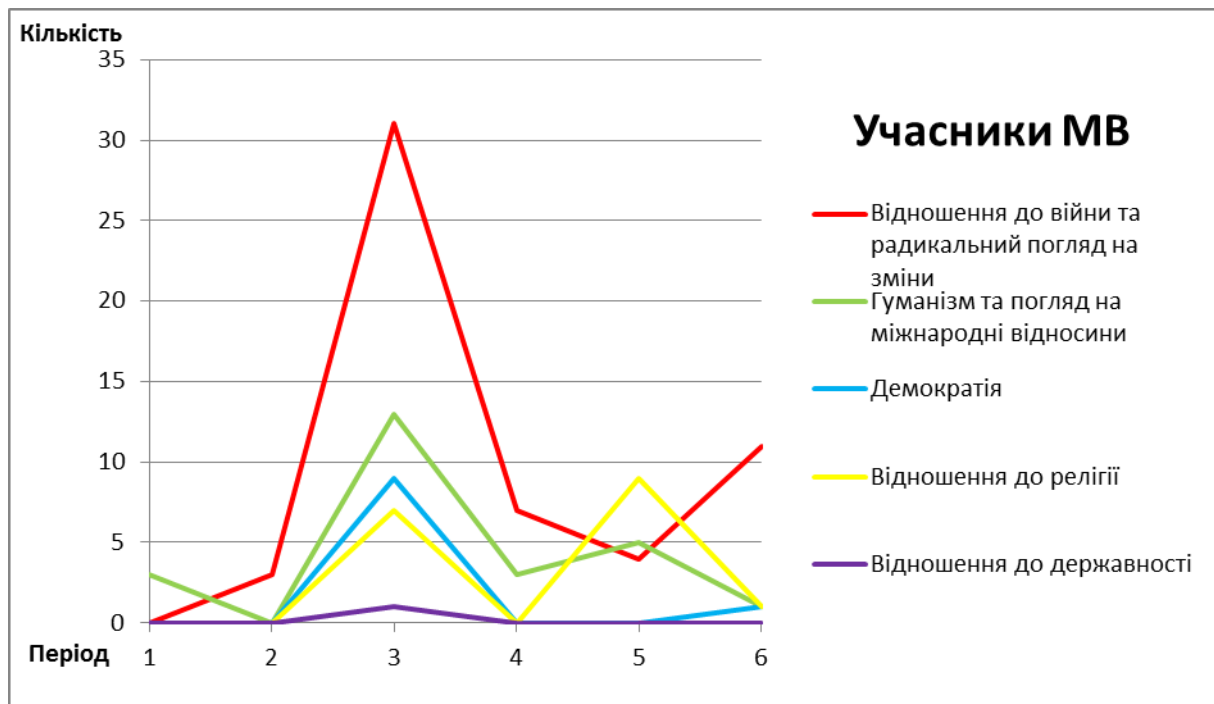
Виходячи з графіку 3.14. можливо зробити висновок, стосовно ступеня агресивності / компромісності держави. Ступінь агресивності поведінки держави змінювався у певні періоди часу, це зумовлено конфліктами не лише у внутрішній, а й у зовнішній діяльності країни. На сьогоднішній день,

яскравим прикладом жорсткої поведінки країни можна назвати значну кількість міжнародних санкцій проти Росії. У той же час, в цілому за 6 періодів більше всього проявів нейтральної реакції, це зумовлено тим, що Росія намагається налагодити відносини з багатьма державами, тому зовнішньополітичний курс країни направлений на мирну співпрацю у сфері торгівлі та економічної підтримки.

Далі розглянемо учасників МВ (Німеччина, Франція, Англія, Японія, США, Канада, Італія) по відношенню до кожного критерія, щоб зробити висновок стосовно спрямування зовнішньополітичного курсу держав та діяльності на міжнародній арені (див. таблиця 3.17.).

Період	Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	Демократія	Відношення до релігії	Відношення до державності
1	0	3	0	0	0
2	3	0	0	0	0
3	31	13	9	7	1
4	7	3	0	0	0
5	4	5	0	9	0
6	11	1	1	1	0

Графік 3.15. Притаманність критеріїв для течії пацифізму у учасників МВ у різний період часу

Виходячи з графіку 3.15. можливо зробити висновок, що у зовнішньополітичному курсі учасників МВ та їх міжнародній діяльності значну роль відігравав критерій відношення до війни та радикальний погляд на зміни. Це спричинено тим, що досить довгий період часу країни Європи та США намагалися підтримувати колективну безпеку. До Першої Світової війни були притаманні більш радикальні погляди на зміни, але після всесвітніх втрат був обраний новий курс, на дипломатичні відносини та врегулювання конфліктів мирним шляхом. Через недостатній досвід та тиск на країн винуватниць Першої Світової війни сталося неминуче – Друга Світова війна. Саме з тих пір було прийнято рішення створення організації, задля підтримки світового миру, де домінуючі позиції посіли такі країни, як Франція, Німеччина, Великобританія, США та Італія. Можливо помітити, як з часів Другої Світової війни учасники МВ активізували нові погляди у веденні політики та міжнародних відносин. Вагома увага почала приділятися гуманізму, демократії та релігійному чиннику. Почала розвиватися міжнародна культурна діяльність, що спричинило покращення та стабільний нейтралітет у розвитку соціальної складової населення. З 2000 років політичний курс учасників МВ різко змінився та почав приділяти більшу увагу відношенню до війни, це спричинено появою нових загроз. Саме

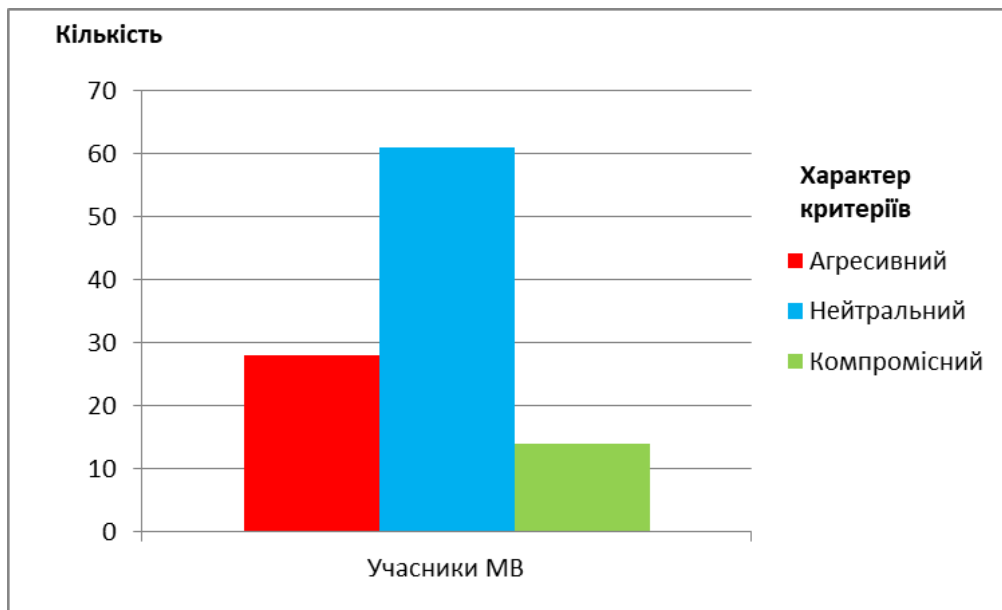
проблеми тероризму, міжнародних терактів, громадських та міждержавних війн, наявність гарячих точок та інше впливають на стан міжнародних відносин та на рівень колективної безпеки. На сьогоднішній день збереження миру є головною ціллю учасників МВ.

Далі розглянемо ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасників МВ за усі періоди розвитку явища пацифізму. (див. таблиця 3.18.).

Таблиця 3.18. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасників МВ

Учасник	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
Учасники МВ (Німеччина, Франція, Англія, Японія, США, Канада, Італія)	28	61	14

Графік 3.16. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв учасників МВ

Виходячи з графіку 3.16. можливо зробити висновок, стосовно ступеня агресивності / компромісності держав. Ступінь агресивності поведінки держав учасниць МВ змінювався у певні періоди часу, це зумовлено наявністю конфліктів на міжнародній арені. На сьогоднішній день, кількість загроз колективній безпеці лише зростає, тому деякі учасники МВ можуть вдатися до жорстких та радикальних змін, методами насильницької боротьби. У той же час, в цілому за 6 періодів більше всього проявів нейтральної реакції, це зумовлено тим, що учасники МВ несуть відповідальність за мирне співіснування, тому більшість конфліктів вирішується методом переговорів та дипломатичних зносин.

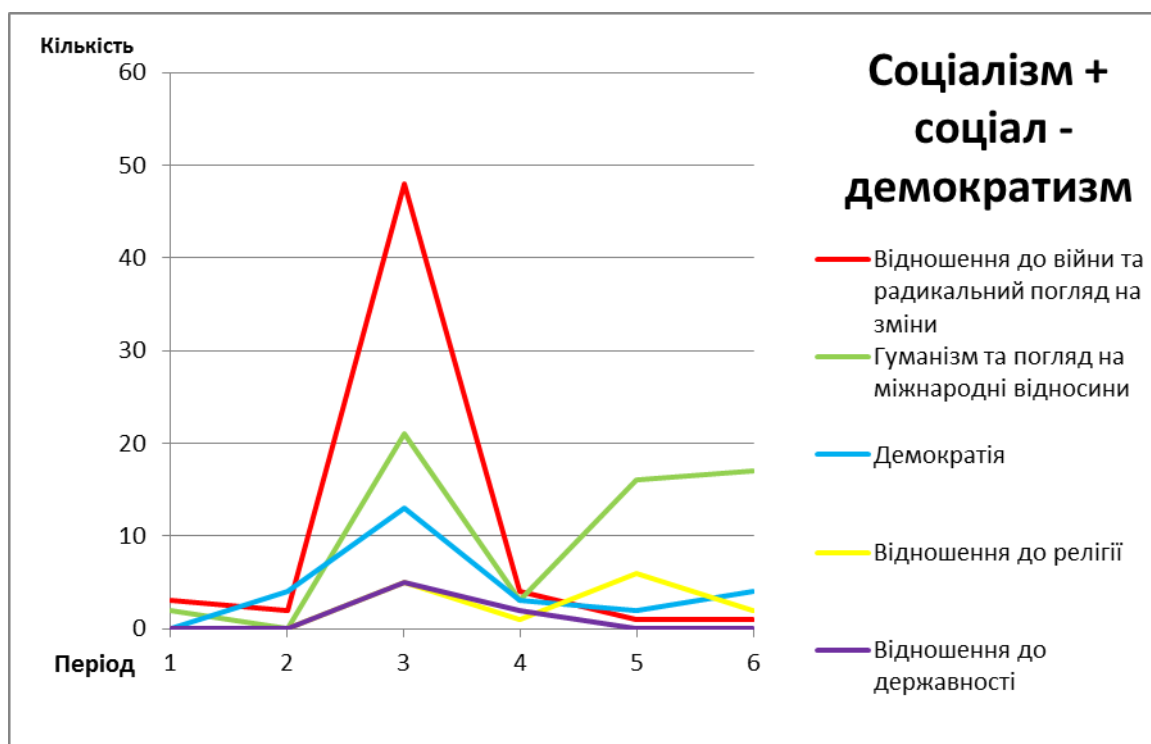
Далі розглянемо дві найбільш впливові та кардинально різні течії пацифізму: соціалізм + соціал - демократизм та радикалізм. Обидві течії вплинули на розвиток пацифізму та мають свій вклад у розвиток даного явища.

Спершу розглянемо течію соціалізму + соціал – демократизму. Прихильники даної течії мали основне питання – підтримка громадського миру. Вони також включають в поняття демократію, концепції плюралізму і прав демократичної меншості, і зовсім не інтерпретують її як диктатуру більшості. Будь-які насильницькі методи засуджувалися. Для дослідження притаманності критеріїв пацифізму даній течії див. таблицю 3.19.

Таблиця 3.19. Притаманність критеріїв пацифізму течії соціалізму + соціал - демократизму

Період	Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	Демократія	Відношення до релігії	Відношення до державності
1	3	2	0	0	0
2	2	0	4	0	0
3	48	21	13	5	5
4	4	3	3	1	2
5	1	16	2	6	0
6	1	17	4	2	0

Графік 3.17. Притаманність критеріїв пацифізму течії соціалізму + соціал - демократизму

Виходячи з графіку 3.17. можливо зробити висновок стосовно притаманності критеріїв пацифізму даній течії. Можливо помітити, що більше всього уваги приділено питанню війни та радикальним поглядам на

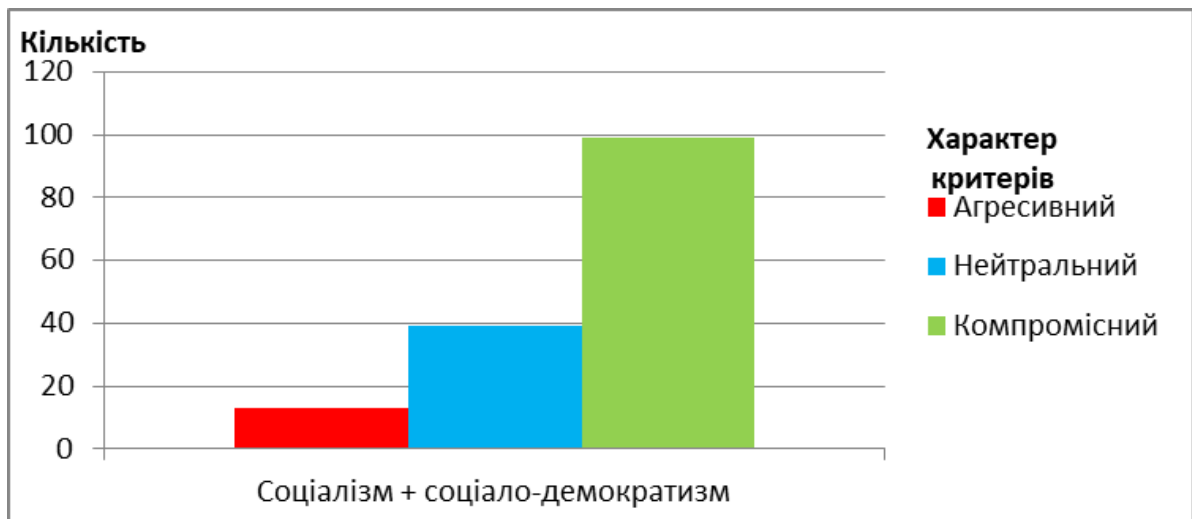
зміни, це спричинено саме засудженням жорстких методів ведення боротьби. У політиці соціалістів можливо помітити ідею заснування правових норм та механізмів, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення. Починаючи з часів Холодної війни значну увагу у даній течії почали приділяти гуманізму та релігії. Прихильники течії соціалізму перш за все спираються на духовні цінності та розвиток особистості. Саме з цим гаслом вони виступають на міжнародній арені і намагаються врегульовувати міждержавні конфлікти шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій. Демократія завжди залишалася основною складовою соціал – демократів, тому можливо прослідити стабільну притаманність до цього критерію пацифізму.

Далі розглянемо ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії соціалізму + соціал - демократизму за усі періоди розвитку явища пацифізму. (див. таблиця 3.20.).

Таблиця 3.20. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії соціалізму + соціал - демократизму

Течія	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
Соціалізм + соціало-демократизм	13	39	99

Графік 3.18. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії соціалізму + соціал - демократизму

Виходячи з графіку 3.18. можливо зробити висновок, стосовно ступеня агресивності / компромісності течії соціалізму + соціал - демократизму. Ступінь агресивності поведінки залишалася на мінімальному значенні, так як соціалісти засуджують будь-які жорсткі методи ведення міжнародних відносин. В цілому за 6 періодів більше всього проявів компромісного характеру, це зумовлено тим, що для прихильників даної течії властиве визнання війни, як абсолютного зла. Більшість суперечок вирішується дипломатичними способами, без вдавання до насилля. Для вирішення конфліктів оцінюються вимоги обох сторін та знаходиться вирішення консенсусно - компромісним методом.

Далі розглянемо течію радикалізму. Для радикалів властивий спосіб мислення є той, наслідком якого є рішуча дія, що послідовно і прямолінійно прямує до наміченої мети, відкидаючи будь-який компроміс. У політиці радикалізм це кожний напрям, який прагне ґрунтовних змін тих чи інших державних або суспільних відносин, як правило, вважаючи крайні засоби за головні, а рішучі зміни — за кінцеві. Тому наявність радикальних змін та деколи жорстких методів ведення міжнародних відносин є наявним у цій течії. Для дослідження притаманності критеріїв пацифізму течії радикалізму див. таблицю 3.21.

Таблиця 3.21. Притаманність критеріїв пацифізму течії радикалізму

Період	Відношення до війни та радикальний погляд на зміни	Гуманізм та погляд на міжнародні відносини	Демократія	Відношення до релігії	Відношення до державності
1	0	3	0	0	0
2	2	0	1	0	0
3	20	1	2	3	1
4	5	2	0	0	1
5	3	3	2	1	0
6	10	0	0	0	0

Графік 3.19. Притаманність критеріїв пацифізму течії радикалізму

Виходячи з графіку 3.19. можливо зробити висновок стосовно притаманності критеріїв пацифізму течії радикалізму. Можливо помітити, що більше всього уваги приділено питанню війни та радикальним поглядам на зміни, це спричинено саме ідеєю радикалів ведення політики рішучими та деколи жорсткими методами. Радикалізм - теорія і практика, що полягає у відстоюванні і застосуванні рішучих дій, націлених на здійснення докорінних соціальних перетворень. Радикалізм як соціально-політичний феномен є

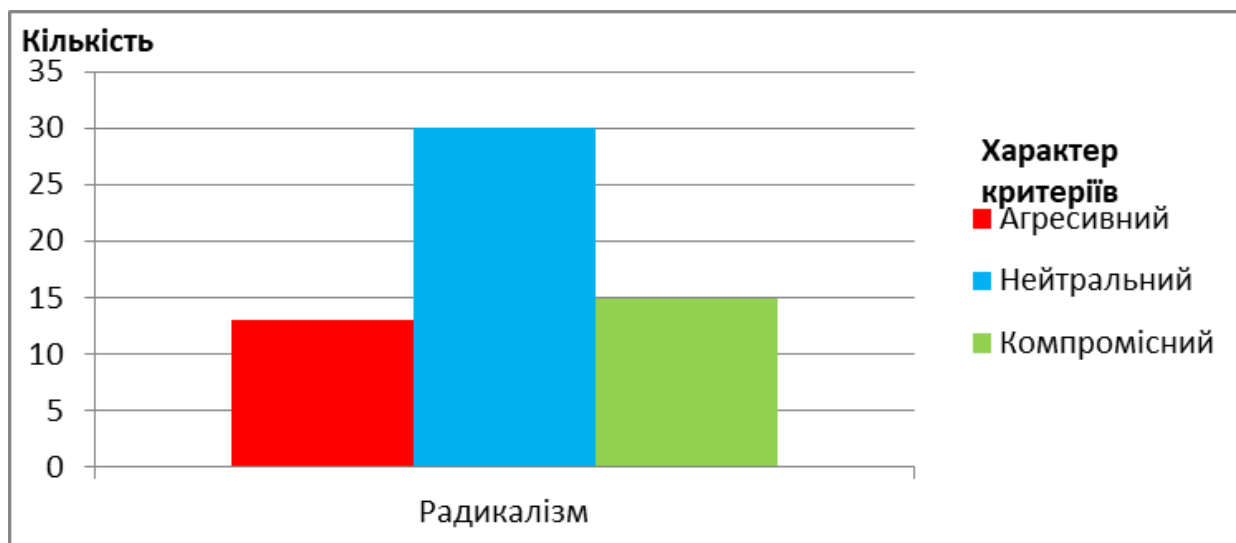
специфічним типом мислення та комплексом рішучих безкомпромісних дій, орієнтованих на оновлення суспільних відносин шляхом революційної трансформації базових засад суспільства, тому гуманізм, демократія, культурні та релігійні цінності знаходяться осторонь.

Далі розглянемо ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії радикалізму за усі періоди розвитку явища пацифізму. (див. таблиця 3.22.).

Таблиця 3.22. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії радикалізму

Течія	Агресивний	Нейтральний	Компромісний
Радикалізм	13	30	15

Графік 3.20. Ступень агресивності / компромісності характерів критеріїв течії радикалізму

Виходячи з графіку 3.20. можливо зробити висновок, стосовно ступеня агресивності / компромісності течії радикалізму. Ступінь агресивності поведінки залишалася на вагомому рівні, так як радикалам притаманні жорсткі та рішучі методи ведення політики. В цілому за 6 періодів більше всього проявів нейтрального характеру, це зумовлено тим, що для існування даної течії та для розповсюдження даних ідей необхідним є міжнародна підтримка. Так, як сьогодні більшість країн світу намагаються підтримувати

мир більш гуманними способами, радикалам довелося пристосуватися до нових принципів ведення міжнародних відносин. Наявність компроміс не підтримуються, а більше заперечується цією течією, тому було прийнято рішення зберігати нейтралітет.

Проаналізувавши розвиток такого явища як пацифізм, за допомогою дослідження різних течій пацифізму, подій та етапів розвитку даного явища, ступеня агресивності / компромісності подій можливо зробити висновок, стосовно ефективних принципів для дієвої моделі пацифізму. Дослідивши пацифістські настрої у концепції теорії ненасилля, важливою є проблема забезпечення безконфліктних ситуацій у суспільстві, якою і займаються пацифістські рухи та угруповання. Їхня діяльність направлена на вирішення великої кількості завдань у суспільстві – політичних, соціальних, економічних, етичних, релігійних, практичних тощо. І у разі виникнення проблем під час вирішення внутрішніх суперечок, все це може перейти на міжнародний конфлікт. Тому, практично вирішення будь-якої напруженої ситуації можливо лише при дотриманні таких принципів пацифізму як: ведення діалогу між різноманітними релігіями і культурами у країні та поза її межами; служіння примиренню між народами і всередині народів; пошуку вирішення конфліктів шляхом компромісів та консенсусу; визнання війни, як абсолютного зла; врегулювання конфліктів на міжнародній арені шляхом арбітражу, дипломатичними методами; надання гарантій забезпечення і непорушення міжнародної, колективної безпеки; взаєморозуміння та терпимість у зовнішньополітичних відносинах; наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним; вироблення правових норм, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення.

Пацифізм закликає відмовитися від будь-якого виду агресії, а отже, суперечить людській природі. Разом з тим варто відзначити, що в основі всіх релігій на Землі лежать заборони, які обмежують руйнівні людські інстинкти. І всі спроби побудувати суспільство без релігій провалювалися. Тому

пацифізм - це не ідеальна ідеологія, а всього лише певний шлях, подібний до того, що пропонує релігія. Як і для всіх релігійних приписів, ідеології пацифізму важко дотримуватися.

ВИСНОВКИ

З вищезазначеного в цій роботі можливо зробити висновок, що пацифізм перш за все це ідеологія, політика і суспільний рух, які виступають принципово проти будь-яких війн. Явище пацифізму обґрунтовує необхідність та можливість всезагального миру через моральне вдосконалення людства. Рух пацифізму виступає проти гонки озброєння, за згортання воєнної активності держав, за мирне вирішення міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів, тим самим підтримує колективну безпеку і світовий порядок.

В даній роботі було досліджено декілька моделей пацифізму, серед яких одні «більш ефективні», тобто дієві, такі як європейська модель, а інші ж «менш ефективні», такі як моделі засновані на радикальній ідеології. Дослідивши хід історії розвитку пацифізму, можливо помітити, як вдосконалювалась дана течія в Європі. Саме сьогодні країни Європи виступають гарантами безпеки на міжнародній арені та підтримують політику ненасильницького супротиву. А ідеї радикальної направленості все менше знаходять відображення в політиці держав у наш час. Країни, яким притаманні жорсткі та рішучі дії, сприймаються, як світові агресори, що призводить до обмеження їх дій на міжнародній арені, а інколи й введення санкцій.

Однак чинником, який впливає на ефективність чи неефективність теорії завжди виступає людський фактор, який проявляється у взаєморозумінні та терпимості. Пацифізм – релігія, яка об'єднує людей на духовному рівні, а різноманітність цієї релігії впливає саме з культурних особливостей та традицій нації. Пацифізм тісно пов'язаний зі спротивом війні, але не тотожний йому, оскільки деякі рухи виступають проти воєн з огляду на непаціфістські причини і за допомогою непаціфістських засобів.

Отже, проаналізувавши різноманітні світові моделі пацифізму, можливо зробити висновок, що «найефективніша» модель пацифізму для підтримки колективної безпеки повинна складатися з наступних принципів:

1) дотримання загальновизнаних принципів і норм міжнародного права про заборону застосування сили, повагу суверенітету, рівноправність держав, невтручання у внутрішні справи тощо; 2) наявність системи мирного розв'язання міжнародних спорів; 3) наявність системи колективних заходів щодо роззброєння і відвернення агресії; 4) ведення діалогу між різноманітними релігіями і культурами у країні та поза її межами; 5) визнання війни, як абсолютного зла; 6) врегулювання конфліктів на міжнародній арені шляхом арбітражу; 7) служіння примиренню між народами і всередині народів; 8) пошуку вирішення конфліктів шляхом компромісів та консенсусу; 9) економічний і соціальний розвиток; 10) демократія і свобода; 11) концепція “культури миру” та інше.

Для підтримки миру у світі, в першу чергу необхідно підтримувати мир у середині країни. При достатньо високому рівні соціального забезпечення, рівень загроз в країні та поза її межами значно зменшується. Це пов'язано з тим, що наявність ефективної системи суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків забезпечує необхідний розвиток для реалізації особистості та надає гарантії безпеки її існування.

Як нам відомо в теорії пацифізм бореться за абсолютне заперечення війни. Але на практиці, ідея пацифізму повинна ґрунтуватися на принципі максимального ускладнення процесів започаткування та ведення війни. Сьогодні, гарантії світової безпеки мають зробити сам процес війни максимально дорогим за вартістю, а головне за ступенем офіційної відповідальності для тих людей, які її ініціюють, і займаються пропагандою війни. Саме законність дій, є протилежністю війни. А ще більш важливо, щоб пацифісти почали боротися за законодавчу заборону залучення в військові конфлікти людей, які не бажають воювати. Залучення в конфлікти людей, повинні розцінюватися законодавствами як злочин. Конституційне право на життя, не повинно скасовуватися будь-якою владою і будь-якими режимами. Таким чином, основні очільники пацифістських рухів перш за все боролись

за непорушення шляхом застосування насильства прав суспільства та людей, зокрема. Тому можливо сказати, що пацифізм перетинається з людиноцентризмом. Він так само на перше місце висуває людину з її правами, та виступає за їх «недоторканість».

Підсумовуючи, хочеться сказати, що протиприродні явища, такі як багаточисленні війни, насилля, різні небезпеки та катастрофи, що несуть загрозу цілісності та рівновазі розвитку суспільства, а також забезпеченню колективної безпеки завжди будуть сприяти зародженню і активізації рухів та доктрин боротьби за мир, стабільності та справедливості. Лише співробітництво держав, об'єднаних принципами колективної безпеки та засноване на принципах пацифізму здатне розв'язати низку проблем спільного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Таубе М. А. Христианство и международный мир. Учебник. Санкт-Петербург, 2 декабря 1904 г. 63 с. – URL: http://antimilitary.narod.ru/antology/sborniki/1905_taubе/taube.htm (дата звернення 10.08.2020)
2. Илюхина Р. М. Пацифистская идея в европейской истории. *Европейский альманах*. 1992: веб-сайт. URL: http://antimilitary.narod.ru/antology/ilyhina/ilyhina_europe.htm (дата звернення: 14.08.2020)
3. Ф. В. Константинова. Анабаптисты. *Философская энциклопедия. Словари и энциклопедии на Академике*: веб-сайт. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/5466/АНАБАПТИСТЫ (дата звернення: 15.08.2020)
4. Ф. В. Константинова. Трактаты о вечном мире / предисл. Вводная статья в прим. И. С. Андреевой. Сост. сб. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. Москва: Соцэкгиз, 1963. 279 с.
5. Брок, Питер. Разновидности пацифизма: обзор от древности до начала двадцатого века. Издательство Сиракузского университета. 1999. с. 1-3.
6. Брок, Питер и Янг, Найджел. Пацифизм в двадцатом веке. Издательство Сиракузского университета. 1999. с. 4.
7. Вайсс М. Французский пацифизм в 30-е годы. Пацифизм в истории. Идеи и движения мира. Москва: ИВИ РАН, 1998. 290 с.
8. Маслихин А. Идеи пацифизма, мира и ненасилия в условиях глобализации. *World Philosophical Forum*: веб-сайт. URL: <https://wpf-unesco.org/rus/offpap/top12/amasl.htm> (дата звернення: 25.08.2020)
9. Коваль А. А. Пацифізм у концепції теорії ненасилля та політичній реальності. *Політологія. Наукові праці : науково-метод. журнал ЧДУ ім. Петра Могили*. 2009. № 97. т. 10. С. 142–145.

10. Пацифизм. Этика: Энциклопедический словарь. *Институт Философии Российской Академии наук*: веб-сайт. URL: http://iph.ras.ru/enc_eth/123.html (дата звернення: 03.09.2020)
11. Хасселл, Тринтин С. «Пацифизм». 2011. веб-сайт. URL: https://books.google.com.ua/books?id=2swUg4ZKTgsC&pg=PA803&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 12.09.2020)
12. Лауреаты Нобелевской премии мира. *Библиотека Гумер*: веб-сайт. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/nob_mir.php (дата звернення: 03.09.2020)
13. Кортрайт, Дэвид. Мир: история движений и идей (Cambridge UP, 2008).
14. Холмс, Роберт Л. и Ган, редакторы Барри Л.. Ненасилие в теории и практике 3-е, издание. (Лонг-Гроув, Иллинойс: Waveland Press, 2012).
15. Миротворчість та пацифізм. *Демократичне врядування та культура миру*: веб-сайт. URL: <http://www.edulec.com/mirotvorchist-ta-pacifizm-ua/976/> (дата звернення: 23.08.2020)
16. Акция «Die-in» против перезапуска японских АЭС. *Фукусима – новости*. 15.06.2012: веб-сайт. URL: http://fukushima-news.ru/blog/akcija_quot_die_in_quot_protiv_perezapuska_japonskikh_aehs/2012-06-15-54 (дата звернення: 10.09.2020)
17. Локшин Г. «Новый пацифизм» или движение за мир сегодня *Обозреватель*. 2004: веб-сайт. URL: http://www.observer.materik.ru/observer/N2_2004/02_03.html (дата звернення: 08.09.2020)
18. У Брюсселі пацифісти штурмували штаб-квартиру НАТО. *Дзеркало тижня*. 02.04.2012: веб-сайт. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIETY/u_bryusseli_patsifisti_shturmuvali_shtab-kvartiru_nato_zatrimano_mayzhe_500_aktivistiv.html (дата звернення: 10.09.2020)

19. London «GuyFawkes» protest sees 10 people arrested. *BBC News London*. 06.11.2014: веб-сайт. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-england-london-29919083> (дата звернення: 10.09.2020)
20. John Simpson, Edmund Weiner *Pacifism. Oxford English Dictionary, Clarendon Press, 1989*: веб-сайт. URL: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/pacifism> (дата звернення: 08.08.2020)
21. А. М. Прохоров. Пацифізм. *Большая советская энциклопедия*: веб-сайт. URL: http://enc-dic.com/enc_sovet/Pacifizm-46592.html (дата звернення: 08.08.2020)
22. *Pacifism. Encyclopedia Britannica*: веб-сайт. URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/437798/pacifism/284190/Arguments-for-and-against-pacifism> (дата звернення: 10.08.2020)
23. Мураками Ё. Лев Толстой в пацифізмі со сравнительной и «генеологической» точек зрения. «Пацифізм в истории. Идеи и движения мира». Москва : ИВИ РАН. 1998. С 114-121.
24. Коновалов В. Словарь по политологии. *Национальная энциклопедическая служба*: веб-сайт. URL: <http://politike.ru/dictionary> (дата звернення: 18.09.2020)
25. Ролан Р. Пацифізм и революция. Мой путь к революции. Изв. ЦИК СССР и ВЦИК. 30 июня 1934. С 15-32.
26. Левченко Ф. Витоки і розвиток пацифістської діяльності. *Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України*: веб-сайт. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26553/15-Koval%27.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.09.2020)
27. Девід, Мак-Грю, Ентоні Гелд Глобалізація. Антиглобалізація. / переклад з англ. І. Андрущенко. «К.І.К.». Київ, 2004. 178 с.
28. Ідеологія ненасилля і толерантності – запорука миру та демократії. *StudFiles*: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/7324842/page:4/> (дата звернення: 15.09.2020)

29. Гриценко В., Костенко І. Еволюція засобів боротьби та вигляду воєнних конфліктів майбутнього. НОМОС. № 3. 2006. С. 56-63.
30. Истоки пацифизма Л.Н. Толстого (по «Севастопольским рассказам»). *Толстой Л.Н. Сочинения*. веб-сайт. URL: www.uusikotimaa.org. (дата звернення: 15.09.2020)
31. Авраменко О. Про що мовчить воєнна доктрина України? Людина і політика. Київ. № 2 (26). 2003. С. 118-123.
32. Иссерсон Г. Новые формы борьбы. Военгиз. Москва, 2006. 214 с.
33. Воеволин А. Військова сила, цінності демократії та національні інтереси: варіанти взаємодії у сучасному світі. Людина і політика. Київ № 1. 2000. С. 35-41.
34. Кант И. К вечному миру. Сочинение: в 6-ти т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др. Москва: Мысль, 1966. Т. 6. 743 с.
35. Фридрих Энгельс и военная история: сбор. материалов учасн. Научной конференции посвященной 150 летию со дня рождения Фридриха Энгельса/ Москва: Воениздат, 1972. 275 с.
36. Асмус В. Ф. История античной философии. Высшая школа. Москва, 1965. 320 с.
37. Статті і матеріали, присвячені Гераклітові. Львів: Вид-во Львівського держ. ун-ту імені Івана Франка, 1963. 58 с.
38. Кант Иммануил. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане: в 6-ти т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др. Москва: Мысль, 1966. Т. 6. С. 7–23.
39. Кастелли, Альберто. Дискурс о мире в Европе (1900–1945). Рутледж. 2019. с. 2.
40. Илюхина Р.М., Нефедова Т.К. К истории антивоенного движения в Веймарской республике. Ежегодник германской истории. Москва, 1987-1988. С 115-127.
41. Mayeur J.M. Les catholiques francais et la paix, 1900-1939. Les Internationales, et le probleme de la guerre au XX siecle. Rome, 1977. P. 151-164.

42. Bournazel R. Rapallo, naissance d'un mythe, Paris, Armand Colin, 1974, 260 p.
43. Илюхина Р.М. Лига наций. 1919-1934. Наука. Москва, 1982. 38с.
44. Antoine Prost. *Les anciens combattants et la société française, 1914-193.* веб-сайт. URL: https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1979_num_34_4_294088_t1_0831_0000_001 (дата звернення: 10.10.2020)
45. Jean-Baptiste DUROSELLE. — Histoire diplomatique de 1919 à nos jours, 1^{le} éd., Paris, Dalloz, 1993, 1038 pages.
46. Комолова Н.П., Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления. Тоталитаризм в Европе XX века. Памятники исторической мысли. Москва, 1996. Гл. 1-4.
47. Mowat C. The New Cambridge Modern History: Volume 12, The Shifting Balance of World Forces, 1898–1945. New Edition by C. L. Mowat. London, 1968. – P. 311.
48. Jacobson J. Locarno Diplomacy. Germany and the West 1925–1929. Princeton Legacy Library, 1972. – P. 83
49. Киссинджер Г. Дипломатия / пер. с англ. В. Львов. Москва, 1997. С. 245.
50. Турок В. Локарно. Акад. наук СССР. Ин-т истории. Москва, 1949. С. 230–231.
51. Джордан В. Великобритания, Франция и германская проблема в 1918–1939 гг. Гос. изд-во полит. лит. Москва, 1945. С. 284.
52. Ллойд Д. Д. Правда о мирных договорах: в 2 т. / под ред. Ф. Д. Волкова. Москва, 1957. Т. 2 С. 502–503.
53. Mowat Ch. L. Britain between the wars, 1918–1940. University of Chicago press, Chicago, 1955. P. 259.
54. Goldstein E. Winning the peace: British diplomatic strategy, peace planning and the Paris Peace Conference, 1916 1920. - Oxford: Clarendon press, 1991. - 307 p.
55. Павленко В., Крутько С. Британська історіографія політики умиротворення. Вісник Київського національного університету. Серія Історія. 2012. № 112. С. 40–43.

56. Демидов С. В. Европейская политика и дипломатия Великобритании в 1933–1939 гг.. Ав-тореф. дисс. на соиск. уч. ст. канд. ист. наук. Санкт-Петербург, 2001. 224 с
57. Головатий М. Соціологія політики.: Навч. Посібн. Для ВУЗів. Київ. МАУП. 2003. 503 с.
58. Андреев В. Армия и политика: Дискурс о «терминах» или спор о роли Воор. Сил в обществе? Красная звезда. Москва. 12 нояб. 1993. С. 10-13.
59. Майер, Питер. *Пацифистская совесть*. Henry Regnery веб-сайт. URL: https://openlibrary.org/books/OL21324283M/The_pacifist_conscience. (дата звернення: 09.11.2020)
60. Данилевич А.А. Война и мир в терминах и определениях. Москва. По Рог. 2004. 623 с.
61. Зрезарцев Б.С. За мир – Голосом мільйонів. Політиздат. України. Київ, 1981. 103 с
62. Percy W. Barlett. The Economic Approach to Peace, with a Summary of the Van Zeeland Report. L., n.d. New York Times. New York. 1938. Jan. 28;
63. Parker R.A.C. Chamberlain and Appeasement. British Policy and the Coming of the Second World War. L., Basingstoke: Macmillan, 1993.
64. Виттнер, Лоуренс С. *Повстанцы против войны: американское движение за мир, 1941-1960.* веб-сайт. URL: <https://archive.org/details/rebelsagainstawar00witt> (дата звернення: 11.11.2020)
65. Илюхина Р.М. Идеино-политическая эволюция пацифизма. 1913-1939 гг. Вопросы истории. Киев, 1986. 12 с.;
66. Curti M. Peace or War: The American Struggle, 1636-1936. N.Y., 1936. 374 p.
67. Chatfield C. For Peace and Justice: Pacifism in America, 1914-1941. Knoxville, 1971. 447 p.
68. Чатфилд, Чарльз. *Американское движение за мир: идеалы и активизм (1992).* веб-сайт. URL: <https://archive.org/details/americanpeacemov00char> (дата звернення: 10.11.2020)

69. Marchand R.C. The American Peace Movement and Social Reform: 1898-1918. Princeton, 1972. 182 p.
70. Maslasnd J. The Peace Groups Joint Battle. Public Opinion Quarterly, W Washington. IV. Dec. 1940. P. 36-73
71. Лунардени, Кристиан А. *Компаньон ABC-CLIO американского движения за мир в двадцатом веке (1994)*. веб-сайт. URL: <https://archive.org/details/abccliocompanion00luna> (дата звернения: 12.11.2020)
72. Thomas N. Socialism on the Defensive. N.Y., 1938. P. 11-12, 187
73. Barnes J., Nicholson D. (eds.) The Empire at Bay: The Leo Amery Diaries 1929-1945. L., 1988. P. 11-22.
74. Воронин, В.Ю. Американские пацифисты в условиях борьбы с инакомыслием в США (1917-1918 гг.). Тамбовский государственный университет. Тамбов. 2008. С. 306-311.
75. A&E Television Networks. *Cold War History*. веб-сайт. URL: <https://www.history.com/topics/cold-war/cold-war-history> (дата звернения: 14.11.2020)
76. Воронин, В.Ю. Юджин Дебс: социалист в антивоенном движении США. Тамбовский государственный университет. Тамбов. 2007. С. 75-83.
77. Воронин, В.Ю. Американское пацифистское движение и «корабль мира» Г. Форда (1915 г.). Тамбовский государственный университет. Тамбов. 2008. С. 163-169.
78. Воронин, В.Ю. «Содружество наций» как гарант вечного мира в концепциях американских пацифистов периода Первой мировой войны, Тамбовский государственный университет. Тамбов. 2008. С. 114-121.
79. Пономарев Б.Н. Международное рабочее движение. Вопросы истории и теории. Москва. 1981. Т. 5. С. 452-453.
80. Л. Толстой, Воспоминания крестьян-толстовцев. Москва. 1931 год. С. 420-421.
81. Мотылева Т. Друзья Октября и наши проблемы. Иностр. лит. Москва. 1988. № 4. С. 162-167.

82. Свенцицкий В. П. Религия «здравого смысла». Изд. Живая Жизнь. Москва. 1907. № 1. С. 47-56.
83. Пругавин А. С. О Льве Толстом и толстовцах. Изд. Автора. Москва. 1911. 323 с.
84. Булгаков, В.Ф. Опомнитесь, люди-братья! Книга очерков / В.Ф. Булгаков. Издательство Б.и. Москва. 1919. 139 с
85. Петухова Т. В. "Коммуны и артели толстовцев в советской России (1917—1929 г.). УлГТУ. Ульяновск. 2008 г. 123 с
86. Эджертон У. Толстой и толстовцы / Пер. с англ. Д. А. Карельского. Новый мир. Москва. 1989. № 3. 5 с.
87. Л.Н. Нежинский. Советская внешняя политика в годы "холодной войны" (1945-1985). Ин-т рос. Истории. Рос. АН. Москва. 1995. 508 с.
88. Золотарев В.А., Путилин Б.Г., Холодная война в 2-х томах. Институт экономических стратегий. Москва, 2014, 984 с.
89. Млечин Л.М. Холодная война: политики, полководцы, разведчики. Издательство Амфора. Санкт-Петербург. 2014, с. 95-121
90. Золотарев В. А., Путилин Б. Г. Месть за Победу. Советский Союз и холодная война. Институт экономических стратегий. Москва, 2014, 984 с.
91. Арбатов А.Г. Здравый смысл и разоружение. *Россия в глобальной политике*. №4, 2010: веб-сайт. URL: <https://www.globalaffairs.ru/number/Zdravyi-smysl-i-razoruzhenie-1497> (дата звернения: 02.11.2020)
92. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Изд. 5-е. Издательство политической литературы. Москва. 1970. Т. 26.
93. Капто А.С. Паксология-научная дисциплина о мире. ИВИ РАН. Москва. 2017. № 3 (62). С. 39-47.
94. Я. Кротов. Долгий путь российского пацифизма: Идеал международного и внутреннего мира в религиозно-философской и общественно-политической мысли России. ИВИ РАН. Москва. 1997. 374 с.

95. Я. Кротов, Пацифизм в истории. Идеи и движения мира. ИВИ РАН. Москва. 1998. 290 с.
96. Задохин А.Г. Пацифизм и альтернативное видение безопасности. Геополитический журнал. №2-3(18). Москва, 2017. С. 52-63.
97. Стефанович Д. Апгрейд американской ядерной политики. 14 февраля 2018. *Российский совет по международным делам*: веб-сайт. URL: http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/apgreyd-amerikanskoy-yadernoy-politiki/?sphrase_id=8131207 (дата звернения: 02.11.2020)
98. Умнова И.А. Право мира. Философское и юридическое измерения. Монография. ИНИОН РАН. Москва. 2011. 180 с.
99. Хоскинг Дж. Структуры доверия в последние десятилетия Советского Союза . Неприкосновенный запас. НЛЮ. Москва 2007. № 4 (54). С. 59–69.
100. Буковский В. Пацифисты против мира. La presse libra. Париж. 1982. 105 с.

ДОДАТКИ
Додаток А. Таблиця А1. (див. сторінка 74)

Дата	Подія	Підвид критерію	Росія	Населення Росії	Ліберали	Радикали	Анархо-пацифісти	Соціалісти	Релігійні діячі	Соціал-демократи	Учасники МВ (Німеччина, Франція, Англія, Японія, США, Канада, Італія)
1795 р.	Одне з формулювань категоричного імперативу Іммануїла Канта: “Дій лише за тією нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом — нормою для всіх людей і також для тебе...”.	2.6.			2.6.н	2.6.н	2.2.к	1.4.к		2.6.н	2.6.к
1796 р.	Кантом, існує єдиний фундаментальний моральний принцип: чинити так, аби завжди розглядати інших людей як цілі, а не як засоби.	2.1.	2.1.н		1.3.к	2.1.к	2.1.н	2.1.к		1.1.н	2.3.к
Кінець 1796 р.	Кант також говорив, що аналізуючи людську діяльність, небезпечно ставити насолоду на	4.2.			4.2.к	2.2.н	4.2.к	1.9.н	4.2.к		2.1.н

	перше місце — це загрожує самій сутності моралі...										
1916 рр.	Анрі Монтерлан сказав: “Двадцять років пацифістської пропаганди було випито і без якого б то не було результату переварені французьким народом”. Він уточнив: “Нехай покажуть мені хоча б одного з нас, хто не любить світ і хто в цей час не пожертвував би значною частиною того, що становить надбання його особистому житті, якби це могло допомогти гідно її підтримати. недостатньо заявляти про свою любов до світу. необхідно бути досить сильним, щоб нав'язати мир тим, хто хоче війни”.	3.3.			3.1.к	3.3.а	3.2.н	3.1.к	3.4.к	3.2.н	
Початок 1917 р.	Мирні ініціативи Радянської Росії, включаючи Декрет про мир і Брест-Литовський мир.	1.9.	1.9.к	1.9.а	1.7.а	1.7.к			1.9.а		1.9.к
Жовтень 1917-серпень 1918 рр.	Відомий радянський історик М.Н. Покровський період російської історії з жовтня 1917 р по серпень	3.1.	3.1.к	3.1.к				3.3.к	3.1.к	3.3.к	

	1918 р назвав “часом пацифізму”, суть якого він бачив в “переході від ілюзій неминучої формальної війни з імперіалізмом ... до ілюзії сьогодення, хоча і нетривалого, світу з імперіалістами”.										
Початок 1918 р.	Втілення в життя радянських декретів викликало безмежне насильство і терор.	1.5.	1.5.к	1.5.а	1.2.к	1.5.к		1.8.к	1.5.а	1.4.к	1.5.а
1918 р.	Практика революційного насильства, розгул кривавої громадянської війни, переслідування російської інтелігенції, православного духовенства та соціалістів.	1.9.	1.9.н	1.9.а			1. 9.а		1. 9.а		1. 9.а
1919 р.	Заснування міжнародної ліги жінок за мир та свободу.	5.2.	5.2.н	5.2.н	4.3.к	3.4.а	3.3.к			2.2.к	2.6.н
Березень 1919 р.	В. І. Ленін підписав Декрет про звільнення російських релігійних пацифістів від військового обов'язку.	3.3.	3.3.а	3.3.к		2.3.к		3.3.н	1.5.к		1.2.к
1919-1920 рр.	За допомогою уповноважених Об'єднаної ради від військової служби було звільнено до 10 тис. російських пацифістів.	1.6.		1.6.к	1.3.к	1.3.н		1.9.н		1.9.н	1.6.к
1919-1921	Орієнтація на західні	2.3.	2.3.а	2.3.к	2.5.к		2.3.к				2.3.к

рр.	демократії в зв'язку з сектантської політикою Комінтерну і звинуваченням соціал-пацифізму в соціалфашизмі об'єктивно приводила до ослаблення антивоєнного потенціалу робочого руху в цілому.										
1919-1922 рр.	Рішення міжнародної конференції профспілок в 1919 і 1922 рр., де соціал-демократичні лідери оголосили себе “реальними” пацифістами.	3.3.	3.3.н	3.3.к				3.3.к	3.3.к	3.3.н	3.3.к
1919-1928 рр.	Рішення II і III конгресів РСІ 1925 і 1928 рр. В ухваленому в Москві плані було легітимізовано насильницькі засоби досягнення поставленої мети.	2.4.			2.4.к		2.3.к	2.5.к		2.5.к	2.6.к
20 січня 1920 р.	Створення Ліги Націй.	1.1.	1.1.н		2.3.к			1.2.к		1.1.к	1.2.к
14 грудня 1920 р.	Російські пацифісти зіткнулися віч-на-віч зі сталінської репресивною машиною.	1.5.	1.5.н	1.5.а				5.1.а	1.5.а	5.1.а	1.5.а
Кінець 1920 рр.	Учасники руху за відмову від військової служби у багатьох країнах, особливо у Франції, Бельгії та СРСР, піддавалися репресіям, що викликало в західних	5.1.		5.1.а				1.3.а	5.1.а	1.3.а	5.1.а

	країнах нову хвилю антивоєнних кампаній протесту.										
1920-1925 рр.	Міжпарламентський союз, Міжнародна ліга арбітражу і інші національні організації зайнялися кодифікацією міжнародного права, питаннями арбітражу, безпеки, парламентської системи і т. д.	1.2.			3.3.н		2.6.к	1.1.к		1.1.н	1.2.к
1920-1930 рр.	Покладаючи на капіталізм відповідальність за війну і вважаючи, що пацифізм є частиною класової боротьби пролетаріату, лідери соціал-пацифізму націй як інструмент примирення імперіалістичних протиріч, вважаючи, що світ і безпека “повинні бути засновані на третейський розгляд і загальне і повне роззброєння”.	3.2.			3.2.а			3.2.к	3.4.н	3.2.к	
1920- 1932рр.	Ерріко Малатеста писав, що “важливим елементом анархізму є усунення насильства з людських відносин”.	1.6.	1.6.а	1.6.к	1.2.к	1.5.к		1.8.н	1.6.к	1.4.н	1.6.н
1921 р.	Інтернаціонал противників війни, що діяв в 68 країнах, що випускав	1.7.			1.3.н	1.7.н	5.1.а		2.6.к		1.7.а

	тижневик «Противник війни», пропагував боротьбу проти расових, релігійних, класових та національних забобонів як соціального джерела воєн, а в якості засобу запобігання війни пропонував створення широкого братства людей, заснованого на взаємній підтримці.										
1921-1939 рр.	Організація щорічних Загальних конгресів миру.	2.2.	2.2.н	2.1.к			4.3.к		4.1.к		2.2.к
1923 р.	Послання урядам країн про повне роззброєння під час 29-ого Віденського Загального конгресу світу та Гренобльському конгресу Міжнародної ліги жінок за мир і свободу.	3.1.	3.1.н			1.4.к		3.3.к			3.1.к
1925 р.	Пацифіст-лейборист А.Понсонбі опублікував заяву «Настав час», де проголошувалась “відмова від військової служби будь-якого уряду, який вдасться до війни”.	1.6.	1.6.а					2.2.к	1.6.к	1.6.н	1.6.а
1925 р.	В Німеччині розпочався рух за відмовлення від військової служби.	1.3.			1.4.н		4.3.к		4.1.к		1.3.к
1925 р.	Прийняття Локарнських угод та ідея про світове	4.3.	4.3.а					2.3.к		2.3.к	4.3.н

	роззброєння.										
1925-1928 рр.	Для пацифістської політики соціалістів характерна була боязнь співпраці з комуністами, викликана установками Комінтерну на світову революцію, що розглядалася як “серйозна загроза світової війни”.	1.3.	1.3.к	1.3.а		1.3.к	1.3.а	1.3.а			1.3.к
1926 р.	Відомі діячі науки і культури, такі, як Б. Рассел, А. Барбюса, Р.Роллан, А. Ейнштейн, Р.Тагор, М.Ганди, Г.Уеллс і ін., підписали Маніфест проти військового обов'язку.	2.1.			1.4.н				5.1.а	2.3.к	2.1.а
1927 р.	Було проведено конференцію асоціації вегетаріанців (Болгарія).	3.3.				4.3.н	4.3.к		3.4.к		3.3.н
1927 р.	Дж.Лансбері заявив: “Я вважаю радянську декларацію найбільшою подією в боротьбі за мир”.А одна з керівниць американської Ліги жінок за мир і свободу в своїх спогадах відзначала: “Ніколи ще ...ні одна країна не розробляла настільки всеосяжного плану досягнення миру. І це було трагедією світу, що ... російське	1.9.	1.9.к	1.9.а	1.5.а	1.3.н					1.6.к

	пропозиція була відкинута”.										
1927-1932 рр.	Радянський Союз висунув пропозиції про загальне і повне роззброєння.	1.2.	1.2.к	1.2.н		1.2.а		1.1.н			1.1.к
1928 р.	На Женевській конференції більш ніж 190 представників світових релігій, прийняли рішення пропагувати вчення з питань війни і миру в кожній релігії і виробити заходи, за допомогою яких кожен віруючий міг би знайти шлях до миру.	4.1.		4.1.к	4.2.к	4.3.н	4.2.н		4.1.к		4.3.к
1929 р.	В Англії більшість протестантських церков (баптисти, конгрегаціоналістів, пресвітеріани, три методистські церкви, квакери) об'єдналися в Раду Христа і світу на чолі з єпископом Чічестером, який заявив, що “ніколи не підтримає жодну війну і військову службу своїх співвітчизників”.	4.2.			1.6.к	1.3.а	4.1.к	4.2.к	4.2.к	4.3.к	
1929-1933 рр.	Світова криза, перемога фашизму в Німеччині, вихід Німеччини і Японії з Ліги націй, крах надій на роззброєння.	1.8.			1.6.н		1.4.а			1.7.к	1.1.н
1930 р.	Англійський письменник-	1.7.		1.7.к		1.7.а	1.7.к		1.7.к		1.2.к

	пацифіст О.Хакслі, стверджував, що акції громадянської непокорі є єдиною оптимальною можливістю боротьби пригноблених.										
1930-1931 рр.	Цюрихська сесія виконкому РСІ та спеціальна комісія Соціалістичного Інтернаціоналу з роззброєння намагалися чинити тиск на Лігу націй в питаннях роззброєння.	1.4.	1.4.н	1.4.а			1.5.а		1.5.а		1.4.а
1930-1937 рр.	Тисяча пацифістів по всьому світові почали активно виступати проти загрози війни.	1.6.		1.6.к			1.7.к	1.7.н	1.6.к		1.6.н
1932 р.	Федерація Ліги Націй публікує матеріали в допомогу делегатам Конференції з роззброєння.	1.2.	1.2.н				1.2.н			1.1.к	1.2.к
1932 р.	Було засновано Нове співтовариство на чолі з Дж.Барнсом і Д.Девісом. з метою надання більшого значення політиці колективних акцій, ніж питань зниження рівня збройних сил.	1.7.		1.7.к			1.5.а		1.7.к		1.7.а
1932 р.	Прийняття Конвенції про моральне роззброєння, розробленої в Комітеті	1.6.	1.6.а			1.6.а		1.7.н		1.6.к	1.6.н

	морального роззброєння Ліги націй.										
27-31 серпня 1932 р.	Всесвітній Амстердамський конгрес, де було представлено маніфест, що був складений в дусі класової боротьби і політичної непримиренності, який не змогли підтримати пацифістські організації.	1.8.	1.8.н			1.8.к	1.7.к		1.8.а	1.8.а	1.8.а
1932-1934 рр.	Була зроблена широка кампанія під девізом “Вилучити прибуток з війни”, спрямована на приборкання фабрикантів зброї, в якій взяли участь багато пацифістських організацій.	1.3.			1.3.к		1.7.н	1.5.а		1.3.к	
1933 р.	Центральний комітет робочого антифашистського об'єднання європейських країн було обрано Європейським антифашистським конгресом.	3.3.	3.3.н				3.3.н		2.2.к		3.3.к
Серпень 1933 р.	Обраний Європейським антифашистським конгресом Центральний комітет робочого антифашистського об'єднання європейських країн об'єднався з Міжнародним комітетом	1.1.	1.1.н			1.1.а		1.2.н		1.2.к	1.1.к

	боротьби проти нової світової війни в єдиний Міжнародний комітет боротьби проти імперіалістичної війни і фашизму.										
1933-1936 рр.	Розкол багатьох пацифістських організацій у Франції через виникнення розбіжностей між такими лідерами, як В.Меріком, А.Боже, Л.Пішоном, Ф.Шаллеем і ін.	3.4.			2.2.к			3.4.а		2.2.н	3.4.н
1933-1938 рр.	Знищення німецьких профспілок в 1933 р з'явилися сумніви щодо концепції загального страйку. Тому починаючи з 1936 р МФП більш не закликали до міжнародної страйку.	1.5.			1.5.а	1.5.н	1.5.а			1.5.а	1.5.н
1934 р.	У Англії було створено союз прибічників миру.	3.1.		3.1.к				5.2.н	3.1.к	5.2.к	2.6.к
1934 р.	Міжнародне бюро світу розцінило встановлення фашистського режиму в Німеччині як “заперечення всіх принципів, на яких базується антивоєнний рух”, заявивши, що “залишиться пацифістським, так як вважає війну самим неадекватним методом	1.3.	1.3.н				1.3.а	1.4.н	1.3.к	1.6.к	1.3.к

	розв'язання суперечностей” і підкресливши “значимість моральних форм боротьби”.										
1935 р.	Італійська агресія в Ефіопії.	1.3.	1.3.н				1.6.к				1.3.а
1935 р.	Рузвельт оголосив закон про нейтралітет.	1.2.	1.2.н			1.2.н		2.2.к		1.2.к	1.1.к
Травень 1935 р.	А. Барбюс висунув ідею формування широкого фронту світу, який об'єднав би комуністичні і пацифістські сили на антифашистській основі.	2.6.	3.1.к		3.1.н			2.6.н		5.2.к	2.6.к
1935-1936 рр.	Міжнародне бюро світу прийшло до висновку про необхідність створення ‘Вищої Ради Міжнародної політики, яка змогла би виносити рішення, обов'язкові для всіх конфліктних ситуацій’.	1.1.	1.1.н		1.2.н	1.1.а		1.2.к		1.2.н	1.1.к
1935-1937 рр.	У ці роки натхненниками руху світу ставали провідні політичні лідери і відомі діячі науки і мистецтва, авторитети національного і міжнародного масштабу: А. Ейнштейн, П. Ланжевен, Р.Роллан і Г. Манн, Р. Сесіль і П.Кот.	4.3.	4.3.н	4.3.к			2.2.н		4.3.к		4.3.н
1936 р.	З ініціативи Д.Девіса,	2.3.	2.3.а					1.1.к		1.2.к	2.3.к

	голови конгресу, було прийнято резолюцію про необхідність створення «Вищої Ради міжнародної політики».										
1936 р.	«Потрійна криза» - ремілітаризація Рейнської області в березні, ураження Ефіопії в травні, початок громадянської війни в липні в Іспанії.	1.7.					1.7.к		1.7.н		1.7.а
31 січня 1936 р.	В Парижі була підписана платформа «4-х принципів», опублікована в «Міжнародному заклику», яку підписали всесвітньо відомі політичні та громадські діячі, відомі письменники та ін., Це свідчило про можливості небаченого раніше широкого об'єднання.	4.3.			1.1.н	1.2.к		2.6.к		3.3.к	4.3.к
Весна і літо 1936 р.	Розгорнулася грандіозна кампанія з підготовки Всесвітнього конгресу миру.	4.2.	4.2.а		4.2.а		4.1.н			4.1.к	4.2.к
25 травня 1936 р.	Звернення Я. Драгуновського до радянського уряду у зв'язку з арештами і судом над толстовцями, в якому він переконував уряд у неправомірності репресій, бо між ідеєю комунізму і	1.5.	1.5.к	1.5.а		1.5.н			1.5.а		

	“розумною релігійністю толстовства” немає ворожості.										
3-6 вересня 1936 р.	Пройшов Брюссельський конгрес світу під гаслом “Світ в небезпеці. Ми повинні його врятувати!” і було прийнято маніфест «Хартія миру».	2.2.	2.2.н	2.2.к			1.6.к	2.1.н		2.3.к	4.3.к
1937 р.	Р. Сесіль почав закликати людей до масових виступів.	1.7.				1.7.а	1.7.к	1.7.н		1.7.к	1.7.а
15 березня 1937 р.	На Женевському засіданні ВВП під головуванням Р. Сесіль, де були присутні представники 20 національних комітетів і 22 міжнародних організацій, Генеральна рада ВВП закликав Лігу націй вжити термінових заходів по відновленню миру в Іспанії, а національні комітети ВВП - до енергійних дій, щоб “забезпечити дотримання міжнародного права і збереження миру в усьому світі”.	1.6.	1.6.н		2.3.к			1.3.к		1.6.к	1.6.к
30 квітня 1937 р.	Французький комітет ВВП закликав французького міністра закордонних справ “до відповідного демаршу” і зажадав від Ліги націй вжити всіх	5.1.			2.3.н	5.1.к		1.1.к	5.1.а	1.2.к	1.1.к

	необхідних заходів, щоб покласти край агресії в Італії та Німеччини проти держави - члена Ліги націй. Іспанська проблема залишалася головним напрямком діяльності французького комітету ВВП.										
Травень 1938 р.	Виконком ВПП публічно засудив фашизм як палія війни, заявив протест проти аншлюсу Австрії і підкреслив, що фашистська Німеччина використовує питання про національні меншини в Чехословаччині як привід для виправдання агресії.	3.4.			1.8.a			1.4.н	1.3.к	1.3.к	2.2.к
Початок 1938 р.	У зв'язку з судовим процесом у справі «правотроцькистського» блоку ряд найстаріших лідерів соціал-пацифізму були звинувачені в шпигунстві на користь Німеччини і Японії.	2.1.		2.1.a			2.1.a	2.2.н		2.2.к	2.1.к
3 березня 1938 р.	Лист Р.Роллана французькому письменникові-комуністу Ж.Р.Блоку з приводу процесу над Бухаріним, Риковим, Крестінським і ін .: “Московський процес для мене роздирання ...не	3.4.	3.4.a	3.4.к		3.4.н			4.2.к		3.4.к

	думають кращі друзі СРСР, що треба було б найшвидшим способом відправити радянської влади лист ... закликає їх подумати про те, які плачевні наслідки для Народного фронту, для співпраці комуністичної і соціалістичної партій, для спільного захисту Іспанії матиме рішення, примовляв засуджених до смертної кари?”										
27 вересня 1938 р.	“Доброзичливе ставлення до агресора, - писав він Е.Бенешу, - ось шлях Христа”. Ця суміш “християнського непротивлення” і наївних політичних уявлень в умовах військової загрози була вкрай небезпечною.	4.1.	4.1.н			4.2.н		4.3.н	4.1.к	4.3.к	4.2.к
10 листопада 1938 р.	Генеральна Рада МФП закликала до термінової розробки єдиної антивоєнної платформи і скликанню конференції всіх без винятку урядів.	2.3.	2.3.к		1.1.н		1.2.к	1.1.к		1.1.к	2.3.к
1939 р.	Передвоєнна політична криза, втрата надій на колективну безпеку, перехід більшості країн на шлях пактоманії і таємних	5.1.			1.6.н		5.1.а	2.6.н	1.3.к	2.6.к	1.6.к

	переговорів позбавляли антивоєнні сили політичного підґрунтя. Розпад Народного фронту у Франції, загибель республіканської Іспанії не тільки посіяли страх перед війною, а й вирвали з лав багатьох прихильників миру. Скоротилося число пацифістських організацій і значно послабився вплив тих, що залишились.										
Січень 1939 р.	Конгрес американської Ліги за мир і демократію, що проходив в Нью-Йорку, зажадав від уряду посилення боротьби проти Японії, Німеччини та Італії.	2.6.	2.6.н		3.4.к	1.6.н	2.6.к				2.2.н
Перша половина 1939 р.	Активізувався рух за мир на території США.	2.2.			2.2.н	2.2.а	1.6.н		4.1.к		2.6.к
8 червня 1939 р.	П. Ланжевена закликала всі “демократичні народи змусити свої уряди проводити спільні дії за мир і свободу”. “Ми не є придатком ніякої партії, а пов'язані силами демократії, - говорилося в останньому її документі - листі до соціалістичної	2.6.	2.6.н			2.6.н		3.3.н	4.2.к	3.3.к	2.6.к

	партії - "Світ і свобода" є рухом єдності, в якому соціалісти і комуністи, радикали і безпартійні можуть братськи співпрацювати в ім'я Миру і Свободи”.										
23 серпня 1939 р.	Було прийнято радянсько-німецький договір про ненапад.	1.6.	1.6.к		1.4.н	1.3.н			1.6.н		1.6.к
7 вересня 1939 р.	Сталін зажадав від Комінтерну відмови від антифашистського курсу, по суті заборонивши викривати гітлерівський фашизм як головного винуватця війни.	1.4.	1.4.к	1.4.а			5.1.а			2.2.к	1.2.н
1939-1945 рр.	Спрямування пацифізму на подолання фашизму і протидії політики Німеччини.	5.1.			5.1.а	5.1.к	5.1.а	5.1.н	5.1.а	5.1.н	
1940 р.	Головний інструмент антивоєнної боротьби загальна забастовка, міжнародний страйк, міжнародний бойкот.	1.7.				1.7.а	1.7.к	1.7.а	1.7.к	1.7.к	1.7.а
1945 р.	З міжнародних конференцій у Гаазі на урядовому рівні, учасники яких були сповнені рішучості почали виробляти такі правові норми та механізми, які забороняли б або	1.1.		1.3.к	1.1.н	1.1.а		1.8.н		1.4.к	1.1.к

	обмежували війни та варварські методи їх ведення.										
16 липня 1945 року	Сполучені Штати вперше в історії людства провели випробування атомної бомби.	1.5.	1.5.а			1.4.к	5.1.а	3.3.к			1.5.а
6 і 9 серпня 1945 року	Американські ВВС практично стерли з лиця землі японські міста Хіросіму і Нагасакі, скинувши на них атомні бомби за наказом президента Гаррі Трумена.	1.5.	1.2.к				5.1.а		1.6.к	4.3.к	1.3.к
1947 р.	Спроби врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій; визнання війни як абсолютного зла.	2.5.	2.5.н		2.5.к			2.3.н		2.4.к	2.6.к
1949 р.	Володарем самої руйнівної зброї став Радянський Союз.	1.5.	1.5.к			1.4.к	5.1.а	3.3.к			1.5.а
29 серпня 1949	Радянський Союз провів ядерне випробування на полігоні в Семипалатинській області Казахської РСР.	1.5.	2.1.к	3.3.к			5.1.а		4.1.к		4.3.к
1952 р.	Великобританія вступила до «Ядерного клубу».	3.3.			2.2.к	2.3.н		2.2.к		2.2.к	4.3.к
1956 р.	В основі пацифізму заклали - взаєморозуміння, терпимість, економічний і соціальний розвиток,	2.2.	2.2.н	2.2.к			2.2.к		2.2.к		2.6.к

	демократія і свобода.										
1957 р.	Дружина Мартіна Лютера Кінга, Альберт Швейцер, Бенджамін Спок, і інші сформували Комітет з питань ядерної політики Sane (нині світ дій), щоб протистояти гонці ядерних озброєнь.	2.3.	2.3.н	2.3.к		3.3.н		4.1.н	4.2.к	4.3.к	2.3.к
У 1958 р.	Британські активісти сформували кампанії по ядерному роззброєнню з Бертраном Расселом в якості президента.	1.6.	1.6.н		2.2.к			2.3.к		1.2.к	1.6.н
1960 р.	Франція вступила до «Ядерного клубу».	3.3.			2.2.к	2.3.н		2.2.к		2.2.к	4.3.к
У 1960 р.	Тік Нат Хан приїхав в США вивчати порівняльну релігію в Принстонському університеті, а потім був призначений викладачем буддизму в Колумбійському університеті.	4.1.			4.1.н	4.2.н		4.3.н	4.2.к	4.3.н	4.2.к
1964 р.	Китай вступив до «Ядерного клубу».	3.3.			2.2.к	2.3.н		2.2.к		2.2.к	4.3.к
1965-1966 рр.	Тік Нат Хан написав лист Мартіну Лютеру Кінгу під назвою «В пошуках ворога Людини» і протягом періоду перебування в США зустрівся з королем і закликав його публічно засудити війну у В'єтнамі.	1.3.	1.3.н				5.1.а	2.6.к	1.6.к	2.6.к	1.3.к

12 червня 1968 р.	Генеральна Асамблея ООН схвалила Договір про нерозповсюдження ядерної зброї.	2.3.	2.3.а		1.6.н	3.3.а		4.3.к		4.3.к	2.3.к
1974 р.	Індія порушила договір про нерозповсюдження ядерної зброї і провела ядерні випробування.	1.5.	2.1.к	3.3.к			5.1.а		4.1.к		4.3.к
1976 р.	ПАР порушила договір про нерозповсюдження ядерної зброї і провела ядерні випробування.	1.5.	2.1.к	3.3.к			5.1.а		4.1.к		4.3.к
1979 р	Ізраїль порушив договір про нерозповсюдження ядерної зброї і провів ядерні випробування.	1.5.	2.1.к	3.3.к			5.1.а		4.1.к		4.3.к
1986 р.	Жовта революція в Філіппінах на чолі з Корі Акіно.	1.7.			1.6.н	1.7.к		2.6.к		3.3.к	4.1.к
1 червня 1988 р.	Пентагон прибрав з меж СРСР комплекси «Першінг-2», однак залишив атомні бомби на німецькій авіабазі Бюхель, згідно з Договором про ліквідацію ракет середньої і малої дальності (ДРСМД).	2.3.	2.3.к				5.1.а	2.2.к		2.3.к	2.2.к
1989 р.	Протести на площі Тяньаньмень.	1.7.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
26 грудня 1991 р.	Розпад Радянського Союзу	3.3.	3.3.а				3.3.к	3.4.к		3.3.н	3.4.к
1998 р.	Пакистан порушив договір про нерозповсюдження	1.5.	2.1.к	3.3.к			5.1.а		4.1.к		4.3.к

	ядерної зброї і провів ядерні випробування.										
2005 р.	Революція тюльпанів.	3.3.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
10 лютого 2005 р.	МЗС КНДР публічно заявив про наявність ядерної зброї.										
2011-2013 рр.	Революція в Єгипті.	3.3.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2011-2013 рр.	Протестні рухи у Росії, в ЗМІ використовувалися також назви: «болотна революція», «снігова революція».	1.7.	1.7.а		1.2.к			2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2011-2020 рр.	Кількість масових протестів зростає, досягаючи в середньому 253 випадків на рік.	1.4.	1.4.а				5.1.а	3.3.н	4.2.к	3.4.н	1.4.а
2012 р.	Різке збільшення мирних демонстрацій та акцій в світі.	2.6.	2.6.а			1.4.к		4.3.н	4.3.к	4.3.к	2.6.а
2012 р.	Француз Ален Бадью, писав, що ми живемо в “період бунтарства”, що знаменує - ні багато ні мало – “відродження Історії”.	1.4.	1.4.н	1.7.к	1.2.к	1.8.н	5.1.а		4.3.н		1.4.а
21 листопада 2013 – лютий 2014	Революція гідності в Україні.	3.3.	1.7.а		1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2014 р.	Революція парасольок.	3.3.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2015 р.	В національній бібліотеці Данії пройшла виставка	1.6.		1.6.к		1.2.н		1.1.к	4.1.к	2.2.к	1.6.к

	«Зброю геть».										
2016 р.	Відомий поет і економіст Джошуа Кловер публікацією збірника «Бунтуй. Страйкуй. Бунтуй», цим самим анонсував прихід «нової ери повстань».	2.1.		2.1.к	2.3.н		5.1.а		4.2.к		
2019 р.	Масові протести у Грузії «Ніч Гаврилова».	3.3.	1.7.а		1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2019-2020 рр.	Масові протести в Гонконзі проти закону про екстрадицію.	3.3.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а
2020 р.	Масові протести в США Black Lives Matters.	1.7.			1.2.к	1.7.н		2.3.к	4.1.к	2.2.к	1.7.а